

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**ERGENLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLAR, ŞİDDET EĞİLİMİ,
AİLEDEN ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMAR VE İNTERNET
OYUN OYNAMA BOZUKLUĞU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra PELİT

Danışman: Doç. Dr. Özkan ÇIKRIKÇI

**TOKAT
Haziran, 2023**

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Özkan ÇIKRIKÇI danışmanlığında hazırlamış olduğum “Ergenlerde Riskli Davranışlar, Şiddet Eğilimi, Aileden Algılanan Duygusal İstismar ve İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Kübra PELİT

JÜRİ KABUL VE ONAY

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez sürecimde benden desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Özkan ÇIKRIKÇI'ya çalışmamı yürütmemdeki rehberliği ve yardımları için çok teşekkür ediyorum.

Ders dönemimde kendilerinden ders alma fırsatı bulduğum değerli hocalarım Prof. Dr. Tahsin İLHAN, Doç. Dr. Ahmet ERDEM, Dr. Öğr. Üyesi Rukiye ŞAHİN, Dr. Öğr. Üyesi Şefika ERDEM, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf SARIKAYA, Prof. Dr. Gülşah BAŞOL ve Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih ALKAN'a bana kattıkları kıymetli bilgiler için ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Tez jürimde yer alarak değerli görüşleriyle ufkumu açan Dr. Öğr. Üyesi Ragıp Ümit YALÇIN hocama teşekkür ediyorum.

Veri toplama sürecinde anketlere katılarak görüşlerini paylaşan değerli öğrencilerime araştırmama sundukları katkı için teşekkür ediyorum.

Her zaman yanımda olan eğitim hayatım boyunca desteğini hep hissettiğim değerli ailem annem Gülcan PELİT'e ve babam Salih Duran PELİT'e, kardeşlerim Büşra YORGUN ve Zehra PELİT'e sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZET

ERGENLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLAR, ŞİDDET EĞİLİMİ, AİLEDEN ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMAR VE İNTERNET OYUN OYNAMA BOZUKLUĞU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Pelit, Kübra

Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özkan Çıkrıkçı

Haziran 2023, xii + 108 sayfa

Bu araştırmanın temel amacı ergenlerde riskli davranışlar, şiddet eğilimi, aileden algılanan duygusal istismar ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Çalışmanın ikinci amacı ise aileden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide riskli davranışların ve şiddet eğiliminin aracı rolünü incelemektir. Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada nicel araştırma yaklaşımına dayalı ilişkisel desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Orta Karadeniz Bölgesi'nde bir ilde çeşitli liselerde eğitimine devam eden 408 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Ergenler İçin Algılanan Duygusal/Psikolojik İstismar Ölçeği Kısa Formu-II, İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Kısa Formu, Şiddet Eğilimi Ölçeği ve Riskli Davranışlar Ölçeği kullanılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler SPSS 25 ve SPSS Process Macro aracılığıyla analiz edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki korelasyon ve aracılık analizi ile incelenmiştir. Sonuç olarak ergenlerde riskli davranışlar, şiddet eğilimi, aileden algılanan duygusal istismar ve internet oyun oynama bozukluğu arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan aracılık analizleri neticesinde aileden algılanan duygusal istismarın şiddet eğilimi ve riskli davranışlar ile birlikte ergenlerin internet oyun oynama bozukluğu geliştirmesinde etkili olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Duygusal İstismar, İnternet Oyun Oynama Bozukluğu, Riskli Davranış, Şiddet Eğilimi

ABSTRACT

CLARIFYING THE ASSOCIATIONS AMONG RISKY BEHAVIORS, TENDENCY TO VIOLENCE, PERCEIVED EMOTIONAL ABUSE FROM THE FAMILY AND INTERNET GAMING DISORDER IN ADOLESCENTS

Pelit, Kubra

Master's Degree, Department of Guidance and Psychological Counselling

Supervisor: Ozkan CIKRIKCI, Assoc. Dr.

June 2023, xii + 108 pages

The main purpose of this study was to clarify the associations among risky behaviors, tendency to violence, perceived emotional abuse from the family and internet gaming disorder in adolescents. The second aim of the study was to examine the mediating role of risky behaviors and violence tendency in the relationship between emotional abuse perceived by the family and internet gaming disorder. For these purposes, a correlational design based on the quantitative research approach was used in the study. The study group of the research consisted of 408 high school students who continue their education in various high schools in a province in the Central Black Sea Region in the 2021-2022 academic year. Personal Information Form, The Second Short Form of Perception Psychological Maltreatment Inventory For Adolescents, Internet Gaming Disorder Scale Short Form, Violence Tendency Scale and Risky Behaviors Scale were used as measures in the study. Data from participants were analyzed using SPSS 25 and SPSS Process Macro. The relationship between the variables was examined by correlation and mediation analysis. As a result, it was observed that there was a positive and significant relationship between risky behaviors, tendency to violence, perceived emotional abuse from the family and internet gaming disorder in adolescents. In addition, as a result of the mediation analysis, it was found that emotional abuse perceived from the family was effective in the development of internet gaming disorder in adolescents, together with the tendency to violence and risky behaviors.

Keywords: Perceived Emotional Abuse, Internet Gaming Disorder, Risky Behavior, Violence Tendency

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK SÖZLEŞME	i
JÜRİ KABUL VE ONAY	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem	1
Amaç	5
Önem.....	5
Tanımlar	7
BÖLÜM II	8
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
Riskli Davranışlar	8
Riskli Davranışların Alt Boyutları.....	9
Antisosyal Davranışlar	9
Alkol ve Sigara Kullanımı	10
Yeme Alışkanlıkları	11
İntihar Eğilimi.....	12
Okulu Bırakma.....	13

Riskli Davranışları İnceleyen Kuramsal Yaklaşımlar	13
Biyolojik Temelli Yaklaşım	14
Psikolojik Temelli Yaklaşım	15
Sosyolojik Temelli Yaklaşımlar	15
Psikososyal Temelli Yaklaşımlar	17
İstismar	18
İstismar Türleri	18
Fiziksel İstismar	18
Duygusal İstismar.....	19
Cinsel İstismar	20
İhmal.....	20
Çocuk İstismar ve İhmalini Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar	21
Psikiyatrik Model	21
Sosyolojik Model	21
Sosyal Öğrenme Modeli	22
Sosyal Etkileşim Modeli.....	22
Ekolojik Model	23
Şiddet Eğilimi	23
Şiddet Eğilimini Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar	24
Biyolojik Temelli Kuram.....	24
Psikanaliz ve Psikoanalitik Temelli Kuramlar.....	25
Sosyal Öğrenme Kuramı	26
İnternetin Tanımı ve Tarihçesi	27
Türkiye’de İnternetin Gelişimi	28
İnternet Kullanım İstatistikleri	28
Oyun.....	29

Dijital Oyunun Tanımı ve Tarihçesi	29
İnternet Oyun Oynama Bozukluğu	31
Problemlili İnternet Kullanımını Açıklayan Kuramlar	33
Davis'in Modeli	33
Dong ve Potenza'nın Modeli	34
Kiş-i-Etki-Biliş-Yürütme (I-PACE) Modeli	35
Riskli Davranışlar ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	35
İstismar ve İhmal ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	37
Şiddet Eğilimi ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	39
İnternet Oyun Oynama Bozukluğu ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	41
BÖLÜM III	43
YÖNTEM	43
Araştırma Modeli	43
Çalışma Grubu	43
Veri Toplama Araçları	45
Ergenler İçin Algılanan Duygusal/Psikolojik İstismar Ölçeği Kısa Formu-II	45
İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Kısa Form.	46
Şiddet Eğilimi Ölçeği.	46
Riskli Davranışlar Ölçeği	47
Kişisel Bilgi Formu	48
Veri Toplama Süreci	48
Verilerin Analizi	48
BÖLÜM IV	50
BULGULAR	50
Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler	50
Değişkenler Arası İlişkiler	50

Aracılık Analizi	51
BÖLÜM V	55
TARTIŞMA	55
Aileden Algılanan Duygusal İstismar ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	55
Aileden Algılanan Duygusal İstismar ile Şiddet Eğilimi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	57
Aileden Algılanan Duygusal İstismar ile Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	59
Şiddet Eğilimi ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	61
Riskli Davranışlar ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	63
Aileden Algılanan Duygusal İstismar ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkide Şiddet Eğilimi ve Riskli Davranışların Etkisinin İncelenmesi	64
BÖLÜM VI.....	66
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66
Sonuç.....	66
Öneriler	66
KAYNAKÇA.....	70
EKLER	101
Ek 1. Kişisel Bilgi Formu ve Veri Toplama Araçları	101
Ek 2. Ölçek Kullanım İzni	106
Ek 2. Ölçek Kullanım İzni	107
Ek 3. Veri Toplama Uygulama İzni.....	108
Ek 4. Yazarın Özgeçmişi	109

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	43
Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler	50
Tablo 3. Değişkenler Arası İlişkiler	50
Tablo 4. Şiddet Eğilimi ve Riskli Davranışların İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Üzerindeki Aracı Etkisi	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Aileden Algılanan Duygusal İstismar ve İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkide Şiddet Eğilimi ve Riskli Davranışların Sıralı Aracılığı	52
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AADİ: Anneden Algılanan Duygusal İstismar

APA: Amerikan Psikoloji Birliği

BADİ: Babadan Algılanan Duygusal İstismar

DSM: Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

İOOB: İnternet Oyun Oynama Bozukluğu

PDT: Problem Davranış Teorisi

RD: Riskli Davranışlar

ŞE: Şiddet Eğilimi

TDK: Türk Dil Kurumu

TNSA: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları, tanımları ve kısaltmalarına yer verilmiştir.

Problem

Her birey çocukluğundan yaşlılığına dek geçen sürede sınırları kesin bir şekilde ayıramayacak olan gelişim dönemlerinden geçer. Ergenlik de bu gelişim dönemlerinden biridir (Erikson, 1968). En genel anlamıyla ergenlik çocukluktan yetişkinliğe geçilen dönemi ifade etmektedir (Jaworska ve MacQueen, 2015). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 0-19 yaş grubu bireyler “ergen” olarak nitelendirilmektedir (World Health Organization [WHO], 2003). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre son beş yıl içinde kadın doğurganlık hızı durağan bir şekilde devam etmektedir. Buna göre ülkemiz nüfusunun önemli bir kesimini ergen bireylerin oluşturduğu ve ergenlerle yapılacak çalışmaların önemli olduğu söylenebilir (TNSA, 2018).

Ergenlik dönemi yaşa bağlı gelişim farklılıklarına göre üç aşamaya ayrılmaktadır. Bu aşamalar; erken (10-12 yaş), orta (13-15 yaş) ve geç (16-18) ergenlik olarak sıralanabilir (Sumter, Bokhorst, Steinberg ve Westenberg, 2009). Erken ergenlikte birey vücudunda meydana gelen fiziksel değişimlere uyum sağlayarak bu değişimlerle baş etme becerisi kazanmaktadır. Orta ergenlikte bireyin kişiliği oluşmuş ve bağımsızlık kazanmıştır. Bunun yanı sıra soyut düşünmeye başlamış ve cinsel kimliğini oluşturmuştur. Geç ergenlikte ise soyut düşünme süreci tamamlanmıştır ve birey geleceğine yönelik seçimler için karar verme aşamasına geçmiştir (Susman ve Rogol, 2004).

Ergenlik döneminde bireyler fiziksel, psikolojik, duygusal ve sosyal gelişim gibi çeşitli aşamalardan geçmektedirler. Bu gelişim aşamalarında ergen çevrenin etkisine maruz kalabilmektedir. Ergenlik akran ve çevre etkisine hayatın herhangi bir aşamasına göre daha yatkın olunduğu bir dönemdir. Bu dönemde ergenin çevrenin ve akranlarının etkisiyle riskli davranışlara yönelme riski artmaktadır (Nelson, Leibenluft, McClure ve Pine, 2005). Yalnız kalma ve başkalarıyla iletişim kurma isteği ergenlerin ekran

karşısında daha fazla zaman geçirmelerine neden olmaktadır. Ayrıca yaşanan çocukluk travmaları ve düşük öz denetim de ergenlerin internette daha fazla zaman geçirmesinin nedenleri olarak değerlendirilebilir (Lozano-Blasco, Latorre-Martinez ve Cortes-Pascual, 2022).

İnternet 21. yüzyılın başından bu yana insanların hayatında vazgeçilmez bir rol oynamıştır (Zhang, Wang, Xiao ve Zhang, 2023). İnternet; dünya çapında birbirine bağlı sayısı yüz binleri bulan bilgisayarların oluşturduğu bir ağ olarak tanımlanabilir (Vedantu, 2023). Günümüzde toplumun hemen hemen her kesimi tarafından internete olan ihtiyaç giderek artmaktadır. İnternet kullanım istatistiklerine bakıldığında 2023 yılında dünyada 5.16 milyar insanın çevrimiçi olduğu ve bu sayının toplam dünya nüfusunun %64.4'üne karşılık geldiği görülmektedir (www.wearesocial.com). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2021) verilerine bakıldığında ise 16 ile 74 yaş arası kişilerin internet kullanım oranı % 82.6 olmuştur. İnternet kullanımının artmasıyla birlikte internetten verilen hizmetler de giderek artmış ancak son zamanlarda sosyal medya, müzik ve video içeren siteler, oyun ve eğlence gibi hizmetlerin artması neticesinde internet, kullanıcılarının zamanını tüketen bir alışkanlık haline gelmiştir (Koca ve Tunca, 2020). İnternet tabanlı oyunlar da internet kullanımını arttıran faktörlerden biridir. Son yıllarda internet oyunları günlük hayatın bir parçası haline gelmiş ve yaygınlaşmıştır. Ancak internetten oyun oynamanın sürükleyici, zaman alıcı ve bağımlılık yapıcı doğası nedeniyle kullanıcıların internet oyun oynama bozukluğu (İOOB) geliştirme riski altında olduğu da söylenebilir (Dong ve Potenza, 2014). İOOB, Amerikan Psikiyatri Birliği'nce DSM-5'te "oyun oynama üzerindeki kontrolün giderek azaldığı ve madde kullanım bozukluğu belirtilerine benzer biçimde tolerans gelişimi ve yoksunluk belirtileri yaşanan bilişsel ve davranışsal belirtilerin birlikte görüldüğü aşırı ve uzun süreli internet oyun oynama davranışı" olarak tanımlanmaktadır (Amerikan Psychological Association [APA], 2013). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM) V'te İOOB hakkında daha fazla çalışma yapılması gerekli görülen bir konu olmuştur. Yapılan çeşitli araştırmalar İOOB'nin ergenler ve genç yetişkinler arasında arttığını ortaya koymuştur (Kuss, 2013; Stevens, Zhang, Cherkerzian, Chen ve Liu, 2020).

İOOB üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla risk faktörlerinin tespiti üzerinde yoğunlaşmıştır. Depresyon, sosyal kaygı (Wu ve diğerleri, 2022), oyuna ayrılan süre,

aile işlevselliği (Fumero, Marrero, Bethencourt ve Penate, 2020), aile ortamı ve ebeveynlik uygulamaları (Gugliandolo, Costa, Kuss, Cuzzocrea ve Verrastro, 2020; Maftai ve Enea, 2020; Areshtanab ve diğerleri, 2021) İOOB ile ilişkili risk faktörlerinin bir kısmı olarak değerlendirilebilir. Şiddet eğiliminin (Kim, Namkoong, Ku ve Kim, 2008; Mehroof ve Griffiths, 2010; Ghuman ve Griffiths, 2012), riskli davranışların (Aküzüm, Yavaş, Tan ve Uçar, 2015), olumsuz çocukluk deneyimlerinin ve duygusal istismarın da (Kim ve diğerleri, 2018; Wu ve diğerleri 2022) İOOB ile ilişkili risk faktörleri olduğu araştırmalar neticesinde ortaya konmuştur.

Duygusal istismar ebeveynleri veya bakım verenleri tarafından çocuğa uygulanan çocuğu değersiz ve sevilmemiş hissettiren sözlü saldırı davranışlarıdır (Bernstein ve diğerleri, 2003). Diğer istismar türleri ile karşılaştırıldığında duygusal istismar daha yaygın olarak görülmektedir (Cohen ve Thakur, 2020). Stoltenborg, Kranenburg, Alink ve Ijzendor (2015) istismar türleri ile ilgili yaptıkları meta-analiz çalışmasında duygusal istismara maruz kalan bireylerin oranını %55 olarak bulmuşlardır. Türkiye’de bu konuda yapılan bir araştırmaya göre; 7-18 yaş arasındaki bireylerin %51’i duygusal istismara uğramaktadır (Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet, UNICEF, 2010). Çok sayıda araştırma duygusal istismarın ergenlerin ruh sağlığına, sosyal gelişimine ve refahına zarar verdiğini ve bağımlılık davranışları geliştirmelerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur (Potthast, Neuner ve Catani, 2014; Lane ve diğerleri, 2016). Kişi-Etki-Biliş-Yürütme Etkileşimi (I-PACE) modeline göre (Brand ve diğerleri, 2019), çocukluk deneyimi bağımlılık davranışları için önemli bir yatkınlık faktörüdür. Bu teoriyle uyumlu olarak, daha önce yapılan bazı araştırmalar, duygusal istismar gibi çocukluk çağı travması deneyimleri olan bireylerin problemlili oyun oynama davranışı geliştirme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Shi ve diğerleri, 2020).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımına göre şiddet; fiziksel gücün kasten bir başkasına uygulanması ve uygulanan kişide fizyolojik veya psikolojik zarara yol açması olarak ifade edilmektedir (DSÖ, 2002). Şiddet eğilimi ise kişinin şiddete yönelik duygu, düşünce ve davranışlarını ifade etmektedir (Haskan, 2009). Bebiş, Coşkun ve Açikel (2014) tarafından bir ortaöğretim kurumundaki bireylerin şiddet eğilimlerini belirlemek için yapılan çalışmada yüksek şiddet eğiliminde olma riskine etki eden faktörler; sigara içme, disiplin cezası alma, madde kullanımı, ailede/okulda

şiddete tanık olma veya uğrama, ders çalışma, şiddet eğilimi taşıyan medyatik kahramanlara ilgi duyma, içeriğinden bağımsız olarak internet ve atari oynama olarak tespit edilmiştir. Kim, Namkoong, Ku ve Kim (2008) tarafından yapılan çalışmada ise saldırgan kişilik özelliklerine sahip bireylerin İOOB geliştirme riski taşıdıkları bulunmuştur. Saldırgan kişilik özelliklerine sahip bireylerin şiddet içeren davranışlarını toplumca kabul edilebilecek şekilde tatmin etmeleri için şiddet içerikli oyunlara yöneldikleri söylenebilir. Şiddet içerikli oyunlar da yine bireylerin saldırganlık dürtüleri geliştirmesine neden olabilmektedir. Özellikle son yıllarda popüler olan ve saldırganlık içeren çevrimiçi oyunlar ergenlerin şiddet eğilimi geliştirmesine neden olan etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir (Engelhardt, Bartholow, Kerr ve Bushman, 2011). Buna göre şiddet eğilimi ve İOOB arasında bir kısır döngü olduğu söylenebilir. Şiddet davranışına neden olan eğilimlerin ve ilişkili oldukları değişkenlerin anlaşılması, psikolojik danışmanlık hizmetlerinin önleyici rolü bakımından da önem arz etmektedir. (Haskan ve Yıldırım, 2014).

Bireylerin gelişim görevlerini ve sosyal rollerini yapmalarını engelleyen, başarı duygusunu tatmalarının önüne geçen, gelişim basamaklarında sağlıklı ilerlemelerine engel olan davranışlar riskli davranışlar olarak adlandırılır. Riskli davranışların alt boyutları; anti-sosyal davranışlar, sigara ve alkol kullanımı, beslenme alışkanlıkları, intihar ve okul terki olarak sıralanmaktadır (Jessor, 1991). Bu davranışlar bireylerde ergenlik çağında daha fazla görülür. Bu durumun nedenleri ise ergenin genetik yatkınlığı, kendini kanıtlama ve kabul görme isteği ve işlevsel olmayan baş etme mekanizmaları ile açıklanabilir (Gençtanırım-Kurt, 2010). Çeşitli sorunlar nedeniyle ailesinden uzaklaşan ve olumsuz arkadaş çevresi edinen bireylerin riskli davranışlar geliştirme olasılığı artmaktadır. Seyreltme etkisi hipotezine göre bireyler psikososyal iyi oluşlarını arttırmaya yönelik hareket etmektedirler. Ergenler aileleri ve arkadaşları ile yaşadıkları olumsuz deneyimlerden kaçmak ve psikososyal iyi oluşlarını arttırmak için çevrimiçi oyunlara yönelebilirler (Cheng, Cheung ve Wang, 2018).

İOOB araştırmacılar için nispeten yeni bir kavramdır. Özellikle ergen bireyler İOOB geliştirme bakımından en riskli grup olarak değerlendirilebilir (Müller, Loeber, Söchtig, Wildt ve Zwaan, 2015). İOOB ile ilişkili risk faktörleri çeşitli araştırmalarda kişilik özellikleri, oyuna ayrılan süre, kişinin çalışıp çalışmaması olarak değerlendirilmiştir (Kim, Namkoong, Ku ve Kim, 2008; Hussain, Griffiths ve Baguley,

2012). Young'a (2009) göre ise duygusal problemler, düşük öz saygı, kişiler arası ilişkilerde problem ve problem çözme stratejilerini tam olarak bilmeme İOOB ile ilişkili risk faktörleri olarak sıralanmıştır. Her ne kadar bu değişkenler İOOB ile ilişkili de olsa bunların yanı sıra birçok faktörün daha İOOB geliştirme riskini arttırdığı düşünülmektedir. Tüm bu sonuçlardan yola çıkılarak gerçekleştirilen bu çalışmada İOOB ile ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerin Türkiye'de yaşayan ergenlerin İOOB geliştirme riskini açıklayarak alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu çalışmanın temel amacı ergenlerde riskli davranışlar, şiddet eğilimi, aileden algılanan duygusal istismar ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Çalışmanın ikinci amacı ise aileden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide riskli davranışların ve şiddet eğiliminin aracı rolünü incelemektir. Çalışmada bu amaçlar doğrultusunda aşağıda yer alan hipotezler test edilecektir.

H₁: Ergenlerde riskli davranışlar, şiddet eğilimi, aileden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂: Ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide şiddet eğiliminin ve riskli davranışların aracı rolü vardır.

Önem

Ergenlik bireylerin hayatlarında önemli değişikliklerin meydana geldiği bir dönemdir. Bu değişimlere uyum sağlayan ergenler olduğu kadar değişime çeşitli bireysel ve toplumsal sebeplerden ötürü uyum sağlayamayan ergenler de mevcuttur. Aile desteği bu uyum sürecini etkileyen faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de bireyler için oldukça önem arz eden aile desteği kimi zaman ne yazık ki ergenden esirgenebilmektedir. Özellikle anne ve babaların çocuklarına karşı bazen farkında olmadan bazen de bilinçli bir şekilde gösterecekleri duygusal istismar durumu yaşamın ilerleyen dönemlerinde ergen için olumsuz sonuçları olan bir deneyim haline dönüşebilmektedir. Okul terki, sağlıksız beslenme, özkıyım, akademik veya mesleki yetersizlik gibi riskli davranışlar bu olumsuz sonuçlardan bir kaçısı olarak sıralanabilir (Zill, Nord ve Loomis, 1995; Gençtanırım-Kurt, 2010). Bu dönemde ailesinden yeterli desteği göremeyen ergen kendini değerli hissedebileceği yeni ortam arayışlarına girerek sağlıksız arkadaş çevresi edinebilmektedir. Bu arkadaş

çevresinde başta alkol ve sigara kullanımı olmak üzere çok çeşitli olumsuz davranış kalıpları geliştirebilmektedir. Tahammül seviyesinin düşük olduğu bu dönemde kimi zaman da şiddete başvurmak ergenin yaşayabileceği olumsuz durumlardan biri olabilmektedir. Riskli davranış kalıpları geliştiren ergen bireyler zaman zaman şiddete maruz kalan olurken zaman zaman da şiddeti uygulayan kişiler haline gelmektedir. Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte yazılı ve görsel medyada şiddet konulu içeriklere maruz kalan birey sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Özellikle çocuklar ve ergenler bu durumdan daha çok zarar görmektedir. İnternetin gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte ergenler arkadaş gruplarıyla veya bireysel oynanan çevrimiçi oyunlara yönelmişlerdir. Çoğu çevrimiçi oyun şiddet öğeleri barındırmakta ve bireyler bu durumdan etkilenmektedir. Bu oyunlar başlarda olumsuz durumlardan kaçma veya boş zamanı doldurma aktivitesi olarak değerlendirilse de aşırı oynama sonucunda ergenlerde çevrimiçi oyun bağımlılığı gelişebilmektedir.

Bu araştırma kapsamında ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar, riskli davranışlar, şiddet eğilimi ve İOOB arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Alan yazına bakıldığında bu dört değişkenin ayrı ayrı incelendiği çalışmalar mevcut olmasına karşın hepsinin bir arada incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevcut çalışma bu yönüyle önemli olarak değerlendirilebilir. Araştırma ayrıca ruh sağlığı alanında çalışan meslek elemanlarına ve politika geliştiricilere katkı sağlayabilir. Ruh sağlığı çalışanlarından olan psikologlar danışanları ile yapacakları görüşmelerde İOOB ile ilişkili değişkenlere ihtiyaç duyduklarında araştırmanın bağımsız ve aracı değişkenlerine bakarak yol haritası belirleyebilirler. Okullarda ve diğer kurumlarda çalışan psikolojik danışmanlar öğrencileri ve velileri İOOB ve ilişkili değişkenler hakkında bilgilendirerek bu konularda önleyici çalışmalar yapabilirler. Politika geliştiriciler ise nispeten yeni bir kavram olan İOOB'nin toplumun her kesimi tarafından fark edilebilmesine, riskli davranışların, şiddet eğiliminin ve duygusal istismarın ortadan kaldırılabilmesine dönük politikalar geliştirebilirler.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir:

1. Çalışma Orta Karadeniz bölgesinde bir ilde eğitim gören ortaöğretim öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Katılımcılar uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.
3. Çalışmada elde edilen sonuçlar ölçme araçlarının ölçme gücü ile sınırlıdır.

4. Çalışma 2021-2022 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.

Tanımlar

Duygusal İstismar: Fiziksel temas ve zarar verme amacı olmaksızın ebeveyn veya bakım veren ile çocuk arasındaki zarar verici ilişkidir (Glasser, 2002). Çocuğun sağlıklı gelişimini engelleyen zarar verici davranışlar yok sayma, dehşete düşürme, izole etme, sömürme, duygusal yanıt vermeyi reddetme ve ihmal olarak tanımlanmaktadır (Çocuk İstismarı Amerikan Profesyonel Topluluğu [Children APSAC], 1995).

İnternet Oyun Oynama Bozukluğu: “Oyun oynama üzerindeki kontrolün giderek azaldığı ve madde kullanım bozukluğu belirtilerine benzer biçimde tolerans gelişimi ve yoksunluk belirtileri yaşanan bilişsel ve davranışsal belirtilerin birlikte görüldüğü aşırı ve uzun süreli internet oyun oynama davranışı” dır (APA, 2013).

Şiddet Eğilimi: Kişinin şiddete yönelik duygu, düşünce ve davranışlarını ifade etmektedir (Haskan, 2009).

Riskli Davranışlar: Bireylerin gelişim görevlerini ve sosyal rollerini yapmalarını engelleyen, başarı duygusunu tatmalarının önüne geçen, gelişim basamaklarında sağlıklı ilerlemelerine engel olan davranışlardır (Jessor, 1991).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın değişkenleri olan riskli davranışlar, şiddet eğilimi, algılanan duygusal istismar ve internet oyun oynama bozukluğu ile ilgili kuramsal çerçeve ele alınmıştır. Ayrıca ilgili değişkenlere yönelik alan yazında yapılmış olan çalışmalara yer verilmiştir.

Riskli Davranışlar

Ergenlik bireylerin tüm gelişim alanlarında değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemin belirgin özelliklerinden biri olarak ergen bireylerde risk alma davranışı gösterilmektedir (Braams, Leijenhorst ve Crone, 2015). Hem çocuğun içinde bulunduğu ortam (örneğin ebeveynin madde kullanması) hem de çocuğun kişisel özellikleri (örneğin mizaç) riskli davranışlarla ilişkilidir (Hessler ve Katz, 2010). Ergenlerin gelişim görevlerini ve sosyal rollerini yapmalarını engelleyen, başarı duygusunu tatmalarının önüne geçen, gelişim basamaklarında sağlıklı ilerlemelerine engel olan davranışlar riskli davranışlar olarak adlandırılır (Jessor, 1991).

Ergenlerde riskli davranışlar sigara, alkol, madde kullanımı, suça karışma, erken yaşta cinsellik, evden veya okuldan kaçma, mesleki yetersizlik, derslerle ilgilenmeme, toplumsal becerilerde zayıflık, sağlıksız beslenme ve hareketsiz yaşam olarak sıralanabilir. Aile içinde sorunlar yaşanması, akran baskısına maruz kalma ve kalınan bu baskıya direnme becerilerinin yeterli olmaması, riskli davranışlara sahip arkadaş çevresi edinme, düşük ebeveyn denetimi ve yönlendirmesi ergenlerin riskli davranışlar edinmesine sebep olabilir (Jessor, 1991). Riskli davranışlarda bulunma genellikle bireysel ve çevresel faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Yapılan bir çalışmada ergen risk alma davranışının beyinin anatomik yapısı ile ilgili olduğu belirtilmiştir. İlgili çalışmada ergenlere uygulanan kişilik testi sonuçlarına bakıldığında yüksek ve düşük risk alan ergenlerin beyin hacmi ve bütünlüğünde anlamlı bir fark bulunmazken, gerçek risk almada görev performansı sırasında yapılan karşılaştırmada yüksek risk alan ergenlerin beyinlerinin daha büyük yapı bütünlüğüne sahip olduğu görülmüştür (Kwon, Vorobyev, Moe, Parkkola ve Hamalainen, 2014). Bu sonuca göre yüksek risk alan ergenlerin beyinlerinin daha erken olgunlaşması neticesinde olumsuz yetişkin davranışları sergilemelerinin daha yüksek bir olasılık olduğu söylenebilir.

Ergen riskli davranışları çeşitli araştırmalarda erken yaşta çocuk sahibi olma, madde kullanma, antisosyal davranışlar, sigara kullanımı, okulu bırakma, korunmasız cinsel ilişki yaşama, yeme alışkanlıkları, intihar eğilimi, alkol kullanımı olarak sınıflandırılmıştır (Zill, Nord ve Loomis, 1995; Gençtanırım-Kurt, 2010). Araştırma kapsamında riskli davranışlar antisosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, yeme alışkanlıkları, intihar eğilimi ve okul terki olarak ele alınmıştır.

Riskli Davranışların Alt Boyutları

Antisosyal Davranışlar

Çocukluk ve ergenlik döneminde yalan söyleme, alkol kullanma gibi kural dışı davranışlardan, hayvanlara işkence etme, hırsızlık, saldırı gibi nadir ama zararlı sonuçlara sebep olan, toplumsal kuralları ihlal eden ve diğerlerinin haklarının görmezden geldiği her türlü eylem antisosyal davranış olarak adlandırılmaktadır (Burt, 2012). Antisosyal davranışlar yüksek şiddette kuralsız davranışlardan (örneğin, vandalizm, fiziksel şiddet, vb.) suç teşkil eden davranışlara kadar çeşitli yıkıcı eylemleri kapsar (Schoenmacker ve diğerleri, 2020). İstanbul’da ergenlerle yapılan bir çalışmada riskli davranışlardan herhangi birini gösterme eğilimi %53.8 olarak bulunmuştur. Riskli davranışların alt boyutlarına göre değerlendirildiğinde ise ergenlerin en çok antisosyal davranışlar (%18.7) sergilediği görülmüştür (Yılmazçetin-Eke, 2014, akt. Ekşi, Arıcan ve Yaman, 2016). Antisosyal davranışın ortaya çıkmasıyla ilgili ampirik bulgular göstermektedir ki antisosyal davranış bireysel ve çevresel sorunlar arasındaki ilişkiden meydana gelen nörogelişimsel bir bozukluktur. Genellikle ergenlik döneminde ortaya çıkan antisosyal davranışlar nadiren ergenlik dönemiyle sınırlı kalmaktadır (Fairchild, Goozen, Calder ve Goodyer, 2013). Simonoff ve diğerleri (2004) tarafından 225 ikiz ile yapılan boylamsal bir çalışmada antisosyal davranışlara etki eden çevresel ve genetik faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda erken ve orta yetişkinlik döneminde meydana gelen antisosyal davranışların çocukluk çağı hiperaktivitesi ile açıklanabileceği bulunmuştur. Düşük zeka ve okuma sorunları ise çocukluk ve ergenlik döneminde ortaya çıkan antisosyal davranışlar ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca yapılan diğer araştırmalarda çocukların fiziksel, duygusal, cinsel istismara ve ihmal e maruz kalmaları yetişkin dönemdeki antisosyal davranışları ile ilişkili bulunmuştur (Braga, Cunha ve Maia, 2018; Esposti, Pereira, Humphreys, Sale ve Bowes, 2020).

Alkol ve Sigara Kullanımı

Alkol kullanımı ve sağlık hakkında Amerika Birleşik Devletleri'nin 2020 yılı durum raporuna göre 2016 yılında alkol 379000'den fazla kişinin hayatını kaybetmesinden sorumlu olmuştur. Bu sayı her 100 saniyede bir kişinin öldüğü şeklinde değerlendirilebilir. Alkolle bağlantılı olan en çok görülen hastalıklar kanser, kendine zarar verme, şiddet ve sindirim problemleri olmuştur. Türkiye Sağlık Araştırması verilerine göre 2019 yılı itibarıyla ülkemizde 15 yaş ve üstü alkol kullanım oranı %14.9 olurken, en çok alkol tüketiminin 25-34 yaş arası bireylerde olduğu görülmüştür. Alkol kullanma nedenlerine bakıldığında tüketicilerin yarısından fazlasının (%52.3) alkolü eğlence amaçlı tükettikleri görülmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020). Alkol tüketiminin insan sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkileri vardır. Alkol tüketiminin ağız, yutak, karaciğer ve göğüs kanseri riskini arttırdığı bilinmektedir. Alkol tüketimi ayrıca yüksek tansiyon ve felce neden olabilmektedir. Bunların yanı sıra alkolün kazalar, şiddet ve yaralanmalarla birlikte halk sağlığı için de tehdit oluşturduğu unutulmamalıdır (Kraus, Bloomfield, Augustin ve Reese, 2000). Yaş ortalamaları 12.17 olan 430 kız çocuk ile yürütülen bir çalışmada ise menarş yaşı ve sorunlu alkol kullanımı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma sonucunda daha genç yaşta menarş sorunlu alkol tüketimi ile ilişkili bulunmuştur (Verhoef, Eijnden, Koning ve Vollebergh, 2014).

TÜİK 2019 raporuna göre günlük tütün kullanım oranı 15 yaş ve üzeri bireylerde %28 oranındadır. Tütün mamullerini kullanma nedenleri hakkında yapılan araştırmada ise bireylerin tütünü en çok arkadaş etkisi ile kullandıkları bulunmuştur. Arkadaş etkisini ise özentî ve merak takip etmiştir (TÜİK, 2019). Vitaro, Wanner, Brendgen, Gosselin ve Gendreau (2004) yaptıkları bir çalışmada 13-14 yaş grubu ergenlerde arkadaşlar sigaraya başlamanın temel nedeni olarak bulunmuştur. Ayrıca ergenlik öncesi dönemde ebeveynin sigara içmesinin tütün kullanımına başlama noktasında arkadaş grubuna göre daha önemli olduğu bulunmuştur. Sigaraya başlama yaşı ise ileri dönemlerde sigarayı bırakma üzerinde etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir. Erkek katılımcılarla yapılan bir çalışmada 16 yaşından önce sigaraya başlayanların daha sonraki yaşlarda sigaraya başlayan bireylere göre sigarayı daha geç bırakabildiği görülmüştür (Khuder, Dayal ve Mutgi, 1999). Birleşik Krallık'ta 1.180.652 kadın ile 12 yıl boyunca yapılan bir çalışmada sigara içmenin zararları ve

sigarayı bırakmanın faydaları araştırılmıştır. Araştırmaya dahil olan yaklaşık 1.2 milyon kadının %20'si aktif sigara içicisi, %28'i sigarayı bırakmış ve %52'si ise hiç sigara içmemiştir. Araştırma sonucunda sigara içenlerin içmeyenlere göre ömürlerinden yaklaşık olarak 11 yıl eksildiği görülmüştür. 70 yaşından önce ölüm istatistiklerine bakıldığında sigara içenler için oran %24 iken içmeyenler için ise oran %9 olmuştur. 80 yaşından önce ölüm istatistiklerine göre ise sigara içenlerde oran %53 olurken içmeyenlerde %22 olarak bulunmuştur (Pirie, Peto, Reeves, Green ve Beral, 2013). Bilişsel gerileme ve demans rahatsızlıklarında sigara içen ve içmeyen kesimin karşılaştırıldığı bir çalışmada sigara içenlerin demans ve bilişsel gerileme rahatsızlığına yakalanma riskinin içmeyenlere göre %40-80 puan daha fazla olduğu görülmüştür (Anstey, Sanden, Salim ve Kearney, 2007).

Yeme Alışkanlıkları

Yeterli ve düzenli bir şekilde sebze meyve tüketmek kronik rahatsızlıklara ve bulaşıcı hastalıklara yakalanma riskini azaltırken vücut ağırlığının da kontrol edilmesine olanak sağlamaktadır (Pem ve Jeewon, 2015). Ergenlik bireylerin yetişkinliğe hazırlandıkları, olgunlaşma ve büyümenin yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönemde ergen bireylerin beslenme alışkanlıkları da gelişmektedir. Ergenlik döneminde gelişim alanlarında meydana gelen değişiklikler yeme davranışlarını da etkileyerek değişmesine sebep olabilir. Bu dönemde diyet yapma (özellikle kızlarda), ev harici bir yerde yemek yeme, öğün atlama ve aşırı fast food tüketimi sağlıksız yeme davranışlarını oluşturur (Washi ve Ageib, 2010). Bu dönemde geliştirilen sağlıksız yeme davranışları yalnızca ergenlik dönemini etkilemekle kalmaz ve yetişkinlik dönemine de yansır (Weaver, Peacock ve Johnston, 1999). Bornioli, Lewis-Smith, Smith, Slater ve Bray (2019) 4318 kişi ile yaptıkları bir boylamsal çalışmada 14 yaşındaki düzensiz beslenmenin 21 yaşına gelindiğinde riskli sağlık davranışları ile ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmaya katılan 4318 kişiden 2634 kişi kız 1684 kişi ise erkektir. Kızlarda 14 yaşındaki beden memnuniyetsizliğinin sigara ve madde kullanımını, kendine zarar vermeyi ve alkol kullanımını yordadığı görülmüştür. Erkeklerin 21 yaşındaki beden memnuniyetsizliğinin ise sigara içmeyi öngördüğü tespit edilmiştir. Kızlarda 16 yaşındaki düzensiz yemenin vücut memnuniyetsizliği ile sigara ve madde kullanımı arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiği çalışmada ulaşılan bir diğer sonuçtur. Erkeklerde ise 16 yaşındaki düzensiz yemenin riskli davranışlarla ilişkisi

bulunmamıştır. Çocukların ve ergenlerin yeme davranışları üzerinde akran etkisinin incelendiği çalışmaların sistematik gözden geçirilmesinde akranların ergen yeme davranışı üzerindeki etkisi genellikle sağlıklı, yüksek kalorili ve besin değeri düşük olan gıdaların tüketimini arttırmada olumsuz olduğu belirlenmiştir (Rageliene ve Gronho, 2020). Sağlıksız yeme alışkanlığı olan ergen prototiplerinin incelendiği bir çalışmada ergenlerin sağlıksız yeme alışkanlığı olanların olumsuz sosyal görünüşünden etkilendikleri, sağlıklı yeme davranışında bulunanların ise olumlu görünüşünden nispeten etkilendikleri bulunmuştur (Gerrits, Ridder, Wit ve Kuijer, 2009).

İntihar Eğilimi

TÜİK tarafından 2018 yılında yapılan çalışmaya göre ölümle sonuçlanan intihar sayısı 3161 olmuştur. 2017 yılında ise bu sayı 3168 idi. İntihar eden kişilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında erkeklerde intihar oranının (%75.6) kadınlardan (%24.4) daha yüksek olduğu görülmektedir (TÜİK, 2018). İntihar davranışına etki eden etmenler çeşitli araştırmaların konusu olmuştur. İntihar davranışı ile bağlantılı faktörler depresif belirtiler (Veras, Ximenes, Vasconcelos ve Sougey, 2016), hane halkı yoksulluğu (Bernburg, Thorlindsson ve Sigfusdottir, 2009), bedensel memnuniyetsizlik (Dave ve Rashad, 2009) ve çocukluk çağı istismarı (Ammerman ve diğerleri, 2018) olarak sıralanabilir. Ergen intiharlarında risk faktörlerinin incelendiği başka bir çalışmada intihar riskini arttıran demografik özellikler cinsiyet, düşük akademik başarı, düşük ekonomik statü ve ebeveynlerden veya ebeveynlerden ayrı yaşama olarak sıralanmıştır. İntihar davranışı ile ilişkili zihinsel, davranışsal ve sağlık risk faktörleri ise depresyon, uyku kalitesinin düşük olması, aşırı stres, alkol veya sigara kullanma ve cinsel aktivite şeklinde bulunmuştur (Im, Oh ve Suk, 2017).

Amerika’da bulunan 4 etnik grupta (Afrikalı Amerikalılar, Yerli Amerikalılar, Asyalı Amerikalılar ve Latin Amerikalılar) yapılan bir çalışmada intihar davranışına cinsiyet ve kültürel faktörlerin etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır. Kadınlar daha çok intihar girişiminde bulunmaktadır ancak erkekler daha sık intihar etmektedirler. İntiharı tamamlamada 4 etnik grup için de kadın ve erkekler arasında cinsiyet eşitsizliği farklılıkları görülmüştür. İntihar oranlarının en yüksek olduğu grup Afrikalı Amerikalı erkeklerdir. Bunun nedeni ise sanayileşmenin olmaması, ırkçılık, kaynak yoksunluğu ve dinsel faaliyetlere katılımın azlığı olarak değerlendirilmektedir. En düşük intihar oranlarının ise Asyalı Amerikalı kadınlar

arasında olduğu görülmüştür. Araştırma kapsamında her iki cinsiyette de intihar davranışı ile ilişkilendirilen faktörler ise ailede intihar geçmişi, aile içi çocuk istismarı, daha önce intihar etme girişimi, ruhsal hastalıklar, alkol ve madde kullanımı, umutsuzluk, şiddet eğilimi, toplumdaki soyutlanma, kayıp yaşama ve fiziksel hastalık olarak sıralanmıştır (Rohling, Arkadaş ve Powel, 2009).

Okulu Bırakma

Okul terki ergen bireylerde görülen riskli davranışlardan biridir. Eurostat tarafından 2020 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada Avrupa Birliği üye ve aday ülkelerdeki okul terki oranları incelenmiştir. 2011-2019 yıllarını kapsayan araştırma sonuçlarına bakıldığında Türkiye’de okul terkinin her yıl azaldığı (2011 %41.9; 2018 %31; 2019 %28.7) buna rağmen hâlihazırda oranın yüksek seviyede olduğu görülmüştür (European Statistical Office[Eurostat], 2020).

Her gün birden fazla ergen okulunu bırakırken araştırmacılar tarafından buna sebep olan faktörler incelenmiştir. Yapılan boylamsal bir çalışmada okul terkiyle ilişkili faktörleri anlayabilmek için bireyler 6 aylıktan 19 yaşlarına kadar izlenmişlerdir. Bu araştırma sonucunda erken ev ortamının, erken bakım verme kalitesinin, zekanın, problem davranışın, akademik başarının, akran yeterliliğinin ve ebeveyn desteğinin okul terki ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Jimerson, Egeland, Sroufe ve Carlson, 2000). Ergen istihdamı ve lise terki arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada haftalık 20 saat ve üstü mesaisi olan ergenlerin liseyi bırakma olasılıklarının çalışmayan arkadaşlarına göre %40 daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca ergen istihdamı ve lise terki arasındaki ilişki öğrencilerin sosyo-demografik ve akademik özelliklerine göre farklılaşmamaktadır (Warren ve Lee, 2003). Yapılan diğer araştırmalarda içe dönüklük ve nevroklikliğin (Migali ve Zucchelli, 2017), yetersiz ebeveynlik uygulamasının (Afia, Dion, Dupere, Archambault ve Toste, 2019), fizyolojik ve/veya psikolojik olarak sağlıklı olmanın, tütün, esrar ve alkol kullanmanın (Chau ve diğerleri, 2016) okul terkiyle ilişkili olduğu bulunmuştur.

Riskli Davranışları İnceleyen Kuramsal Yaklaşımlar

Alan yazın incelendiğinde riskli davranışların açıklanması için çeşitli yaklaşımların kullanıldığı görülmektedir. Biyolojik, psikolojik, toplumsal ve

psikososyal temelli kuramlar bu yaklaşımlardan bazılarıdır. Sonraki bölümde bu kuramların riskli davranışları ele alış biçimleri incelenmiştir.

Biyolojik Temelli Yaklaşım

Biyolojik temelli yaklaşım riskli davranışları açıklarken merkeze genetik yapıyı, nörolojik gelişimi ve mizacı almıştır (Blum, Kelly ve Ireland, 2001). Davranışlardaki meydana gelen değişimlerin ne kadarının genlerden dolayı olduğunu anlayabilmek için ikiz çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Dick, Adkins ve Kuo (2016) alkol kullanan ikizlerin incelendiği çalışmaları gözden geçirmiş ve ergen riskli davranışlarında genlerin etkisini ortaya çıkarmışlardır. Yapılan bu çalışma sonucunda riskli davranışların ortaya çıkmasında genetik özelliklerin önemli olduğu bulunmuştur. 38 katılımcının geç çocukluktan erken ergenliğe kadar incelendiği boylamsal bir çalışmada ergenlikteki risk alma dahil çeşitli davranışsal değişikliklerin nörolojik gelişimle ilgisi ele alınmıştır. Araştırma sonucunda riskli davranışlarla ilgili duyarlılık beyindeki ventral striatum ile bağlantılı bulunmuştur (Pfeifer ve diğerleri, 2011).

Mizaç insanların dünyayı görme ve algılama biçimlerinin doğuştan getirdikleri eğilimini içerir. Gelişimsel ve çevresel bazı faktörler kişilik gelişiminde mizaca katkıda bulunur. Bazı bireyler kimi zaman mizaçları nedeniyle riskli davranışlara daha kolay katılmaktadır. Yapılan bir araştırma madde kullanımı olan bireylerin madde kullanmayanlara göre farklı mizaç yapısında olduklarını ortaya çıkarmıştır (Moore ve diğerleri, 2003). Yine Rudasill, Reio, Stipanovic ve Taylor (2010) tarafından yapılan bir çalışmada zor mizaç özelliklerine sahip bireylerin riskli davranışlar sergileme eğiliminin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

İncelenen bu çalışmalar ışığında özetle ergenlerin riskli davranışlarının ortaya çıkmasında genetik faktörlerin önemli bir etken olduğu söylenebilir. Ancak riskli davranışların ortaya çıkmasında genetik faktörler ne kadar önemli olsa da tek başına etkili olduğu söylenemez. Ergenlerin riskli davranışlarının ortaya çıkmasında psikolojik ve toplumsal etkenlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Riskli davranışların sebepleri bir bütün olarak ele alındığında bu davranışlarla baş edilebilir, çocuklar ve gençler için önleyici müdahalelerde bulunulabilir.

Psikolojik Temelli Yaklaşım

Riskli davranışları açıklayan psikolojik temelli yaklaşımlar başlığı altında “Gerilimi Azaltma Teorisi” incelenmiştir. Bu teori direkt olarak riskli davranışları açıklamamakta, riskli davranışların alt boyutu olan alkol kullanımını açıklamaktadır. Bu kuram Hull’un İhtiyaç Azaltma Kuramı temel alınarak oluşturulmuştur (Gençtanırım-Kuru, 2010). Kuramın iki önemli ilkesi vardır: 1) Gerilim alkol tüketimini teşvik edici bir güç oluşturur. 2) Alkol tüketimi gerilimi azaltır ve bu da daha sonra yine alkol tüketilmesi davranışını pekiştirir (Dvorak ve diğerleri, 2018).

Yapılan bir çalışmada alkol tüketim eğilimi stres ile ilişkili bulunmuştur. Bazı bireylerde alkol tüketiminin stresi azaltıcı bir etkisi olduğu görülmüştür (Sher ve Levenson, 1982). Başka bir çalışmada ise alkol tüketiminin olduğu günlerde olumlu ruh hali alkol tüketilmeyen günlere göre daha yüksek bulunmuştur. Alkol tüketilmeyen günlerde yaşanan endişe, stres ve öfke gibi olumsuz ruh hali belirtileri yüksek bulunmuştur (Dvorak ve diğerleri, 2018). Bireyler yaşadıkları endişe verici durumlardan kurtulmak için alkol tüketmekte böylece sıkıntılı durumu atlatmak için işlevsel olmayan birtakım çözüm yolları geliştirmektedir. Ergenler de yaşadıkları olumsuz durumun stresinden kurtulmak için alkol tüketimi gibi riskli davranışlara yönelmekte, alkolün stresi azaltıcı etkisi nedeniyle tüketimi pekişmekte bu da ergenler için olumsuz sonuçları olan bir davranış haline gelmektedir.

Sosyolojik Temelli Yaklaşımlar

Ergenlerde riskli davranışları açıklamak için 3 tür sosyolojik kuramdan faydalanılmaktadır. Bunlar sosyal öğrenme kuramı, sosyal kontrol kuramı ve saygınlığı artırma kuramıdır.

Sosyal öğrenme kuramı

Albert Bandura’nın çalışmaları ile gelişen sosyal öğrenme kuramı günümüzde insan davranışlarını açıklamak için kullanılan teorilerden biridir. Kuramın temel varsayımı öğrenme sürecinin gözlem ve taklit yoluyla gerçekleştiği yönündedir. Bandura insanların öğrenmesinin bireysel, çevresel ve davranışsal süreçler aracılığı ile gerçekleştiğini belirtmiştir (Bandura, 1977).

Sosyal öğrenme kuramında öğrenmenin iki önemli süreci gözlem ve taklittir. Kurama göre kimi davranışlar gözlem yoluyla öğrenilebilir. Kuram antisosyal davranışların da gözlem süreciyle öğrenebileceğini varsaymaktadır (Bandura, 1977).

Yapılan çeşitli çalışmalarda antisosyal davranışların öğrenilen davranışlar olduğu gösterilmiştir. Mahkumlarla yapılan bir çalışmada ebeveynlerin sıkı disiplin anlayışında olmalarının ve fiziksel cezayı çok kullanmalarının bireyleri şiddete yönelttiği bulunmuştur. Başka bir çalışmada suçlu arkadaş çevresine sahip olan ergenlerin riskli davranışlara yöneldiği, bu arkadaş çevresinin ergenin riskli davranışlarını pekiştirdiği bulunmuştur (Farrington, 1991; Dekovic, Wissink ve Meijer, 2004). Bir diğer çalışmada ise toplumsal şiddete maruz kalmanın riskli sağlık davranışıyla ilişkili olduğu, aile içi şiddete maruz kalmanın ise alkol ve sigara tüketimini arttırdığı bulunmuştur (James, Donnelly, Brooks-Gunn ve McLanahan, 2018).

Sosyal kontrol kuramı

Hirschi'nin (2002) sosyal kontrol teorisi, toplumsal normlarla olumsuz davranışlar arasındaki ilişkiyi açıklar. Sosyal kontrol teorisine göre toplumsal kurallar ihlal edildiğinde olumsuz davranış meydana gelmektedir (Colvin ve Pauly, 1983). Hirschi'nin Sosyal Kontrol Teorisi 4 ana bileşenden meydana gelmektedir. Bunlar: 1) Bağlanma, 2) Sorumluluk, 3) Katılım ve 4) İnançtır. 4 ana unsur içinde bağlanma kilit taşı görevi görmektedir. Bağlanmanın tek başına etkisi diğer 3 bileşenin toplu etkisinden daha önemlidir (Hirschi, 1969). Bağlanma birey ve toplum arasındaki bağı ifade eder. Bu bağ sayesinde kişi bir suç işleyerek başkalarını tehlikeye atmaktan kaçınır. Sorumluluk bireyin toplumsal anlamdaki yatırımlarını ifade ederken katılım suçun işlenebileceği boş zamanı en aza indirerek okul, aile veya işte yapılabilecek faaliyetlere işaret eder. Son unsur olan inanç ise normlara olan inancı temsil etmektedir. Zayıf ebeveyn, akran veya öğretmen bağları, okul terki, dini veya toplumsal faaliyetlere katılmama ve sosyal normlara zayıf inanç düzeyi olumsuz davranışlara yöneltecek motivasyonu güçlendirici etki yaratabilir (Choo ve Lee, 2018). Sosyal kontrol teorisine göre grup normlarının ihlal edilmesi, düşük düzeyde ebeveyn kontrolü ve aile uyumu ebeveynlerin çocuklarının riskli davranışlarını disipline edememesine neden olmaktadır (Church, Jagers ve Taylor, 2012).

Saygınlığı arttırma kuramı

Saygınlığı Arttırma Kuramı Emler (1984) tarafından geliştirilmiştir. Kuramın ana varsayımı bireylerin kimliklerini oluştururken toplumdan saygı ve itibar görebilmeyi amaçladıklarıdır. Bazı ergenler için dürüstlük, sorumluluk, çalışkanlık ve yardımseverlik önemli iken kimi ergenler için ise şiddet, zorbalık ve olumsuz diğer davranışlar önem taşımaktadır. Bu noktada bireylerdeki bu ayrımın nedeni olarak kişinin içinde yetiştiği toplumun hangi değerlere önem verdiğine bakılmalıdır. Ergenin sahip olduğu olumsuz arkadaş çevresinde antisosyal davranışları değer görüyorsa ergen gördüğü bu değeri kaybetmemek için olumsuz davranışlara yönelmeye devam edecektir (Körük, 2020).

Psikososyal Temelli Yaklaşımlar

Problem davranış kuramı

Jessor (1991) tarafından yapılan tanımına göre problem davranışlar, ergenin içinde bulunduğu toplumda kendinden beklenen görevleri yapmasına, gelişimsel ödevlerini başarmasına, bir sonraki gelişimsel döneme sağlıklı bir şekilde geçmesine engel olan yetersiz ve başarısız hissetmesine sebebiyet veren davranışlardır. Ergenlerde gözlenen problem davranışları açıklamak için çeşitli kuramlar geliştirilmiştir; ancak günümüzde en yaygın kabul gören kuram Problem Davranış Teorisi'dir. PDT riskli davranışları içeren problem davranışların ergenlerin akran çevresinden saygı kazanmak ve kabul görmek için kullanıldığını savunur (Karaman, 2013).

PDT'de problem davranışlar alkol, sigara ve uyuşturucu kullanımı, anti sosyal davranışlar ve riskli sağlık davranışları olarak sıralanmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994). PDT'de 3 ayrı sistem bulunmaktadır. Bu sistemler; kişilik sistemi, davranış sistemi ve algılanan çevre sistemidir. Bu 3 sistem ergen riskli davranışlarını açıklamada kullanılabilir (Gençtanırım ve Ergene, 2017). Her sistem risk ve koruyucu etken olarak adlandırılan hem problem davranışta bulunmaya teşvik edici hem de problem davranışa karşı bireyi koruyucu etkenlerden oluşmaktadır. Koruyucu etkenler problem davranışın meydana gelmesinde ve risk faktörleri üzerinde etkilidir (Karaman, 2013). Jessor problem davranışı açıklarken risk ve koruyucu faktörleri birbirinden ayıran bir dili benimseyerek teoriyi geliştirmiştir. Risk ve koruyucu faktörleri zıt

kutuplar olarak ele almamış, problem davranışı açıklamada birbirini tamamlayan unsurlar olarak kabul etmiştir (Vazsonyi ve diğerleri, 2008).

İstismar

İstismar sözcüğünün kelime anlamı Türk Dil Kurumuna göre “birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme” olarak açıklanmaktadır (TDK, 2022).

Alan yazın incelendiğinde istismarla ilgili yapılmış olan çalışmaların çoğunluğunun çocuk istismarı üzerine olduğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 1999 yılında yaptığı tanıma göre çocuk istismarı veya kötü muamele, sorumluluk, güven veya güç ilişkisi bağlamında çocuğun sağlığına, hayatta kalmasına, gelişimine veya saygınlığına gerçek veya potansiyel zararlar vermekle sonuçlanan her türlü fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkar muamele veya ekonomik veya diğer sömürüyü içerir (Pro, 2002). Araştırmacılar çocukların maruz kaldığı ve çocuklara zarar verici olan birden fazla istismar türü tanımlamıştır (Higgins, 2004). Fresno, Spencer ve Espinoza (2018) bağlanma ve istismar arasındaki ilişkileri inceledikleri çalışmada istismarı cinsel, fiziksel istismar ve ihmal olmak üzere 3'e ayırmışlardır. Krvavac ve Jansson (2021) ise yaptıkları çalışmada istismar türlerini fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmal olmak üzere 4 başlıkta incelemiştir. Çalışma kapsamında da istismar 4 başlıkta ele alınmıştır.

İstismar Türleri

Fiziksel İstismar

Çocuğun fiziksel istismarı çocuk ve ailesi için uzun vadede olumsuz sonuçları olan ve tüm dünyada görülebilen bir sorundur (Soldatou ve diğerleri, 2020). Fiziksel istismar; çocuğun yaşamına, gelişimine, sağlığına ve onuruna zarar veren ve çocuğa karşı yüksek fiziksel güç kullanımı içeren davranışlar olarak tanımlanmaktadır (DSÖ, 2006). Çocukların diğer istismar türlerine göre en fazla fiziksel istismara maruz kaldığı yapılan araştırmalarda görülmüştür (T.C. Başbakanlık SHÇEK, 2010).

Çocuklar genel olarak ebeveynleri, kardeşleri veya bakım verenleri tarafından fiziksel istismara daha fazla maruz kalmaktadır (Srividya, Anala ve Chetan, 2021). Bir çocuğun en çok güvende olacağı yer ailesinin yanı olmasına rağmen çocukların istismara maruz kalma risklerinin de en fazla aile ortamında olduğu bilinmektedir. Stith

ve diğerleri (2009) yaptıkları bir meta analiz çalışmasında çocuğun fiziksel istismarı ile ilişkili 3 risk faktörü tespit etmişlerdir. Bunlar: aşırı tepkisellik/ebeveyn öfkesi, aile çatışması ve aile uyumudur. Günümüzde çocukların uğradıkları fiziksel istismar hala varlığını sürdürmektedir. Özellikle Türk aile yapısı içinde dayanın bireyleri eğitmek için bir araç olarak kullanıldığı durumlar yaşanabilmektedir. Fiziksel istismarın kısa ve uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Miller ve diğerleri (2022) tarafından yapılan bir çalışmanın çocukluk çağı fiziksel istismarının hayatın ilerleyen dönemlerinde olumsuz bilişsel ve davranışsal sonuçlar doğurduğu tezini desteklediği görülmüştür. Fiziksel istismarın psikolojik etkileri ise güvensiz bağlanma, akranlarla iletişim kuramama, sosyal soyutlanma, düşük akademik başarı, olumsuz davranışlar, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ve post-travmatik stres bozukluğu olarak görülmektedir (Bernet, 1997).

Duygusal İstismar

Kaliforniya Legislative Analysts Office (1996) duygusal istismarı şu şekilde tanımlamıştır: Herhangi bir çocuğun kasıtlı olarak acı çekmesine sebep olmayı, çocuğa zihinsel acı çektirmeyi veya bir çocuğun duygusal sağlığını tehlikeye atmayı içerir. Duygusal istismar ebeveynleri veya bakım verenleri tarafından çocuğa uygulanan çocuğu değersiz ve sevilmemiş hissettiren sözlü saldırı davranışlarıdır. Bu davranışlar tipik olarak çocuğu aşağılamayı, eleştirmeyi, reddetmeyi ve çocuğa karşı kötü muameleyi içermektedir (Bernstein ve diğerleri, 2003). Schneider, Ross, Graham ve Zielinski (2005) yaptıkları çalışmada duygusal istismarın çoğunlukla diğer istismar biçimleriyle birlikte ortaya çıktığını, nadir olarak tek başına görüldüğünü belirtmişlerdir. Duygusal istismara maruz kalmanın çocukların fiziksel ve zihinsel sağlığına, fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimine zarar verdiği belirtilmektedir (DSÖ, 2006). Chandraratne, Fernando ve Gunawardena (2018) Sri Lankalı genç yetişkinlerin çocukluk çağı istismar durumlarını incelemişlerdir. 1500 katılımcının çocukluk döneminde en çok fiziksel istismara maruz kaldığı bunu takiben de duygusal istismar yaşadığı bulunmuştur. Ayrıca erkeklerin kızlara göre duygusal istismara daha yoğun şekilde maruz kaldıkları araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç olmuştur. Çocukluk döneminde duygusal istismara maruz kalan bireyler ergenlik döneminde yaşadıkları duygusal birlikteliklerde daha fazla şiddet ve çatışma yaşamaktadırlar. Ayrıca istismara uğramış bireylerde yetişkin davranışlarına erken yönelme daha sık görülmektedir

(Wekerle ve diğ erleri, 2009). Hoeboer, Ross, Son, Spinhoven ve Elzinga (2021) yaptıkları çalışmada duygusal istismarın zararlı sonuçları olduğunu ve duygusal istismarın daha şiddetli travma sonrası stres bozukluğu belirtilerine neden olduğunu bulmuşlardır.

Cinsel İstismar

Cinsel istismar çocuğun gelişimsel olarak algılayamadığı veya rıza göstermediği halde dahil olduğu cinsel aktivite olarak tanımlanmaktadır (DSÖ, 1999). Çocukların 1980-2008 yılları arasında maruz kaldıkları cinsel istismarın yaygınlığını inceleyen bir meta analiz çalışmasında kız çocuklarında cinsel istismar vakalarının erkek çocuklarına göre daha fazla olduğu görülmüştür (Stoltenborgh, Ijzendoorn, Euser ve Kranenburg, 2011). Cinsel istismarla ilgili risk faktörlerinin incelendiği boylamsal bir çalışmada istismara uğramış çocukların üçte ikisinin duygusal ve davranışsal sorunlar (uyku bozukluğu, depresyon ve öfke nöbetleri) geliştirdiği, zamanla kaygı, depresyon, intihar riski ve madde kullanımının arttığı ve akranlarla kurulan iletişimde problem yaşandığı görülmüştür (Calam, Horne, Glasgow ve Cox, 1998). Amerika Birleşik Devletleri'nde çocukluk  ağı istismarının yaygınlığının incelendiği bir çalışmada  ocuk cinsel istismarının kızlarda yaygın görüldüğü, çocukluk cinsel istismarına maruz kalan kadınlardan %40'ının aile içi istismara maruz kaldığı bulunmuştur. İstismarın büyük çoğunluğunun 15 yaşından önce gerçekleştiği ve istismarla ilgili olumsuz duyguların yetişkinlikte de varlığını sürdürdüğü görülmüştür (Vogeltanz ve diğ erleri, 1999).

İhmal

Genel anlamda ihmal çocuğun sağlığı ve iyilik hali için gerekli olan beslenme ve diğ er davranışların yapılmasını içerir (Lutzker, Hasselt, Bigelow, Greene ve Kessler, 1998). DSÖ ihmali, çocuğa bakım vermekle yükümlü olan kişilerin çocuğun temel gereksinimlerini (beslenme, giyinme, sağlık, sevgi, eğitim vb.) karşılamada ihmalkar davranması; çocuğun bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişiminin engellenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (2006).  ocuk ihmali psikolojik ve fiziksel gecikmelere sebep olabilir. İhmal edilen çocuklar yaşadıkları dünya ile ilgili olumsuz bilişler geliştirebilirler. Dünyanın tehlikeli ve korkucu bir yer olduğunu düşünerek büyüyen çocuklar ilerde çevreye uyum sağlama yeteneği geliştiremez ve özgüvensiz bireyler haline gelirler. Eğer erken dönemde ihmal için herhangi bir önlem alınmazsa ihmal

ileride madde kullanımı, depresyon ve intihar riski gibi daha büyük sorunlara yol açabilir (<https://www.apa.org>).

Çocuk İstismar ve İhmalini Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar

Psikiyatrik Model

Çocuk istismarının nedenlerini açıklamaya yönelik 1960 ve 1970’li yıllarda kuramlar geliştirilmeye başlanmıştır. Psikiyatrik model çocuk istismarını açıklayan ilk kuramlardan biridir. Kuramın ana varsayımı çocuk istismarının büyük çoğunlukla çocuğa bakım veren kimselerden geldiği, bu kişilerin özellikle ebeveynler olduğu ve istismarı gerçekleştiren ebeveynlerin de psikiyatrik bozukluklara sahip olduğu yönündedir. Psikiyatrik modeli temel alarak yapılan araştırmalara bakıldığında çocuğun ebeveynlerinin de kendi çocukluk yıllarında benzer ihmal ve istismar yaşantılarına maruz kaldıkları ve bu ebeveynlerin diğer ebeveynlerden farklı kişilik özellikleri geliştirdikleri göze çarpmaktadır (Lahoti, McClain, Girardet, McNeese ve Cheung, 2001).

Sığınma evlerinde kalan 211 kadın katılımcının 2 yıl boyunca incelendiği bir çalışmada istismara uğramanın gelecekteki istismar etme riskini arttırdığı bulunmuştur. İstismar geçmişinin, psikiyatrik bozuklukların ve yakın partner şiddetine maruz kalmanın çocuk istismarı gerçekleştirme riskini arttırdığı görülmüştür. Ayrıca çalışma annenin çocukluktaki istismara maruz kalma yaşantısı ile çocuk istismarı potansiyeli arasındaki ilişkiye yakın partner şiddeti ile ilgili travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının aracılık ettiğini göstermiştir (Anderson, Edwards, Silver ve Johnson, 2018). Psikiyatrik model yalnızca istismarın neden meydana geldiğini açıklamakla kalmayıp, çocuk istismarının önlenmesi konusunda da bilgiler vermektedir.

Sosyolojik Model

Psikiyatrik modelin tersine sosyolojik model istismar vakalarının meydana geldiği ailenin sosyoekonomik ve kültürel dinamiklerini açıklamaya çalışır. Model çocuk istismarının sosyal yönüne odaklanmıştır. Toplumsal içerikli olayların çocuk istismarı üzerindeki etkilerine odaklanır. Model bireysellikten ziyade topluma, toplumun kültürel örüntülerine, değerlerine ve normlarına odaklanarak çocuk istismarını açıklamaya çalışmaktadır. Bu modele göre çocuklarını istismar etme potansiyeline sahip ebeveyn özelliklerine bakıldığında toplumsal ilişkileri zayıf, yaşadıkları çevreye

adaptasyon sağlayamayan, yalnız, çocuk bakımı konusunda kendisine yardım edecek kimsesi olmayanlar göze çarpmaktadır. Yine bu modele göre aile içi stresin de çocuk istismarını tetiklediği söylenebilir. Aile içinde strese neden olarak çocuk istismarını tetikleyen durumlara aile üyelerinden birinin kronik rahatsızlığı olması, ailede özel gereksinimli bireyin olması ve aile üyelerinden birinin vefatı örnek olarak verilebilir (Selçuk, 2022). Featherstone ve diğerleri (2019) tarafından yapılan bir çalışmada düşük sosyoekonomik düzey ve toplumsal eşitsizlik çocuk istismarı ve ihmali ile ilişkili bulunmuştur. Hırvat annelerin çocuk istismar potansiyellerinin incelendiği bir diğer çalışmada düşük sosyoekonomik düzey, yaşanan stresli olaylar ve düşük sosyal desteğin çocuk istismarı potansiyelini arttırdığı bulunmuştur (Ajdukovic, Rajter ve Rezo, 2018).

Sosyal Öğrenme Modeli

Albert Bandura'nın geliştirdiği sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar model alma ve taklit etme ile öğrenmektedir. Aile içerisinde gözlenen/model alınan davranışlar sayesinde çocuklar ebeveynlerini taklit ederek çeşitli davranışları öğrenirler. Çocuklar aile içerisinde ebeveynleri arasında şiddete tanık oluyorsa onlar da bu davranışı öğrenecek ve ebeveynleri gibi davranmaya çalışacaklardır. Aile ortamında şiddete şahit olan ya da maruz kalan bireyler şiddeti benimseyecek ve kendileri de ileride şiddetin uygulayıcısı haline gelecektirler. Böylece ailede öğrenilen şiddet kuşaktan kuşağa geçiş sağlayacaktır (Gökkaya ve Ayan, 2017). Tıpkı şiddette olduğu gibi istismar yaşantıları da gözlem yoluyla öğrenilip, kuşaklar arası aktarım süreci gösterebilir. Ebeveynleri tarafından istismara uğrayan bireylerin çocuk istismarı potansiyellerinin daha yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Sosyal Etkileşim Modeli

İstismarı açıklayan kuramlar incelendiğinde psikiyatrik kuramda anne ve babanın sahip olduğu psikolojik rahatsızlıkların, sosyolojik modelde ise içinde bulunulan toplumun önemli olduğu görülmektedir. Sosyal etkileşimsel model ise çocuk istismarını tek bir modelle açıklamanın yetersiz olacağını, çocuk istismarının nedenleri açıklanırken diğer kuramların da göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır. Sosyal Etkileşim Model'inde ebeveyn ve çocuk ilişkisine odaklanılır. Çocuğun yetiştirildiği koşullar ve ebeveynlerin çocuk yetiştirmede kullandığı yöntemler istismarın olası açıklayıcıları olarak değerlendirilir. Kuram istismarın açıklanmasında

etkileşimsel süreçleri (ebeveyn eleştirisi, çocuğun davranış sorunları, bağırma ve öfke ifade biçimi), zeka ve tutumları göz önüne alır (Türkkan, Odacı ve Bülbül, 2022).

Ekolojik Model

Ekolojik modelin çocuk istismarını açıklamak için yukarıda sayılan tüm modellerin birleşimi olduğu söylenebilir. Ekolojik sistem yaklaşımı mikro (ev, okul, iş yeri), mezo (sosyal yaşam, iş ortamı) ve makro (kültürel örüntüler, değerler, inançlar) sistemden oluşmaktadır. Kuramda değişik ekolojik düzeylerde istismara neden olabilecek sistemlere dikkat çekilmiştir. Kuramın bakış açısına göre toplum aileyi şekillendirmekte aile ise bireyi etkilemektedir. Ekolojik Sistem Yaklaşımı'na göre birey biyopsikososyal bir varlıktır. Birey çevresinde bulunan sistemlerle sürekli etkileşim içindedir. Dolayısıyla sistemlerden birinde meydana gelen bir bozukluk diğerlerini de etkilemektedir. Ekolojik sistem bireyi değerlendirirken hem bireysel özellikleri hem de çevresel özellikleri dikkate almaktadır. Dolayısıyla ekolojik sistem yaklaşımı çocuk ihmali ve istismarını anlamada bütüncül bir çerçeve çizerek konunun çok yönlü ele alınmasına olanak sağlamaktadır (Bronfenbrenner, 1994).

Şiddet Eğilimi

Şiddet dünya genelinde bir sorun haline gelmiştir ve 15-44 yaş arası kişilerin ölüm sebeplerine bakıldığında şiddetin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir (Dahlberg ve Krug, 2006). Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımına göre şiddet “fiziksel gücün kasten bir başkasına uygulanması ve uygulanan kişide fizyolojik veya psikolojik zarara yol açması” olarak ifade edilmektedir (DSÖ, 2002). Şiddet her geçen gün hayatın her alanında kendini daha fazla göstermeye başlamıştır. Şehirleşme, teknolojik değişiklikler, göç, ekonomik büyüme, giderek artış gösteren eşitsizlik günümüz dünyasında şiddetin artmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur (Murshid, K. ve Murshid, N.S., 2019). Ergenlik dönemi ise bireylerin tahammül düzeylerinin düştüğü, korkularının ve kaygılarının yoğunlaştığı bir dönemdir. Ergen bireyler olumsuz duygularını kontrol etmekte zorlandıkları için şiddet nedeniyle fiziksel veya psikolojik zarar görme riskleri yüksektir (Haskan ve Yıldırım, 2012). Şiddetin ortadan kaldırılması için öncelikle nedenlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Algılanan ebeveyn reddinin ve ebeveyne bağlanma stilinin şiddet eğilimi ile ilişkili olduğu, algılanan sosyal desteğin arttıkça şiddet eğiliminin azaldığı, bunun aksine ebeveynin ihmalkar davranması

neticesinde ise şiddet eğiliminin arttığı bilinmektedir (Karaboğa ve Eker, 2020). Haskan-Avcı ve Yıldırım'a (2015) göre şiddet eğilimi erkeklerde kızlara oranla daha yaygın görülmektedir. Şiddet ve kahramanlığın ön planda olduğu dizilerin ergenlerin şiddet eğiliminin artmasına neden olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra aile içinde şiddete tanık olma, ailede alkol kullanan bireylerin olması, aile bireylerinde cezai hükümlü bulunması yine şiddet eğilimini arttıran faktörler olarak değerlendirilebilir. 8-48 yaş arası izlenen erkeklerle yapılan bir çalışmada saldırganlığın ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olmasının yetişkinlikteki şiddet davranışlarını yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Hem saldırganlık hem de düşük sosyo-ekonomik durum yetişkinlikteki şiddeti öngörmüştür. 8-19 yaş aralığında şiddeti azaltan etmenler kiliseye gitmek ve aile içi çatışmaların az olması olarak belirlenmiştir. 19 yaşına gelindiğinde şiddet riskinin ortadan kalkmasına yardımcı olan faktörler ise yüksek eğitim isteği ve saldırganlık kaygısı şeklinde bulunmuştur (Dubow, Huesmann, Boxer ve Smith, 2016). Başka bir çalışmada ise ergen bireylerin şiddet eğilimine etki eden ailevi faktörler incelenmiştir. Bu faktörler ise aile içi çatışma yaşama, anne ve oğul arasındaki anlaşmazlık, anne baba arasında koalisyon olması şeklinde sıralanmıştır (Ramphelle, 1997). Teknolojik gelişmeler neticesinde şiddet davranışı artık sanal ortamlarda da varlığını göstermektedir. Sarı ve Camadan (2016) siber zorbalık ve şiddet eğilimi ile ilgili yürüttükleri çalışmada şiddet eğiliminin siber zorbalık eğilimi ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Şiddet Eğilimini Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar

Biyolojik Temelli Kuram

Şiddetin biyolojik perspektifi davranışın genetik, konjenital ve organik nedenlerine odaklanır. Sonuç olarak, biyolojik temelli kuramı merkeze alan araştırmaların odak noktası, etoloji, genetik kusurlar, beyin hasarı, nöro patoloji, beyin enfeksiyonları ve beyni etkileyen tıbbi hastalıkların ve travmaya bağlı olarak beyindeki yapısal veya fonksiyonel değişikliklerin şiddet ve saldırganlık içeren davranışların meydana gelmesindeki rolünü incelemektir (Ali ve Naylor, 2013). Rosenbaum ve diğerleri (1994) kafa travması geçiren erkeklerin saldırgan davranışlarını inceledikleri çalışmalarında travmanın doğrudan şiddetin sebebi olmadığı ancak dürtü kontrol mekanizmasını bozabileceği sonucuna varmışlardır. Dürtü kontrol mekanizmasının bozulması ise saldırgan davranış riskini artırabilmektedir. İlave olarak herhangi bir kafa

travması sonucu bireylerde kişilik değişimi olabileceği ve bu değişimin de ilişki kalitesini etkileyerek agresif davranışlara yol açabileceği araştırmada ulaşılan bir sonuçtur. Nörotransmitterlerden testosteron ve serotonin düzeylerinin erkeklerin saldırgan davranışları ile ilişkisinin araştırıldığı çeşitli çalışmalarda testosteron düzeyi yüksek olan erkeklerin diğer erkeklere göre daha saldırgan olma eğiliminde olduğu bulunmuştur (Booth ve Dabbs, 1993). Serotonin düzeyleri ve ruh halleri ile ilgili yapılan bir çalışmada azalan düzeyde serotoninin ruh hali ve davranışlar üzerinde olumsuz etkisi olduğu artan serotonin düzeyinin ise düşük düzey saldırganlıkla ilişkili olduğu görülmüştür (Young ve Leyton, 2002).

Partnerlerine şiddet uygulayan erkeklerin beyin işlevlerinin nörogörüntüleme teknikleri ile incelendiği araştırmaların derlemesini sunan bir çalışmada şiddet uygulayan erkeklerin duygusal işleme ve düzenleme ile ilişkili beyin bölgelerinin şiddet uygulamayan erkeklerin beyinlerine göre hacimce daha küçük olduğu bulunmuştur. Ayrıca partnerine şiddet uygulayan erkeklerin beyinlerinin bu bölgelerinin kortikal kalınlığının da daha az olduğu araştırmada elde edilen bir diğer sonuçtur (Bueso-Izquierdo, Guerrero-Molina, Verdejo-Roman ve Moreno-Manso, 2022). Tüm bu çalışmalar ışığında şiddet davranışlarının ortaya çıkmasında biyolojik faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Ancak şiddet davranışını yalnızca biyoloji ile açıklamak yeterli olmamaktadır.

Psikanaliz ve Psikoanalitik Temelli Kuramlar

Freud'a göre insan dünyaya iki temel içgüdü ile gelir. Bunlar cinsellik ve saldırganlıktır. Freud ilk önce nevroitik çatışmaların nedenini genel olarak cinsellik ile açıklarken, saldırganlık içgüdüsünü ise psiko-seksüel gelişim süreci içerisinde ele almıştır. Daha sonra ise bu görüşünü değiştirerek saldırganlığı bireyin kendisini korumasına bağlamıştır. Buna göre birey engellendiği çeşitli durumlara tepki gösterecek ve bu tepki de saldırganlık olarak adlandırılacaktır (Karr, 1971).

Klasik psikanaliz açıklanamayan eylemlerin altında yatan duygusal mantığı anlamaya çalışırken savunma mekanizmalarını kullanır. İnsanda saldırganlık davranışlarının meydana gelmesine neden olan bilinçdışı savunma mekanizmalarını yansıtır, karşıt tepki oluşturma ve eyleme geçme olarak ifade eder (Lee, 2015). Psikanalistler tarafından şiddet içerikli davranışların oluşumunda önemli olduğu

düşünülen çeşitli faktörler şunlardır: kayıp, travma, bağlanma, bağlanma kapasitesi, anne ve baba ile kurulan ilişki, benlik ve süperegö, zihinselleştirme kapasitesi, bilinçli ve bilinçsiz fantezinin rolü, kendini düzenleme kapasitesi, inkar ve yansıtma gibi ilkel savunma mekanizmalarının aşırı kullanımı (Yakeley ve Meloy, 2012).

Adler ise insan doğasında saldırganlık içgüdüsünün olmadığını belirtmiştir. Ona göre insan doğasında üstünlük arzusunu korumak için olumlu şiddet bulunmaktadır. Saldırganlık üstünlük arzusunun engellemesi neticesinde ortaya çıkmaktadır (Tönbül, 2015).

Bir diğer psikoanalitik kuramcı olan Jung libido olarak adlandırdığı içgüdünün yaşam ve ölüm içgüdülerini içerdiğini ifade etmiştir. Jung'a göre libido dinamik bir süreçtir ve ölüm-yaşam sevgi-nefret gibi zıt kutupları içinde barındırır. Jung libidonun yapıcı olmadığı zaman yıkıcı olduğunu ve zarar verici olduğunu ifade etmiştir (Sargın, Avşaroğlu ve Yılmaz, 2016).

Psikoanalitik kuramın öncülerinden olan ancak varoluşçu terapi ekolünü de benimseyen Fromm'a göre ise saldırganlık kalıtsal olarak planlanmış biyolojik bir tepkidir. Ona göre saldırganlık tehdide karşı bir cevap değildir. Saldırganlık varoluşa yönelik bir tehdit algılandığında başvuru bir tepkidir (Sargın, Avşaroğlu ve Yılmaz, 2016). Özetle psikanaliz ve psikoanalitik yönelimli kuramlar şiddet içeren davranışlara genel olarak içgüdüsel neden atfetmişlerdir. Adler ve Fromm gibi bazı kuramcılar ise insanda doğuştan bulunan yapıcı saldırganlık içgüdüsünün çeşitli sebepler neticesinde yıkıcı saldırganlığa dönüştüğünü ifade etmişlerdir (Başğmez ve Özerk, 2021).

Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura saldırganlık eğilimini açıklarken içgüdülerden veya doğuştan getirilen genetik özelliklerden daha çok dış çevrenin etkisini göz önüne almıştır. Buna göre diğer kuramlarla kıyaslandığında Bandura'ya göre saldırganlık doğuştan gelmemekte, çevresel etkenler nedeniyle öğrenilmekte ve nesiller arası aktarılabilir. Saldırganlık sonradan meydana gelen ve öğrenilmiş bir davranış olduğu için saldırganlığın hiç öğrenilmemesi de Bandura'ya göre mümkündür (Bandura, 1973).

Sosyal Öğrenme Kuramı davranışın gözlem ve taklit yoluyla öğrenildiğini savunmaktadır. Bandura saldırganlığın öğrenilen bir davranış olduğunu iddia etmiş ve

bu iddiasını kanıtlamak için çocuk katılımcılarla Bobo Doll deneyini gerçekleştirmiştir. Deney sonucu çocukların yetişkin davranışlarından etkilendiğini ve saldırganlığın öğrenilen bir davranış olduğu iddiasını kanıtlamıştır (Tathioğlu, 2021).

İnternetin Tanımı ve Tarihçesi

Yirmi birinci yüzyılda internet toplumların hemen hemen her kesimi tarafından kullanılan bir kitle iletişim aracı haline gelmiştir. İnternet sözcüğü İngilizce Interconnected Networks kelimelerinin kısaltılmasından oluşmaktadır. İnternet birçok farklı iletişim konfigürasyonu içeren çok yönlü bir kitle iletişim ağıdır (Morris ve Ogan, 1996). Bir başka tanıma göre internet, dünya genelinde coğrafi konum gözetmeden aynı anda bir yayın yeteneği, bilgi yayma mekanizması, bireyler ve bilgisayarlar arası işbirliği ve iletişim aracıdır (Leiner ve diğerleri, 2000). TDK internet sözcüğü yerine genel ağ terimini kullanmıştır. TDK'ye (2022) göre genel ağ “bilgisayar ağlarının birbirine bağlanması sonucu ortaya çıkan, herhangi bir sınırlaması ve yöneticisi olmayan uluslararası bilgi iletişim ağı, internet.” şeklinde tanımlanmıştır.

İnternetin tarihi gelişimine bakıldığında 1950’li yıllara kadar gidilebilmektedir. İnternet 1950 yılında İleri Araştırma Projeleri Ajansı’nın (Advanced Research Projects Agency –ARPA) kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra 60’lı ve 70’li yıllarda gelişimini sürdürerek Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı Projesi olmuştur (Spencer ve Aardsma, 2001). Mowery ve Simcoe (2002) yaptıkları çalışmada internet tarihini üç bölüme ayırmışlardır. 1960-1985 yıllarını kapsayan ilk aşamada mühendisler ve bilgisayar bilimciler internetin gelişmesine teorik ve teknik katkılarda bulunmuşlardır. İnternet bu dönemde genel olarak araştırmacılar tarafından kullanılan bir iletişim aracı olmuştur. Ancak kullanıcı sayısının her geçen gün artması, ağ trafiğindeki yoğunluğun azaltılması, artan hizmet talebinin karşılanması amacıyla internet temel altyapısının geliştirilmesi çalışmaları başlamıştır. İkinci aşama olarak adlandırılan 1985-1995 yılları arasında internet kamudan özel sektöre geçmiştir ve Ulusal Bilim Vakfı (NSF) ulusal internetin omurgasını (NSFNET) tanıtmıştır. Kamu telekomünikasyon alt yapısını kullanan özel erişim pazarı ortaya çıkmıştır. İnternet tarihinde üçüncü aşama olan 1995 yılı ve sonrası, NSFNET’in özelleştirilmesinin tamamlanması ve word wide web temel teknolojisi olan HTML ve HTTP yazılım protokollerinden yararlanmak için kurulan Netscape şirketinin ilk sermaye sunumuyla

başlamıştır. Web'in tanıtılması ve bilinirliğinin artması ile birlikte birçok kurum büyüyen ağ için içerik üretmeye başlamıştır (Moverly ve Simcoe, 2002).

Türkiye’de İnternetin Gelişimi

Türkiye’de internet erişimi altyapı çalışmaları 1986 yılında Ege Üniversitesi tarafından kurulan TÜVEKA (Türkiye Üniversiteler ve Araştırma Kurumları Ağı) aracılığıyla başlamıştır. Türkiye’de internetin doğum günü olarak kabul edilen bağlantı ise 12 Nisan 1993’te Orta Doğu Teknik Üniversitesi ’den Ankara ve Washington arasında kiralık bir hat aracılığıyla kurulmuştur. 1994 yılında internetin kurum ve kuruluşlara verilmesinin başlaması ile birlikte Ege, Bilkent, Boğaziçi, İstanbul Teknik Üniversiteleri ağ bağlantıları da ODTÜ üzerinden oluşturulmuştur 1996 yılının Haziran ayında TUBİTAK bünyesinde kurulan ULAKBİM, Ağustos ayında Türk Telekom’un aracılığı ile oluşturulan TURNET çalışmalarına başlamıştır (Saka, 2014).

İnternet Kullanım İstatistikleri

İnternet kullanım istatistiklerine bakıldığında dünyada en çok internet kullanan ülkelerin Asya bölgesinde yer alan ülkeler olduğu söylenebilir. Asya ülkelerini Avrupa ve Afrika ülkeleri takip etmektedir (internetworldstats.com). Türkiye’de internet kullanım istatistiklerine bakıldığında 2021 yılı itibariyle hanelerin %92’sinin evden internete erişim imkânı olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra 16-74 yaş arası kişilerde internet kullanım oranı %82.6 olmuştur (TÜİK, 2022). Günümüz küreselleşen dünyasında internet kullanıcıları için vazgeçilmez bir meta haline gelmiştir. İnternette verilen hizmetler giderek artmaktadır ancak son zamanlarda sosyal medya, müzik ve video içeren siteler, oyun ve eğlence gibi hizmetlerin artması neticesinde internet, kullanıcılarının zamanını tüketen bir alışkanlık haline gelmiştir (Koca ve Tunca, 2020). Amerika’da yaşayan 8-18 yaş arası gençlerle yapılan bir çalışmada gençlerin ev bilgisayarlarını daha çok eğlence amacıyla kullandıkları, en çok kullandıkları eğlence araçlarının oyun oynamak ve mesajlaşmak olduğu bulunmuştur (Rideout, Foehr ve Roberts, 2005). TÜİK’in 2020 yılında yaptığı araştırmada internet kullanıcılarının interneti özel kullanma amaçları belirlenmiştir. Bu araştırmada kullanıcıların %36.7’sinin interneti oyun oynama veya oyun indirme amacıyla kullandığı bulunmuştur.

Oyun

Modern toplumlarda elektronik aletlerin gelişmesi neticesinde oyun oynamak insanların boş zamanlarını değerlendirmek için yaptıkları bir aktivite haline gelmiştir. Merriam Webster sözlüğünde oyun, “katılımcılarla karşılıklı yürütülen fiziksel veya zihinsel bir yarışma” (Merriam-Webster, 2022) şeklinde tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumuna göre oyun; yeteneği ve zekayı geliştiren, kuralları olan, güzel vakit geçirmeye yarayan eğlencedir (TDK, 2022).

Oyun yalnızca çocuklara özgü bir eğlence aracı değildir. Yetişkinlere yönelik de oyunlar mevcuttur. Ancak çocuklar ve yetişkinler arasında oyunculuk bazında bireysel farklılıklar vardır. Çevresel ve kültürel faktörler bu farklılıklardan kısmen de olsa sorumludur. Kültürler arası oyun çalışmaları göstermektedir ki toplumlarda oyunun iki karakteristik özelliği sürekli olarak kendini göstermiştir. İlk olarak oyun hem yetişkinlerin hem de çocukların hayatında olmuştur ve tüm toplumlarda ve kültürlerde oyunlar yetişkinler tarafından sürekli destek görmüştür. İkincisi oyunun tüm toplumlarda ortaya çıktığı; ancak toplumlarda oyunların türlerinde, yaygınlığında ve biçimlerinde farklılık olduğudur (Whitebread ve Basilio, 2012).

Türk kültüründe üç kuşağın oyun tercihlerinin incelendiği bir çalışmada günümüz çocuklarının oyun tercihlerinin önceki kuşaklara göre farklı olduğu bulunmuştur. Günümüz çocuklarının daha çok iç mekan oyunlarını tercih ettiği, çocukların genel olarak bilgisayar oyunlarına yöneldiği çalışmadan elde edilen sonuçlardan biridir (Tuğrul, Ertürk, Özen-Altınkaynak ve Güneş, 2014). Clements’in (2004) yaptığı çalışma da günümüzdeki birçok çocuğun pasif yapıda olduğu fikrini güçlendirmiştir. Çocuklar genel olarak TV izliyorlar, bilgisayar oyunu oynuyorlar ve elektronik oyuncakları hareket ettirmek için uzaktan kumanda kullanıyorlar. Kendilerini akran grubundan izole ediyorlar. Cleland ve diğerleri (2009) tarafından yapılan çalışmada da çocukların açık havada geçirdiği zamanın zaman içinde önemli ölçüde azaldığı bulunmuştur.

Dijital Oyunun Tanımı ve Tarihçesi

Dijital oyun değişebilen ve ölçülebilen bir sonucu olan, farklı sonuçlara farklı puanlar verilen, oyuncunun sonucu etkilemeye çalıştığı bir aktivitedir (Juul, 2003). Genel anlamıyla dijital oyun, bir veya daha fazla kişinin çevrimiçi bir ağ üzerinden aynı anda kullanabildiği, bilgisayar tabanlı olan yazı veya görsellik üzerine oluşturulan,

elektronik platformlar üzerinden gerçekleştirilen bir eğlence yazılımıdır. Dijital oyunlar çevrimiçi (online) oyunlar, masaüstü oyunları, konsol oyunları ve mobil oyunlar olarak sınıflandırılabilir (Dijital Oyunlar Raporu, 2020).

Dijital oyunların günümüzde ulaşılabilirliği kolay olsa da ilk zamanlar sadece araştırmacıların laboratuvarlarında bulunmaktaydılar. Laboratuvarlarda geliştirilen ilk dijital oyunlara A.S. Douglas'ın 1952'de yarattığı OXO ve 1958'de Williams Higinbotham'ın yarattığı Tennis For Two örnek olarak verilebilir. 1962 yılına gelindiğinde ise Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nden Steve Russell Spacewar' ı geliştirmiştir. Bu oyunu diğerlerinden farklı kılan ise birden fazla bilgisayarla oynanabilen ilk video oyunu olmasıdır. 1967 yılında Ralph Baer öncülüğündeki araştırmacılar televizyonda birden fazla oyuncuyla oynanabilen bir oyun icat etmişlerdir. Geliştirdikleri bu oyunu “Brown Box” olarak adlandırmışlardır (www.history.com). Dijital/video oyunların halka açılması ilk kez 1972 yılında gerçekleşmiştir (Latham, Patston ve Tippet, 2013). Dijital oyunun babası olarak da adlandırılan Baer geliştirdikleri cihazı Odyssey adıyla halka satan Magnavox'a lisans vermiştir. Odyssey bir kaç yıl içinde ticari olarak popüler hale gelmiş ancak daha sonra bu popülaritesini yitirmiştir. Aynı yıl Nolan Bushnell Atari Inc.'ı kurarak dijital oyunda ticarileşmenin zeminini hazırlamıştır. Bu tarihten sonra Pong, Pack-Man, Donkey Kong gibi çeşitli oyunlar piyasaya sürülmüştür. 1990-2010 yılları arasında Microsoft Xbox ile oyun sektörüne hızlı bir giriş yaparken cep telefonları da popüler konsol cihazları arasında yerini almıştır. Günümüzde artık Android, iPhone ve Windows'a bağlı cihazlar dijital oyuna ulaşılabilen popüler araçlar haline gelmiştir (www.history.com ; Dijital Oyunlar Raporu, 2020).

Türkiye'de dijital oyun sektörünün gelişmeye başlaması ise 1980'li yıllarda potansiyel Atari oyuncuları ile başlamıştır. Ancak Atari'nin pahalı olması nedeniyle bireysel olarak satın alınması mümkün olmayınca oyuncular bir araya gelerek Atari Salonlarını oluşturmuşlardır. Türkiye'de dijital oyun sektörünün yerleşmesinden bugüne kadar yerli firmaların yanı sıra özel firmalar, üniversiteler ve servis sağlayıcılar sektörün gelişmesi için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Dijital oyun sektörünün gelişmesi noktasında atılan en önemli adım ise T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde Türkiye Dijital Oyunlar Federasyonu'nun kurulması olmuştur. Böylelikle dijital oyun

sektörü bileşenleri bir çatı altında toplanmış ve yerli oyunların üretilmesi teşvik edilmiştir (İlgaz-Büyükbaykal ve Abay-Cansabuncu, 2020).

Video oyun endüstrisi 2021 yılında bir önceki yıla göre %14.4'lük bir artış göstererek 178.73 milyar dolar değerine ulaşmıştır. Son tahminler ise video oyun sektörünün 2025 yılına kadar 258 milyar dolar değerine ulaşabileceği yönündedir. Dünya çapında 2.5 milyardan fazla insan dijital oyun oynamaktadır (<https://www.campaigntr.com>; <https://www.wepc.com>). Özellikle koronavirüs (Covid 19) pandemisi dünya genelinde önemli faaliyetleri kesintiye uğratmıştır (King, Delfabbro, Billieux ve Potenza, 2020). Bu dönemde toplumun hemen hemen her kesimi evde kaldığı için dijital oyun sektöründe kullanım oranı artmıştır (Shanley, 2020; Perez, 2020). Ülkemizde ise dijital oyun geliri 2020 yılında %6'lık bir artış göstererek 880 milyon dolara ulaşmıştır. Ülkemizdeki oyuncu sayılarına bakılacak olursa 2020 yılı itibarıyla 36 milyon dijital oyuncu olduğu söylenebilir (Türkiye Oyun Sektörü Raporu, 2020).

İnternet Oyun Oynama Bozukluğu

Dijital oyunlar dünyanın her kesiminden insanları birbirine bağlayan bir eğlence aracı olmuştur. Ancak çevrimiçi oynanan oyunlar üzerindeki kontrolün kaybedilmesi çeşitli sorunlara yol açmaktadır (Ko, 2014). Amerikan Psikiyatri Birliğince (APA) internette aşırı oyun oynama davranışı DSM-5'te hakkında daha fazla çalışma yapılması gereken bir konu olarak yer almıştır (APA, 2013). İnternet oyun oynama bozukluğu bireylerin oynadıkları oyun üzerindeki kontrollerini kaybettiği bir bozukluktur (Oka ve diğerleri, 2021).

İnternet Oyun Oynama Bozukluğu “son 12 ay içinde oyun oynamada ilerleyici şekilde gözlemlenen kontrol kaybı, tolerans gelişimi ve madde kullanım bozukluğuna benzer şekilde yoksunluk belirtilerinin olduğu bilişsel ve davranışsal semptomların bir arada gözlemlendiği aşırı ve uzun süreli internet oyun oynama davranışı” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanı için bireylerin son bir yıl içinde aşağıdaki dokuz kriterden en az beşini göstermesi gerektiği belirtilmiştir:

- 1) Oyunlarla ilgili fazla düşünmek (Önceki oyun oynama anılarını yeniden yaşamak, ya da sonraki oyun oynayacağı anı beklemek, oyun oynamanın kişinin yaşantısındaki temel aktivite olması)
- 2) Oyun oynanmadığında oluşmaya başlayan yoksunluk belirtileri (Anksiyete, irritabilite ya da üzüntü)
- 3) Tolerans (Dijital oyunlara artan miktarda vakit ayırma ihtiyacı)
- 4) Oyun oynamayı azaltmada başarısız sonuçlar, kontrol altına alma, bırakma girişimleri
- 5) Oyun oynamak için diğer aktivitelerden vazgeçmek
- 6) Yol açtığı psikososyal sorunların bilinmesine rağmen oyun oynamayı sürdürmek
- 7) Oyun hakkında aile üyelerine, terapistine ya da başkalarına yalan söylemek

- 8) Olumsuz duygu durumundan (umutsuzluk, suçluluk, kaygı gibi) kurtulmak için oyun oynamak
- 9) Aşırı oyun oynama nedeniyle önemli bir ilişkisini, işini, eğitim ya da mesleği ile ilgili fırsatları tehlikeye atmak ya da kaybetmektir (APA, 2013).

Uluslararası Hastalık Sınıflamasının 11. revizyonunda (ICD-11) internet oyun oynama bozukluğu oyun bozukluğu adı altında bağımlılık yapan davranışlardan kaynaklanan bozukluklar kategorisinde yer almıştır. Oyun bozukluğu ICD-11'de (2022) şu şekilde tanımlanmıştır:

Oyun bozukluğu, çevrimiçi (yani internet üzerinden) veya çevrimdışı olabilen, sürekli veya yinelenen oyun oynama davranışı ('dijital oyun' veya 'video oyunu') ile karakterizedir ve aşağıdakilerle kendini gösterir: 1. oyun üzerinde kontrol bozukluğu (örneğin başlangıç, sıklık, yoğunluk, süre, sonlandırma, bağlam); 2. Oyun oynamanın diğer yaşam ilgi alanları ve günlük aktivitelerden önce geldiği ölçüde oyun oynamaya verilen önceliğin artırılması; ve 3. olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına rağmen oyunun devam etmesi veya tırmanması.

İOOB hakkında alan yazında fazla çalışma bulunmamaktadır. Bunun nedeni İOOB'nin tıbbi kuruluşlar tarafından (örn, APA) DSM'nin sonraki sürümlerine eklenmeden önce hakkında çalışmalar yapılma koşulunun önerilmiş olmasıdır (Pontes ve Griffiths, 2015). Yapılan çalışmalar İOOB ile ilgili koruyucu ve risk faktörlerine odaklanmıştır. Yüksek düzeyde kaygı İOOB riskini artırırken, yüksek kaygılı oyuncular daha iyi aile uyumu yaşadıklarında İOOB'nin azaldığı bilinmektedir (Adams ve diğerleri, 2019). İOOB için risk faktörlerinin incelendiği bir çalışmada ihtiyaçlarını karşılamada sorun yaşayan bireylerin daha düşük özgüven geliştirdiği ve depresyona girme risklerinin arttığı bulunmuştur. Bunun neticesinde İOOB işlevsiz bir duygu düzenleme stratejisi olarak meydana çıkabilmektedir (Scerri, Anderson, Stavropoulos ve Hu, 2019). Çevrimiçi oyun oynama saatinin internet bağımlılığı ile pozitif yönde ilişki gösterdiği bir çalışmada çevrimiçi oyun oynama süresi ile depresif, somatik ve ağrı belirtileri ve sosyal kaygı arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki bulunmuştur (Wei, Chen, Huang ve Bai, 2012). Çevrimiçi akış olarak adlandırılan sürükleyici zevkin sosyal oyunlar ve İOOB arasında aracılık ettiği bilinmektedir. Daha yüksek akış daha fazla oyun süresini beraberinde getirmektedir (Hu, Stavropoulos, Anderson, Scerri ve Collard, 2019). Çevrimiçi oyun oynamanın intihar düşüncesini ve riskini arttırdığı (Lin ve diğerleri, 2014), sorunlu sosyal medya kullanımı ile ilişkili olduğu (Wartberg, Kriston ve Thomasius, 2020) ve erkeklerde daha çok İOOB görüldüğü belirlenmiştir. Aynı zamanda erkekler çevrimiçi oyunlara kadınlara göre daha fazla zaman

harcamaktadır. Erkekler çok oyunculu çevrimiçi oyunları tercih ederken, kadınlar daha çok sosyal oyunları tercih etmektedirler. İOOB olan oyuncular olmayanlara göre yaş ortalaması olarak daha genç olmalarına rağmen aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmadığından İOOB yaşla ilişkilendirilmemiştir. Oyun oynama güdüsünün oyun oynama bozukluğunun en güçlü yordayıcı olduğu görülmektedir. Fantezi (avatar yaratmaktan keyif alma), kaçış (günlük yaşamdaki zorluklardan kurtulma) ve başa çıkma (sıkıntı, stres veya saldırganlık ile baş etme) İOOB ile ilişkili güdülerdir. İOOB olan oyuncular olmayanlara göre daha fazla depresif semptoma ve düşük öz saygıya sahiptir (Laconi, Pires ve Chabrol, 2017). Pozitif psikolojinin terimleri olan yaşam amacı ve sosyal destek ise İOOB bulguları ile negatif yönlü korelasyon göstermiştir. Ayrıca İOOB olan öğrencilerin akademik performanslarının düşük olduğu bulunmuştur (Zhang, Wang, Yu ve Wu, 2019). Yapılan bir çalışmada “Kendini Keşfetme Kampı”nın İOOB’de görülen oyun süresini azalttığı bulunmuştur. Müdahale sonucunda katılımcılarda problemi kabul etme ve olumlu değişime yönelik öz yeterlik de gelişmiştir (Sakuma ve diğerleri, 2017).

Problemlili İnternet Kullanımını Açıklayan Kuramlar

Davis’in Modeli

Problemlili internet kullanımı için Pratarelli, Browne ve Johnson (1999) 4 faktörlü tanımlayıcı bir model geliştirmiştir. Modelde ilk faktör internetin aşırı kullanımı ile ilişkili işlevsiz davranışları ifade etmektedir. İkinci faktör internetin işlevsel kullanımını temsil etmektedir. Üçüncü faktör fantezilerini ifade etmek için internete güvenen içe kapanık kullanıcıyı tanımlayan cinsel tatmin ve/veya sosyal kazancı açıklar. Modelde son faktör ise internete ilgi duymayan veya teknoloji karşıtı bireyleri temsil eder. Model internet kullanıcılarını çeşitli kategorilere ayırırken problemlili internet kullanım nedenleri hakkında kapsamlı bir bilgi vermemektedir.

Davis (2001) problemlili internet kullanımının nedenlerinin açıklanabilmesi için bilişsel davranışçı bir model kullanmıştır. Bu modele göre sorunlu davranışın ana kaynağını kişilerin bilişleri veya düşünceleri oluşturmaktadır. Problemlili internet kullanımını açıklamak için bazı kavramlar kullanılmıştır. Gerekli bir neden, semptomların ortaya çıkması için var olması veya gerçekleşmiş olması gereken bir etiyolojik faktördür. Ancak her gerekli neden semptomların ortaya çıkması için yeterli olmayabilir. Yeterli bir neden, varlığı semptomların ortaya çıkmasına sebep olan

etiyojik faktördür. Katkıda bulunan bir neden, bir dizi semptomun ortaya çıkma olasılığını artıran, ancak bunların ortaya çıkması için ne gerekli ne de yeterli olan bir etiyojik faktördür (Abramson, Metalsky ve Alloy, 1989). Bilişsel davranışçı modele göre problemli internet kullanımının ortaya çıkması için psikopatoloji gerekli bir nedendir. Ancak altta yatan her psikopatoloji problemli internet kullanımı ile ilişkilendirilemez. Uyumsuz bilişler problemli internet kullanımı için yeterli bir nedendir. Uyumsuz bilişler benlik hakkındaki düşünceler ve dünya hakkındaki düşünceler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu bilişsel çarpıtmalar internet söz konusu olduğunda otomatik olarak devreye girer. Modele göre ikincil pekiştireçler ve ruminasyon da problemli internet kullanım semptomlarının geliştirilmesine ve sürdürülmesine neden olmaktadır (Davis, 2001). Özetle Davis'e (2001) göre bilişler sorunlu internet kullanımının hem gelişiminde hem de sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır. Bilişsel çarpıtmaların ve pekiştirmelerin kısır döngüsü problemli internet kullanma semptomlarının ortaya çıkmasını kolaylaştırır.

Dong ve Potenza'nın Modeli

Dong ve Potenza (2014) ödül arama davranışı ile bağlantılı motivasyonel dürtülerin internet oyun oynama bozukluğunun gelişmesine katkı sağladığı, motivasyonel dürtülerin üzerindeki azalan bilişsel kontrolün de internet oyunlarına sürekli katılma ile ilgili karar vermede etkili olduğunu belirtmişlerdir. Model 3 bilişsel alana dikkat çekerek bunların bağımlılık yapan davranışın meydana gelmesindeki katkılarını açıklamaya çalışmaktadır. 1) Ödül arama ve stres azaltma: İOOB'deki ödül duyarlılığı internet kullanımı ve daha uzun süre çevrimiçi oyun oynama isteğine katkıda bulunur. Arttırılmış ödül duyarlılığı ve azalan kayıp duyarlılığı İOOB gelişmesine neden olur. 2) Yönetici kontrolü: İOOB'li bireylerde dikkat, yanıt engelleme ve davranışsal esnekliğin altında yatan nöral süreçlerin İOOB şiddeti ile ilişkili olduğu söylenebilir. 3) Karar verme: İOOB'ye sahip olan bireyler karar verme görevlerini yerine getirirken gelişmiş bölgesel beyin aktivasyonları göstermektedir. Ayrıca İOOB'li bireyler gelecekle ilgili kararlar verirken deneyimsel sonuçları daha az dikkate alırlar (Dong, Hu, Lin ve Lu, 2013). 4) Bilişsel alanlar arası etkileşimler: Oyun esnasında kazanma artan ödül hissini tetikleyerek İOOB'ye sahip olan bireylerin çevrimiçi oyun isteklerini artırabilir. Yönetici kontrol kapasitesindeki azalma oyunla ilgili dürtülerin ve isteklerin baskın olmasına izin verir. Bu tür bozulmalar yanlış kararlar vermeyi teşvik

edebilir ve uzun vadeli kazançlar yerine kısa vadeli zevklerin peşinden koşulmasına neden olabilir. Ödül aramaya yönelik motivasyon, kısa sürede çevrimiçi oyunlarla güçlendirilebilir ve yönetici kontrolünü daha da bozarak, bağımlılık yapan internet kullanımı kısır döngüsüne yol açabilir (Dong ve Potenza, 2014).

Kişi-Etki-Biliş-Yürütme (I-PACE) Modeli

Bu model çeşitli uygulamaların ve internet sitelerinin bağımlılık yapıcı kullanımının geliştirilmesi ve sürdürülmesinde altta yatan süreçleri açıklamaktadır. I-PACE modeli şu ana bileşenleri içermektedir: “Hazırlayıcı değişkenler, iç veya dış uyaranlara duygusal ve bilişsel tepkiler, yürütücü ve engelleyici kontrol, belirli internet uygulamalarının/sitelerinin kullanımıyla sonuçlanan karar verme davranışı ve tercih edilen internet uygulamalarını/sitelerini kullanmanın sonuçları.”

Hazırlayıcı Değişkenler: Kişinin temel özelliklerini temsil eder. Modelin P bileşenidir. Biyopsikolojik yapı, psikopatolojik özellikler, kişilik ve sosyal bilişler ve güdülerini kullanmayı içerir.

Dış veya İç Uyaranlara Duygusal ve Bilişsel Tepkiler: Modelin A ve C bileşenleridir. Başa çıkma, internetle ilgili bilişsel ön yargılar, işaret aktivitesi, arzu, ruh hali düzenleme dürtüsü ve dikkat ön yargılarından oluşur.

Yürütücü İşlevler, Engelleyici Kontrol ve Belirli Uygulamaları/Siteleri Kullanma Kararı: Modelin E bileşenini oluşturur. Yürütücü işlevler belirli internet kullanım bozukluklarının gelişimine ve sürdürülmesine önemli ölçüde katkıda bulunur (Brand, Young, Laier, Wölfling ve Potenza, 2016).

Riskli Davranışlar ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

ABD’li ergenlerin 2002 yılından 2014 yılına kadar esrar kullanımı ve riskli davranışları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmada ergenlerin zaman içinde marihuana kullanımı, riskli davranışları ve risk almaları azalma göstermiştir. Ancak esrar kullanımının riskli davranışlar ve risk alma tercihiyle ilişkisinde zaman içinde bir değişim gözlenmemiştir (Moss, Santaella-Tenorio, Mauro, Keyes ve Martins, 2019). Polonya’nın kırsal ve kentsel bölgelerinde yaşayan 15-19 yaş arası ergenlerin riskli davranışlarının incelendiği bir başka çalışmada şehirde yaşayan ergenlerin %25.61’inin kırsalda yaşayanların ise %30.57’sinin aktif tütün kullanıcısı olduğu görülmüştür.

Sigara erkeklere göre kadınlar arasında daha popülerdir. Kırsal kesimde yaşayan ergenlerin %4.64'ünün şehirde yaşayan ergenlerin ise %4.52'sinin uyuşturucu bağımlısı olduğu bulunmuştur. Kırsal alandaki ergenlerin %11.16'sının kentlerdeki ergenlerin ise %6.7'sinin alkol bağımlısı olduğu ayrıca ergenlerin %50'sinden fazlasının alkol içtiği ulaşılan bir diğer sonuçtur (Sygıt ve diğerleri, 2011).

Notten (2013) risk davranışı ve küresel internet hakkında 15415 kişinin verilerini inceleyerek yaptığı bir çalışmada düşük eğitim seviyesine sahip ailelerde yetişen çocukların riskli çevrimiçi davranışlara yönelmesinin daha sık olduğunu belirlemiştir. Yine tek ebeveynli aileye sahip olmak da riskli çevrimiçi davranış sıklığını arttıran bir etmen olmuştur. Buna karşın çocukların internet ortamına ebeveynler tarafından sınırlama getirilmesinin ise çevrimiçi ortamda risk almayı azalttığı görülmüştür.

Ajisuksmo (2021) 414 ergen ve 401 ebeveynle yürüttüğü bir çalışmada ergenlerin anne babaları ile ilişkilerine dair algılarının riskli davranışları (sigara, alkol, madde kullanma, kavga etmek, suça karışmak ve evlilik öncesi cinsellik) ile ilişkisini incelemiştir. Ebeveyn ergen ilişkisinin güçlü olmaması ergenleri riskli davranışlara iten bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca riskli cinsel davranışta bulunmaya akran etkisinin olmasına rağmen ebeveyn rolü ergenlerin riskli cinsel davranışlarda bulunmamaya karar verecek kadar güçlü çıkmıştır. Çalışmada araştırmaya dahil olan ergenlerin sadece %10'luk bir kesiminin riskli davranışlarda bulunduğu tespit edilmiştir. Ergenlerin riskli davranışlara yönelmemesinin en yaygın nedeni ise günah işlendiğinde Tanrı tarafından cezalandırılma korkusu, ebeveyn tarafından cezalandırılma korkusu ve geleceğe zarar verme korkusu olarak tespit edilmiştir.

Mustafayeva (2020) yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar ve öfkeyi ifade etme biçimi arasında anlamlı ilişkiler olduğunu bulmuştur. Orak, Kırbaş, Şahin ve Gülirmak (2020) ortaöğretim öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında her iki ebeveyninden de algılanan duygusal istismar düzeyi arttıkça ergenlerin riskli davranışlara yönelme riskinin de arttığını tespit etmişlerdir. Erel ve Gölge (2015) 1102 üniversite öğrencisi ile yaptıkları çalışmada çocukluk çağı istismarı, riskli davranışlar ve dürtüsellik arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırma sonucunda genellikle erkeklerin kadınlara göre riskli davranışlara yönelmelerinin daha

yüksek olduğunu bulmuşlardır. Katılımcıların istismar ve dürtüsellik puanları arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Riskli davranışlarda bulunanların ve bulunmayanların iki ölçekten aldıkları puanlarda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre çocukluk çağı istismarının yetişkin dönemde ki dürtüsellik ve riskli davranışlar üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

James, Donnelly, Brooks-Gunn ve McLanahan (2018) Amerika’da 1998-2000 yılları arasında doğan çocuklarla ilgili yapılan bir kohort çalışmasından 2684 kişinin verilerini alarak çocuklukta şiddete maruz kalmanın ergenlikteki riskli sağlık davranışları ile olan ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma kapsamında ele alınan riskli sağlık davranışları riskli cinsel davranış, madde kullanımı ve obezite riskidir. Çalışma sonucunda çocukluk çağında şiddet içeriklerine maruz kalmanın ergenlik dönemine gelindiğinde riskli sağlık davranışlarına yönelme riskini arttırdığını bulmuşlardır.

Lau ve Yuen (2013) ergenlerin riskli çevrimiçi davranışları ile din, cinsiyet ve ebeveynlik tarzları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Çalışma sonucunda dinin ve ebeveynlik tarzlarının riskli çevrimiçi davranışlarla ilişkisi olmadığını tespit etmişlerdir. Ayrıca erkeklerin kadınlara göre riskli çevrimiçi davranışlara daha çok maruz kaldıklarını bulmuşlardır.

Amerika’daki Afrikalı 177 kız ile yapılan bir çalışmada çocukluk çağı istismar veya ihmalinin riskli davranışlar ile olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda çocuk istismarı ve ihmal ile alkol ve uyuşturucu kullanımı ile ilişkisi bulunamamıştır. Buna karşın çocukluk çağı ihmal ve istismarı ile riskli davranışlar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Wilson, Samuelson, Staudenmeyer ve Widom, 2015).

Kaya, Bedir ve Kaval (2019) 450 lise öğrencisi ile oyun bağımlılığı ve riskli davranışların ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmada erkeklerin oyun bağımlılığı düzeyini ve riskli davranışlarını kızlara göre daha yüksek bulmuşlardır. Bunun yanı sıra oyun bağımlılığı düzeyinin artmasıyla riskli davranış sergileme olasılığının da arttığı tespit edilmiştir.

İstismar ve İhmal ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Brown, Cohen, Johnson ve Salzinger (1998) yaptıkları bir çalışmada 1925-1992 yılları arasında çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili çalışmaları gözden geçirerek ihmal ve

istismarla ilgili olabilecek faktörleri belirlemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre; düşük anne desteği, anneden erken ayrılma ve perinatal sorunların fiziksel istismar riskini arttırdığı görülmüştür. Yoksulluk ve aile büyüklüğü ise çocuk ihmali ile ilişkili bulunmuştur. Yine erkek çocuk, engelli çocuk, ölen bir ebeveyni olan çocuk ve üvey baba ile yaşayan çocuk daha fazla cinsel istismar riski taşımaktadır. Araştırmada fiziksel istismar ve ihmalin birlikte görüldüğü vakalarda etkili olan faktörler ise şöyle sıralanmıştır: Anneden erken ayrılma, ebeveyn eğitim seviyesinin düşük olması, düşük baba desteği, düşük baba şefkati, annenin çocuğu ile ilgili memnuniyetsizliği, annenin dış denetim odağı, düşük evlilik kalitesi, annenin ölümcül bir hastalığa sahip olması, bekar ebeveyn ve yardıma muhtaç olma. Yine aynı araştırmada ulaşılan bir diğer bulgu risk faktörlerinin sayısının artmasıyla çocuk istismarı ve ihmalinin arttığını göstermiştir.

Moody, John, Hood, Kemp ve Robling (2018) 2000-2017 yılları arasında ihmal ve istismarla ilgili yapılan çalışmaları inceleyerek ihmal ve istismar yaygınlık oranlarını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmada yaygınlık oranı en çok bulunan cinsel istismar olurken, bunu fiziksel istismar izlemiş, en düşük yaygınlık oranı ise ihmalde görülmüştür. Yine çalışmadan elde edilen bir diğer bulgu ise cinsel istismara ilişkin 287 çalışmanın olmasına karşın ihmal hakkında sadece 72 çalışmanın olmasıdır.

Diaz ve diğerleri (2020) 2012-2017 yılları arasında New York eyaletinde yaşamış yaşları 12 ile 20 arasında değişen 882 kadın ile çalışma yapmışlardır. Çalışmada çocukluk çağı istismarının riskli davranışlar ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda istismarın bütün türleri ve riskli davranışlar (depresif belirtiler, uyuşturucu/alkol kullanımı, antisosyal davranışlar ve riskli cinsel davranışlar) arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Oh ve Song (2018) ebeveyn istismarı/ihmali ve okula uyum ile ilgili yaptıkları bir çalışmada çocuk ihmali veya istismarının okula uyum üzerinde doğrudan ve olumsuz etkisi olduğunu bulmuşlardır. İkinci olarak duygusal veya davranışsal sorunların ihmal/istismar ile okula uyum arasındaki ilişkide kısmen aracılık rolü olduğu görülmüştür. Akademik yeterlik ise ihmal ve okula uyum ilişkisinde kısmen aracılık ederken istismar ve okula uyum ilişkisinde aracılık etmemiştir.

Ban ve Oh (2016) 2070 Koreli çocuk ile yaptıkları çalışmada şu sonuçlara ulaşmışlardır: Ebeveynlerin fiziksel ve duygusal istismarı ve ihmali çocuklarının

sorunları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Ebeveyn istismarının duygusal davranışsal sorunlar üzerindeki etkisi ebeveyn ihmalinin etkisinden daha yüksektir. Ebeveyn istismarına/ihmaline sorunlu davranışlar ile ilişkisinde öğretmen ve akran ilişkileri aracılık etmektedir.

Psikiyatri kliniğinde yatarak tedavi gören 18 yaş üstü 91 hasta ile yapılan bir çalışmada istismar ve ihmalin kendine zarar verme ve intihar ile olan ilişkisi araştırılmıştır. Katılımcılara Çocukluk çağında kötüye kullanılma ve ihmal (ÇKİS) soru formu ve çocukluk çağı örselenme yaşantıları ölçeği (ÇÖYÖ) uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ÇÖYÖ puanları istismar ve ihmalin hiçbir türüyle ilişkili bulunmamıştır. Buna karşı ÇKİS puanları fiziksel ve duygusal istismarla ve ihmalle ilişkili bulunmuştur. ÇKİS sonuçlarına göre intihar riskini en çok arttıran faktör duygusal istismar olurken, fiziksel istismar ise kendine zarar verme davranışıyla ilişkili en önemli faktör olmuştur (Yargıç, Ersoy ve Batmaz-Oflaz, 2012).

Şiddet Eğilimi ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

745 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada pozitif psikolojik kazanımların şiddet eğilimi ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada pozitif psikolojik kazanımların olumsuz duyguların (tükenmişlik, kaygı, stres) etkisini düşürerek ergenlerin şiddet eğilimini azalttığı bulunmuştur (Aliyev ve Karakuş, 2014). 8-18 yaşındaki erkek çocuklarla yapılan bir çalışmada video oyunlarındaki şiddet ile gerçek hayattaki şiddet arasındaki ilişki incelenmiştir. Video oyunlarındaki şiddetin iki tür şiddete etkisi incelenmiştir. Bunlar: Diğer insanlara karşı saldırganlık ve yıkıcı davranışlardır. Araştırma sonucunda şiddet içeren video oyunlarının insanlara yönelik şiddeti etkilemediği bulunmuştur (Suziedelyte, 2021).

Farklı derecelerde medya şiddetine maruz kalmanın saldırganlık üzerindeki uzun vadeli etkilerinin incelendiği bir çalışmada yüksek düzeyde medya şiddetine maruz kalanların düşük düzeyde medya şiddetine maruz kalanlara göre rahatsız edici durumlarda yüksek proaktif saldırganlık, düşük düzeyde rahatsız edici durumlarda ise yüksek düzeyde reaktif saldırganlık sergiledikleri görülmüştür (Han ve diğerleri, 2020). Wang, Qian, Wang ve Ma (2020) farklı sosyo-demografik özelliklere sahip öğrencilerin şiddete maruz kalmaları konusunda bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada öğrencilerin mağdur olma ve tanık olma yoluyla aile içi ve toplumsal şiddete maruz kalma

konusunda farklı puanlar aldıkları görülmüştür. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre aile içi şiddete mağduriyet nedeniyle maruz kalmaları daha yüksek bulunmuştur. Erkeklerin toplumsal şiddete tanık olma yoluyla daha fazla maruz kaldığı görülmüştür. Eğitim düzeyi düşük olan ebeveyn ve geniş aileye sahip olan, kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin şiddete daha kolay maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Toplumsal şiddete en çok maruz kalanların tek ebeveynli ailede yetişen öğrenciler olduğu görülmüştür. Araştırma kapsamında şiddete maruz kalmayı etkileyen faktörler olumsuz davranışları olan akranlara sahip olma ve olumsuz cinsiyet davranışları olarak bulunmuştur.

Psikiyatrik tanısı olan ve olmayan katılımcılarla yapılan bir çalışmada şiddet ve suça karışma arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda şiddet ve suça karışma arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (Halle, Tzani-Pepelasi, Pylarinou ve Fumagalli, 2020). 600 ortaokul öğrencisinin katıldığı bir çalışmada ebeveynlik tarzlarının şiddet eğilimi ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmada ebeveynlik tarzlarının şiddet eğilimi üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur (Omolola, 2011).

410 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada saldırganlık ve sorunlu internet kullanımı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma sonucunda erkeklerde saldırganlık ve sorunlu internet kullanım davranışları daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca saldırganlık ve sorunlu internet kullanımı arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur (Durak, Ünal ve Erdoğan, 2018).

Algılanan ebeveyn tutumları ile şiddet eğilimi arasındaki ilişkileri inceleyen bir çalışmada demokratik ebeveyn tutumu koruyucu ve otoriter tutuma göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olmuştur. Demokratik tutum ile şiddet eğilimi negatif yönlü ilişki sergilemiştir. Demokratik ebeveyn tutumu arttıkça şiddet eğilimi azalmıştır. Buna karşın otoriter ve koruyucu tutum arttıkça şiddet eğiliminin de arttığı tespit edilmiştir (Kulakçı-Altıntaş ve Ayaz-Alkaya, 2018). Liel, Eickhorst, Zimmermann, Stemmler ve Walper (2022) tarafından yapılan çalışmada babanın olumsuz çocukluk deneyimine sahip olmasının (ihmal, istismar, madde kötüye kullanım ve psikiyatrik problemler) aile içi şiddete neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dijital oyun bağımlılığı ve şiddet eğilimi ilişkisinin incelendiği bir çalışmada 12-18 yaş arasındaki lise öğrencileri araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda dijital oyun bağımlısı olmayan ergenlerin bağımlı olanlara göre şiddet eğilimleri daha

düşük bulunmuştur. Dijital oyun oynama süresi ve şiddet eğilimi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Göldağ, 2020).

İnternet Oyun Oynama Bozukluğu ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

İOOB'nin altında yatan bilişlerin daha iyi anlaşılması amacıyla King ve Delfabbro (2014) tarafından 29 nicel çalışmanın ve 7 klinik çalışmanın incelendiği bir derleme çalışmasında internette oyun oynamanın altında yatan dört biliş listelenmiştir. Bunlar: a) oyunun ödül değeri ve somutluğu hakkındaki inançlar, b) oyun davranışı hakkında uyumsuz ve esnek olmayan kurallar, c) özgüven ihtiyacını oyunlar sayesinde karşılamak ve d) sosyal kabul yöntemi olarak oyun oynamak.

Feng, Ramo, Chan ve Bourgeois (2017) tarafından yapılan bir çalışmada 1998-2016 yılları arasında internet oyun oynama bozukluğu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenerek internet oyun oynama bozukluğunun zaman içinde yaygınlığındaki değişme araştırılmıştır. Araştırmacılar çeşitli dahil etme kriterlerinden sonra 67 çalışma üzerinde yapıkları incelemede 1998-2016 yılları arasında internet ve oyun teknolojilerinin kullanılabilirliğinin artmasına rağmen internet oyun oynama bozukluğunun ortalama yaygınlığının değişmediği sonucuna ulaşmışlardır.

Okula devam eden 434 ergen bireyden oluşan örnekleme sahip bir çalışmada 383 problemli olmayan oyuncu ile 37 problemli oyuncu karşılaştırılmıştır. Problemli olmayan oyuncu grubundan elde edilen veriler daha iyi bir aile uyumuna sahip oldukları yönünde iken problemli gruptaki oyuncuların ise daha zayıf ailesel ilişkiye ve aile bağlarına sahip olduğu yönündedir. Cinsiyet bağlamında yapılan analizlerde ise ceza veya yasaklar kadınlarda internet oyun oynama bozukluğunu önlerken erkeklerde kuralların işe yaramadığını göstermiştir. Ayrıca her iki cinsiyette de internet oyun oynama bozukluğu aile ilişkileri ve aile içi çatışmalarla ilişkili bulunmuştur (Bonnaire ve Phan, 2017).

Peeters, Koning ve Eijnden (2018) 354 ergenle 12 ay boyunca yaptıkları çalışmada dikkat sorunları olan ergenlerin sorunlu internet oyun davranışı geliştirme risklerinin daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca bu durumun sosyal kırılganlık ve yaşamdan memnuniyetsizlik ile daha da artabileceği çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç olmuştur. Mills ve Allen (2020) 18-40 yaş arasındaki 487 katılımcı ile yürüttükleri çalışmada internette oyun oynama bozukluğu ile öz kontrolün ilişkisini incelemiştir.

Çalışmanın sonucunun düşük öz kontrol ile internet oyun oynama bozukluğu semptomları arasındaki ilişkiyi destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Xie, Guo ve Wang (2021) yaşları 11 ile 18 arasında değişen 779 ergen katılımcı ile yaptıkları bir çalışmada çocuklukta ebeveyn ihmalinin internet oyun oynama bozukluğu üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda çocuklukta ebeveyn ihmalinin internet oyun oynama bozukluğunu arttırabilecek olumsuz bir deneyim olduğu bulunmuştur. Liu ve diğerleri (2021) Çin'in Şanghay kentinde 1121 ergenle 1 yıl boyunca yaptıkları çalışmada depresyon ve oyun oynamak için harcanan zamanın internet oyun oynama bozukluğunu yordadığını görmüşlerdir. Ayrıca internet oyun oynama bozukluğunun tütün kullanımı, aşırı alkol tüketimi ve madde kullanımı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Yine aynı çalışmada internet oyun oynama bozukluğunun erkeklerde kadınlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedenini Yu, Mo, Zhang, Li ve Lau (2021) ergen erkeklerin kadınlara göre daha yüksek uyumsuz biliş düzeyi geliştirmiş olması şeklinde açıklamıştır. Sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerde ve ebeveyn eğitim seviyesinin düşük olduğu ailelerde yetişen ergenlerin internet oyun oynama bozukluğuna karşı daha savunmasız olduğu da araştırmanın bir diğer sonucudur (Liu ve diğerleri, 2021).

Yu, Mo, Zhang, Li ve Lau (2022) tarafından Çinli ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada internet oyun oynama bozukluğu ve internet oyun süresi arasındaki ilişkinin potansiyel aracı değişkenleri olarak uyumsuz bilişler, yalnızlık ve sosyal kaygı incelenmiştir. Araştırma sonucunda yalnızlık ve uyumsuz bilişler anlamlı aracı değişkenler olarak bulunurken sosyal kaygının anlamlı olmadığı görülmüştür.

Türkiye'de 726 Travian oyuncusu ile yapılan bir çalışmada çevrimiçi oyun oynayanların çeşitli sosyodemografik özellikleri araştırılmış, aynı zamanda oyun bağımlılığının çeşitli psikososyal etmenlerle ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda oyun bağımlılığı puanlarının yaşam doyumu ve algılanan sosyal destek puanları ile negatif yönde ilişki içerisinde olduğu, benlik saygısı ile ise pozitif yönde ilişki içerisinde olduğu görülmüştür (Baysak, Kaya-Yertutanol, Şahiner ve Cansansayar, 2019). Zhai ve diğerleri (2020) 3896 liseli ergenle yaptıkları çalışmada sorunlu oyun oynayan ergenlerin oynamayanlara kıyasla şiddet içerikli davranışlara daha sık yöneldiğini bulmuşlardır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeline, evren ve örnekleme, verilerin toplanması ve analiz edilmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Çalışmada aileden algılanan duygusal istismar, şiddet eğilimi, riskli davranışlar ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla nicel araştırma yaklaşımına dayalı ilişkisel desen kullanılmıştır. İlişkisel desende iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki olasılığı değişkenlere herhangi bir müdahalede bulunulmadan incelenir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012). İlişkisel model hipotezlerin doğruluğunu test etme, ortaya koyulmak istenen olguyu ispat etme ve kuvvetli bir varsayımı kanıtlama imkanı taşımaktadır (Bekman, 2022). Bu doğrultuda mevcut çalışmada bağımsız değişkenin (algılanan duygusal istismar) bağımlı değişken (internet oyun oynama bozukluğu) üzerindeki etkisinde aracı değişkenlerin (şiddet eğilimi ve riskli davranışlar) rolü incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu Orta Karadeniz Bölgesinde bir ilde yaşayan ve çeşitli liselerde eğitimlerine devam eden 408 lise öğrencisi oluşturmaktadır. İlgili ildeki katılımcıların tümüne ulaşmak zaman ve maliyet açısından sorun yaşanmasına sebep olacağı için katılımcılar uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Uygun örnekleme zaman, maliyet ve iş gücü açısından meydana gelen sınırlılıklar nedeniyle örneklem kolay ulaşılabilir birimlerden seçilmesidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1 'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kız	259	63.5
	Erkek	148	36.3
	Bilinmeyen	1	0.2
	Toplam	408	100
Yaş	13	6	1.5
	14	59	14.5
	15	142	34.8
	16	91	22.3
	17	77	18.9
	18	30	7.4
	Bilinmeyen	3	0.7

	Toplam	408	100
Okul türü	Sosyal bilimler lisesi	118	28.9
	Mesleki ve teknik anadolu lisesi	115	28.2
	Çok programlı anadolu lisesi	175	42.9
	Toplam	408	100
Sınıf	Hazırlık	12	2.9
	9.sınıf	196	48.0
	10.sınıf	98	24.0
	11.sınıf	73	17.9
	12.sınıf	29	7.1
	Toplam	408	100
Çevrimiçi oyun oynama	Hiçbir zaman	132	32.4
	Nadiren	101	24.8
	Bazen	100	24.5
	Sık sık	48	11.8
	Her zaman	24	5.9
	Bilinmeyen	3	0.7
	Toplam	408	100
Ortalama çevrimiçi oyun süresi	0-1 saat	293	71.8
	2-3 saat	84	20.6
	4-5 saat	15	3.7
	6 saat ve üstü	4	1.0
	Bilinmeyen	12	2.9
	Toplam	408	100
Anne eğitim durumu	Okur yazar değil	11	2.7
	İlkokul	181	44.4
	Ortaokul	112	27.5
	Lise	74	18.1
	Üniversite	25	6.1
	Lisansüstü	5	1.2
	Toplam	408	100
	Okur yazar değil	5	1.2
Baba eğitim durumu	İlkokul	115	28.2
	Ortaokul	103	25.2
	Lise	109	26.7
	Üniversite	61	15.0
	Lisansüstü	13	3.2
	Bilinmeyen	2	0.5
	Toplam	408	100
	Düşük	23	5.6
Sosyoekonomik durum	Orta	357	87.5
	Yüksek	26	6.4

Tablo 1 incelendiğinde 408 katılımcının 259'unun (%63.5) kız ve 148'inin (%36.3) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş aralığı 13 ve 18 arasında değişmektedir. Katılımcılar öğrenim gördükleri okul türüne göre değerlendirildiğinde 118 (%28.9) katılımcının sosyal bilimler lisesi, 115 (%28.2) katılımcının mesleki ve teknik anadolu lisesi 175 (42.9) katılımcının da çok programlı anadolu lisesinde okuduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar sınıf seviyesine göre incelendiğinde 12 (%2.9) katılımcının hazırlık, 196 (%48) katılımcının 9., 98 (%24) katılımcının 10., 73 (17.9) katılımcının 11. ve 29 (%7.1) katılımcının 12. sınıf olduğu görülmektedir.

Katılımcıların çevrimiçi oyun oynama durumları değerlendirildiğinde 132 (%32.4) katılımcının hiçbir zaman, 101 (%24.8) katılımcının nadiren, 100 (%24.5) katılımcının bazen, 48 (%11.8) katılımcının sık sık ve 24 (%5.9) katılımcının her zaman seçeneğini işaretlediği belirlenmiştir. Katılımcılardan 293 (%71.8) kişi günlük ortalama 0-1 saat, 84 (%20.6) kişi 2-3 saat, 15 (%3.7) kişi 4-5 saat ve 4 (%1) kişi 6 saat ve üstü çevrimiçi oyun oynadığını belirtmiştir. Katılımcıların anne ve baba eğitim durumu incelendiğinde en çok ilkokul mezunu oldukları görülmüştür. Katılımcıların sosyoekonomik durumlarının ise genel olarak orta düzeyde olduğu bulunmuştur.

Veri Toplama Araçları

Mevcut çalışmada veri toplama aracı olarak Ergenler İçin Algılanan Duygusal/Psikolojik İstismar Ölçeği Kısa Formu-II, İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği, Şiddet Eğilimi Ölçeği, Riskli Davranışlar Ölçeği ve araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Ergenler İçin Algılanan Duygusal/Psikolojik İstismar Ölçeği Kısa Formu-II: Ölçek ergen bireylerin ebeveynlerinden algıladığı duygusal istismarı ölçmek üzere geliştirilmiştir. Erkman ve Görkem (2012) tarafından ölçeğin ilk kısa form çalışması yapılmıştır. Araştırma kapsamında Arslan ve Kabasakal (2014) tarafından geliştirilen şekli kullanılmıştır. Ölçek 4 dereceli likert değerlendirilen (hemen hemen hiçbir zaman, nadiren, sık sık ve hemen hemen her zaman) 32 maddeden (Sorunların çözümünde düşüncelerime önem vermez /vermezdi, Arkadaşlarımla beraber olmamı, eğlenmemi engeller /engellerdi, Kardeşlerimin benimle alay etmesine göz yumar / yumardı... vb.) ve 5 alt boyuttan (şiddetli ret, gizli ret, aşağılama, gerçek dışı beklentiler ve kabul/saygı) oluşmaktadır. Ölçekten en az 32 en çok 128 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanın artması algılanan istismarın arttığını işaret etmektedir. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. AFA sonucunda faktörlerin toplam varyansa yaptığı katkının baba formu için % 54.6 anne formu için ise % 56.34 olduğu görülmüştür. AFA'dan sonra DFA'ya geçilmiş ve DFA sonucunda ölçeğin iyi uyum gösterdiği anlaşılmıştır. Ölçeğin güvenirlik analizi kapsamında Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach Alpha değeri anne boyutu için .88 olarak bulunurken baba boyutu için .92 olarak bulunmuştur. Ölçekte anne formu için alt boyutların iç tutarlık güvenirlik katsayısı .73 ve .91 arasında değişmekteyken, baba formuna ait alt boyutların iç tutarlık

katsayıları .73 ve .89 aralığında değişmektedir (Arslan ve Kabasakal, 2014). Çalışma kapsamında ölçeğin Cronbach Alpha değeri anne ve baba formu için .88 olarak bulunmuştur. Anne formunun alt boyutlarına ait güvenirlik katsayıları; aşağılama .82, kabul .81, şiddetli ret .60, gizli ret .59 ve gerçek dışı beklentiler .73 olarak hesaplanmıştır. Baba formuna ait güvenirlik katsayıları; aşağılama .83, kabul .81, şiddetli ret .63, gizli ret .57 ve gerçek dışı beklentiler .72 olarak bulunmuştur.

İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Kısa Form: Ölçek, İOOB'nin derecesini ve olumsuz sonuçlarını ölçmek amacıyla Pontes ve Griffiths (2015) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe 'ye uyarlaması Arıcak, Dinç, Yay ve Griffiths (2018) tarafından yapılmıştır. 9 maddeden (meşguliyet, yoksunluk, tolerans, kontrol kaybı, diğer faaliyetlerden vazgeçme, devam etme, aldatma, kaçış ve olumsuz sonuçlar) oluşan ölçek 5 dereceli likert değerlendirme (asla, nadiren, bazen, sık sık ve çok sık) tipindedir. Ölçekte alt boyut bulunmamaktadır. Ölçekten en az 9 en çok 45 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puanın yükselmesi bağımlılık riskinin yükselmesi olarak adlandırılır. Uyarlama çalışmasında ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için DFA uygulanmıştır. DFA sonucunda ölçekteki madde yüklerinin .39 ile .71 arasında değiştiği ve kabul edilebilir değer olan .32'nin üzerinde olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliğini test etmek için Cronbach Alpha ve Guttman test-yarı güvenirlik katsayısı yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .82 ve Guttman test-yarı güvenirlik katsayısı .75 olarak bulunmuştur (Arıcak, Dinç, Yay ve Grffiths, 2018). Mevcut çalışma kapsamında ölçeğin Cronbach Alpha değeri .86 olarak hesaplanmıştır.

Şiddet Eğilimi Ölçeği: Ölçek ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerini ölçmek amacıyla Haskan ve Yıldırım (2012) tarafından geliştirilmiştir. 3 dereceli likert değerlendirilen (hiçbir zaman, bazen ve her zaman) yapıda olan ölçek 20 maddeden (Birine çok öfkelendiğimde onun canını acıtmak isterim, Konuşarak çözilemeyen sorunlar için şiddete başvurula bilinir, Şiddet içeren filmler izlemekten hoşlanırım... vb.) oluşmaktadır. Bir madde tersten puanlanmaktadır. Ölçekten en az 20 en çok 60 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanın artması bireyin şiddet eğiliminin arttığını göstermektedir. Ölçeğin yapı geçerliğini ölçek için faktör analizi uygulanmıştır. Faktörlerin değişkenler için ortak varyansının .45 ve .68 arasında değiştiği bulunmuştur. Şiddet eğilim ölçeği toplam varyansın % 55.45'ini açıklamaktadır. Test-tekrar test ve

Cronbach Alpha yöntemleri ölçeğin güvenirliğini test etmek üzere kullanılmıştır. Ölçeğin, test-tekrar test güvenirlik katsayısı .83, Cronbach Alpha katsayısı .87 olarak bulunmuştur (Haskan ve Yıldırım, 2012). Mevcut çalışma kapsamında ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır.

Riskli Davranışlar Ölçeği: Ölçek ortaöğretimde okuyan öğrencilerin riskli davranışlarını tespit edebilmek amacıyla Gençtanırım-Kuru (2010) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin sigara kullanımı, alkol kullanımı, anti sosyal davranışlar, okul terki, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları olmak üzere toplam 6 alt boyutu vardır. 5 dereceli likert değerlendirilen (kesinlikle uygun, uygun, kısmen uygun, uygun değil ve kesinlikle uygun değil) 36 maddeden (Arkadaşlarımla ağız kavgası yaptığım olur, Arkadaşlarımla küfürlü konuşurum, Çevremdekilerin eşyalarını izinsiz olarak alırım... vb.) oluşmaktadır. Ölçekte 21. madde tersine puanlanmaktadır. Ölçekten en az 36 en çok 180 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan riskli davranışların fazla olduğunu göstermektedir. Ölçeğin yapı geçerliğini ölçmek amacıyla Pearson korelasyon katsayısı, AFA ve benzeme geçerliği kullanılmıştır. AFA sonuçlarına göre özdeğeri 1'den büyük olan altı faktör bulunmuş ve 36 maddenin faktör yüklerinin .49 ile .83 arasında değiştiği görülmüştür. Riskli Davranışlar Ölçeğinin açıkladığı toplam varyans ise % 55.43'tür. Benzeme geçerliği için Riskli Davranışlar Ölçeğinden elde edilen toplam puan Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin alt boyutları olan aile, arkadaş ve öğretmen desteği puanları ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucu elde edilen Pearson korelasyon katsayısı değerleri -.10 ile -.35 arasında değerler almıştır. Bu sonuç iki ölçekteki puanlar arasında negatif yönde korelasyon olduğunu göstermektedir. Güvenirlik çalışmalarında ise iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test güvenirliği yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin birinci uygulamasından elde edilen toplam iç tutarlılık katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Alt boyutlarının iç tutarlılık katsayıları ise .70 ve .87 arasında değişim göstermiştir. Ölçeğin ikinci uygulamasından elde edilen iç tutarlılık katsayısı .90 olarak bulunmuştur. İkinci uygulamada alt boyutların iç tutarlılık katsayıları ise .58 ve .91 arasında değişen değerler almıştır. Riskli davranışlar ölçeğinin alt boyutları için hesaplanan test tekrar test güvenirlik katsayıları .56 ve .90 arasında değişen değerler almıştır (Gençtanırım ve Ergene, 2014). Mevcut çalışma kapsamında ölçeğin Cronbach Alpha değeri .81 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına ait

güvenirlik katsayıları ise antisosyal davranışlar .77, alkol kullanımı .93, sigara kullanımı .68, intihar eğilimi .68, beslenme alışkanlıkları .65 ve okul terki .73 olarak bulunmuştur.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Formda katılımcıların cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf düzeyi, günlük internet kullanım süresi, çevrimiçi oyun oynama durumları, sosyal medya kullanma durumları, anne baba eğitim düzeyleri ve sosyoekonomik durumları ile ilgili sorular bulunmaktadır.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecine geçilmeden önce çalışmada kullanılacak ölçekler için ölçek sahiplerinden ve Türkçeye uyarlamasını yapan kişilerden, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan, uygulama yapılacak liselerin bağlı olduğu İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ölçeklerin uygulanması için gerekli yasal izin alınmıştır. 2022 yılı Mayıs ve Haziran aylarında belirlenen liselere araştırmacı tarafından gidilerek, katılımcılara gerekli açıklamalar yapılmış ve gönüllülük esasına dayalı olarak veriler yüz yüze toplanmıştır. Ölçme araçlarının doldurulması yaklaşık 45 dakika sürmüş ve katılımcılar 18 yaşından küçük olduğu için Veli Onam Formu alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında Kişisel Bilgi Formu, Ergenler İçin Algılanan Duygusal/Psikolojik İstismar Ölçeği Kısa Formu-II, İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Kısa Formu, Şiddet Eğilim Ölçeği ve Riskli Davranışlar Ölçeği kullanılarak elde edilen veriler SPSS 25 ve SPSS Process Macro kullanılarak analiz edilmiştir. Analize başlamadan önce uç değer içeren veriler ve ebeveynlerinden biri veya her ikisi birden vefat etmiş olan katılımcıların verileri veri setinden çıkarılmıştır. Böylece 92 katılımcı analiz dışı bırakılarak araştırma kapsamında 408 katılımcının verisi değerlendirilmiştir. Veriler analiz edilmeden önce verilerin normal dağılıma uygunluğu test edilmiştir. Bu amaçla çarpıklık ve basıklık katsayılarından yararlanılmıştır (Tablo 2). Verilerin normal dağılıma uygun olduğunun görülmesi üzerine veri analizine geçilmiştir. Veriler iki aşamada analiz edilmiştir. İlk aşamada değişkenler arasındaki ilişkileri test edebilmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı belirlenmiştir. İkinci aşamada ise aracılık modelleri test edilmiştir. Bağımsız değişkenin

bağımlı değişken üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini belirleyebilmek amacıyla Hayes'in yaklaşımı benimsenmiştir. SPSS Process Macro uygulamasında seri-çoklu aracı değişken modelinden model 6 kullanılmıştır. SPSS Process Macro Model 6'ya göre bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkide iki farklı değişkenin aracılık etkisi incelenmektedir (Hayes, 2018). Çalışma kapsamında aileden algılanan duygusal istismar bağımsız değişken, internet oyun oynama bozukluğu bağımlı değişken, şiddet eğilimi ilk aracı değişken, riskli davranışlar ise ikinci aracı değişken olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde aileden algılanan duygusal istismar, internet oyun oynama bozukluğu, şiddet eğilimi ve riskli davranışlar arasındaki ilişkiler incelenmiş, aileden algılanan duygusal istismar ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide şiddet eğilimi ve riskli davranışların aracılık etkisi incelenmiştir.

Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçme araçlarından elde edilen verilere ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

	N	$\bar{X}$	Ss	Min.	Max.	Çarpıklık	Basıklık
AADİ	408	52.34	13.12	32	90	.69	.22
BADİ	408	52.15	13	32	94	.82	.14
ŞE	408	32.94	7.5	20	55	.48	-.23
RD	408	64.39	12.08	36	108	.45	.22
İOOB	408	15.02	6.24	9	35	1.08	.49

AADİ: Anneden Algılanan Duygusal İstismar; BADİ: Babadan Algılanan Duygusal İstismar; ŞE: Şiddet Eğilimi; RD: Riskli Davranışlar; İOOB: İnternet Oyun Oynama Bozukluğu.

Değişkenlere ait aritmetik ortalama, standart sapma, minimum, maksimum değer, çarpıklık ve basıklık katsayıları Tablo 2’de sunulmuştur. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ve +1.5 arasında olması dağılımın normale yakın olduğunu gösterir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Tablo 2 incelendiğinde değişkenlerin çarpıklık ve basıklık katsayılarının ilgili sınır içerisinde olduğu görülmektedir. Buna göre veriler normal dağılım göstermektedir.

Değişkenler Arası İlişkiler

Aileden algılanan duygusal istismar, internet oyun oynama bozukluğu, şiddet eğilimi ve riskli davranışlar arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla korelasyon katsayıları hesaplanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Değişkenler Arası İlişkiler

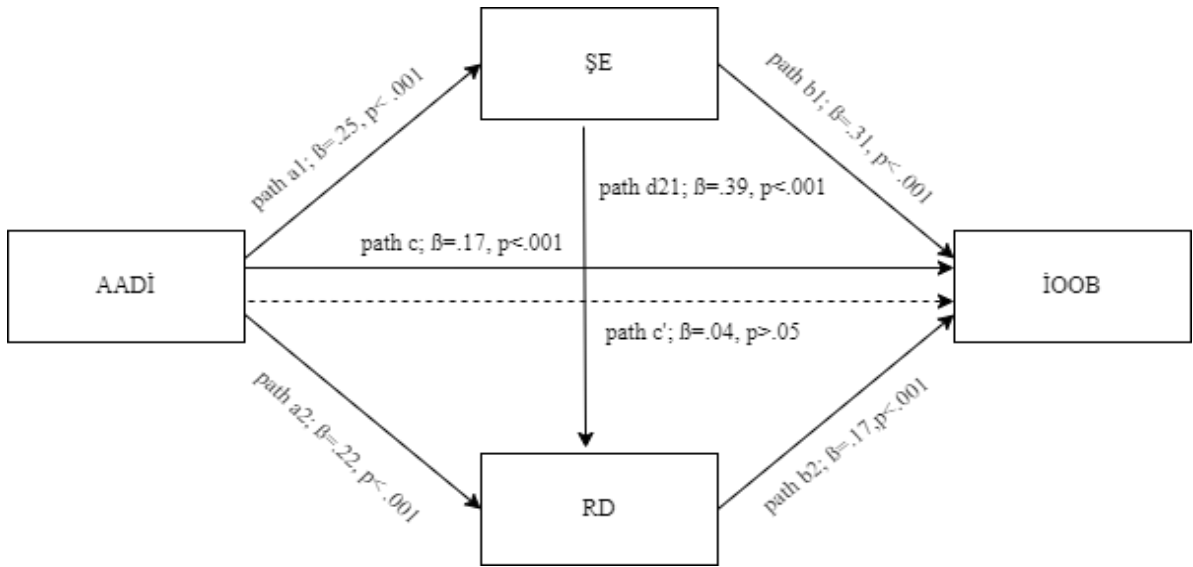
Değişkenler	1	2	3	4	5
AADİ (1)	1				
BADİ (2)	.80**	1			
ŞE (3)	.25**	.24**	1		
RD (4)	.32**	.36**	.45**	1	
İOOB (5)	.17**	.14**	.40**	.32**	1

Not. ** $p < .01$, AADİ: Anneden Algılanan Duygusal İstismar; BADİ: Babadan Algılanan Duygusal İstismar; ŞE: Şiddet Eğilimi; RD: Riskli Davranışlar; İOOB: İnternet Oyun Oynama Bozukluğu.

Tablo 3 incelendiğinde araştırmada ele alınan değişkenlerin birbirleriyle pozitif yönde ve anlamlı ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre anneden algılanan duygusal istismar; şiddet eğilimi ($r = .25, p < .01$; 95% CI [.16, .33]), riskli davranışlar ($r = .32, p < .01$; 95% CI [.24, .40]) ve internet oyun oynama bozukluğu ($r = .17, p < .01$; 95% CI [.07, .27]) ile anlamlı düzeyde ilişkilidir. Babadan algılanan duygusal istismar ile şiddet eğilimi ($r = .24, p < .01$; 95% CI [.14, .33]), riskli davranışlar ($r = .36, p < .01$; 95% CI [.27, .45]) ve internet oyun oynama bozukluğu ($r = .14, p < .01$; 95% CI [.04, .24]) anlamlı düzeyde ilişkilidir. Aracı değişkenler olan şiddet eğilimi ile riskli davranışlar ($r = .45, p < .01$; 95% CI [.36, .53]) anlamlı düzeyde ilişkilidir. Son olarak şiddet eğilimi ile internet oyun oynama bozukluğu ($r = .40, p < .01$; 95% CI [.30, .48]) ve riskli davranışlar ile internet oyun oynama bozukluğu ($r = .32, p < .01$; 95% CI [.23, .41]) arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.

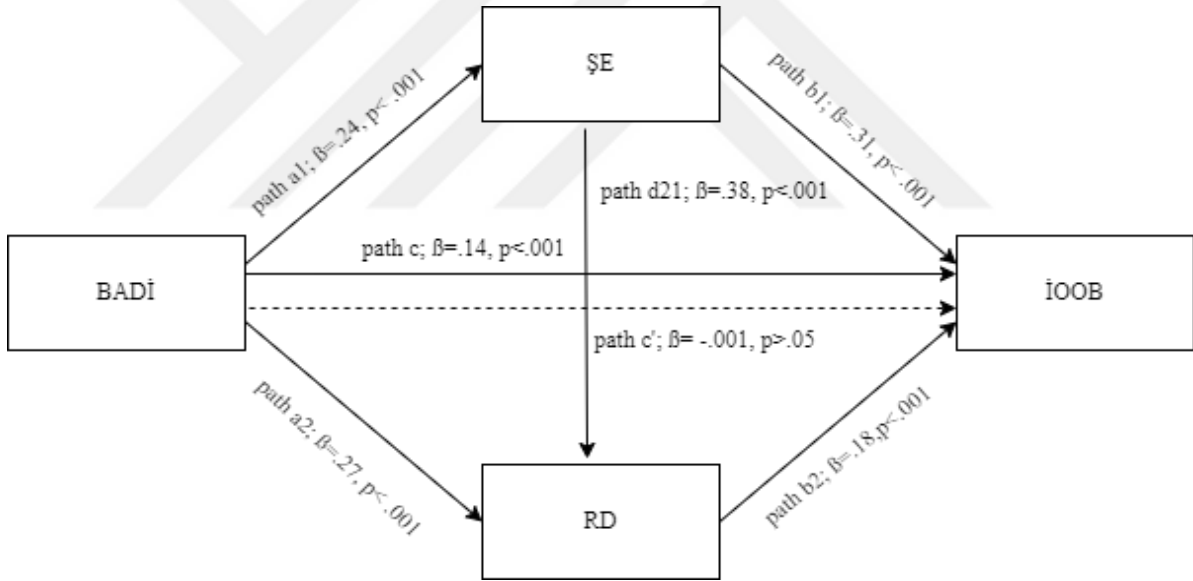
Aracılık Analizi

Aracılık analizinde test edilecek modeller Şekil 1'de sunulmuştur.

Model 1

Model 1. Anneden Algılanan Duygusal İstismar ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkide Şiddet Eğilimi ve Riskli Davranışların Sıralı Aracılığı

Model 2

Model 2. Babadan Algılanan Duygusal İstismar ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkide Şiddet Eğilimi ve Riskli Davranışların Sıralı Aracılığı

AADİ: Anneden Algılanan Duygusal İstismar; BADİ: Babadan Algılanan Duygusal İstismar; ŞE: Şiddet Eğilimi; RD: Riskli Davranışlar; İOOB: İnternet Oyun Oynama Bozukluğu.

Şekil 1. Aileden Algılanan Duygusal İstismar ve İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkide Şiddet Eğilimi ve Riskli Davranışların Sıralı Aracılığı

Şekil 1’de araştırmanın bağımsız değişkenleri olan anneden ve babadan algılanan duygusal istismarın internet oyun oynama bozukluğu ile ilişkisinde şiddet eğilimi ve riskli davranışların aracılık etkisi gösterilmektedir. Tablo 4’te bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler ile ilişkisinde aracı değişkenlerin etkisinin incelendiği regresyon modelleri ve bu modellere ait bulgular sunulmaktadır.

Tablo 4. Şiddet Eğilimi ve Riskli Davranışların İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Üzerindeki Aracı Etkisi

	Yordayıcı	İOOB (AADİ→İOOB)	ŞE (AADİ→ŞE)	RD (AADİ→RD; ŞE→RD)	İOOB (AADİ→ŞE →RD→İOO B)
Aracılık Modeli 1	AADİ	.17***	.25***	.22***	.04
	ŞE			.39***	.31***
	RD				.17***
	R ²	.03	.06	.24	.18
	F	12.70	26.57	66.90	30.54
	Yordayıcı	İOOB (BADİ→İOOB)	ŞE (BADİ→ŞE)	RD (BADİ→RD; ŞE→RD)	İOOB (BADİ→ŞE →RD→İOO B)
Aracılık Modeli 2	BADİ	.14***	.24***	.27***	-.001
	ŞE			.38***	.31***
	RD				.18***
	R ²	.01	.05	.27	.18
	F	8.05	24.03	75.47	30.21

Not. *** p < .001, AADİ: Anneden Algılanan Duygusal İstismar; BADİ: Babadan Algılanan Duygusal İstismar; ŞE: Şiddet Eğilimi; RD: Riskli Davranışlar; İOOB: İnternet Oyun Oynama Bozukluğu.

İlk regresyon modelinde internet oyun oynama bozukluğunun anneden ve babadan algılanan duygusal istismar ile açıklanma düzeyi gösterilmektedir. İkinci ve üçüncü modelde bağımsız değişkenlerin aracı değişkenleri yordama gücü sunulmaktayken son modelde ise bağımsız ve aracı değişkenlerin birlikte internet oyun oynama bozukluğunu açıklama düzeyi gösterilmektedir. Tablo 4’te yer alan ilk aracılık modeli doğrultusunda regresyon katsayıları incelendiğinde anneden algılanan duygusal istismarın internet oyun oynama bozukluğu ($\beta = .17, p < .001$; 95% CI [.037, .128], path c), şiddet eğilimi ($\beta = .25, p < .001$; 95% CI [.087, .195], path a₁) ve riskli davranışlar ($\beta = .22, p < .001$; 95% CI [.126, .287], path a₂) üzerindeki toplam etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir. İlk aracı değişken olan şiddet eğiliminin ikinci aracı değişken olan riskli davranışlar üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır ($\beta = .39, p < .001$; 95% CI [.491, .722], path d₂₁). Şiddet eğilimi ($\beta = .31, p < .001$; 95% CI [.174, .340], path b₁) ve riskli

davranış ($\beta = .17, p < .001$; 95% CI [.035, .140], path b₂) aracı değişkenlerinin internet oyun oynama bozukluğu üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır. Anneden algılanan duygusal istismar aracı değişkenlerle birlikte değerlendirildiğinde internet oyun oynama bozukluğu üzerinde anneden algılanan duygusal istismarın etkisi yok olmuştur ($\beta = .04, p > .05$; 95% CI [-.024, .065], path c'). Bu durumda anneden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide şiddet eğiliminin ve riskli davranışların aracı role sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4'te yer alan ikinci aracılık modelinin regresyon katsayıları incelendiğinde babadan algılanan duygusal istismarın internet oyun oynama bozukluğu ($\beta = .14, p < .001$; 95% CI [.020, .113], path c), şiddet eğilimi ($\beta = .24, p < .001$; 95% CI [.081, .191], path a₁) ve riskli davranışlar ($\beta = .27, p < .001$; 95% CI [.174, .334], path a₂) üzerinde toplam etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir. Yine ikinci modele göre aracı değişkenler olan şiddet eğiliminin riskli davranışlar üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır ($\beta = .38, p < .001$; 95% CI [.479, .755], path d₂₁). Şiddet eğilimi ($\beta = .31, p < .001$; 95% CI [.179, .344], path b₁) ve riskli davranış ($\beta = .18, p < .001$; 95% CI [.040, .147], path b₂) aracı değişkenlerinin internet oyun oynama bozukluğu üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır. Babadan algılanan duygusal istismar aracı değişkenlerle birlikte değerlendirildiğinde internet oyun oynama bozukluğu üzerinde babadan algılanan duygusal istismarın etkisi yok olmuştur ($\beta = -.001, p > .05$; 95% CI [-.046, .045], path c'). Bu sonuçlar doğrultusunda babadan algılanan duygusal istismar ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide şiddet eğiliminin ve riskli davranışların aracı role sahip olduğu söylenebilir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Çalışmada ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar, internet oyun oynama bozukluğu, şiddet eğilimi ve riskli davranışlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu doğrultuda ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide şiddet eğiliminin ve riskli davranışların aracı role sahip olduğu varsayımına dayalı bir model geliştirilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler neticesinde modelin geçerliği test edilmiştir. Bu bölümde çalışmada elde edilen bulgular benzer araştırmalar doğrultusunda tartışılmıştır.

Aileden Algılanan Duygusal İstismar ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Çalışmada anneden ve babadan algılanan duygusal istismar ile İOOB arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Yani ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar arttıkça internet oyun oynama bozukluğu artmaktadır. Alan yazın incelendiğinde aileden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkinin doğrudan incelendiği az sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının internet oyun oynama bozukluğu ile ilişkisini aracı değişkenler ile inceleyen çalışmalara daha sık rastlanmaktadır.

Wu ve diğerleri (2022) çocukluk çağı duygusal istismarı ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkileri inceledikleri çalışmalarında çocuklukta maruz kalınan duygusal istismarın ergen internet oyun bağımlılığı ile pozitif ilişki içerisinde olduğunu bulmuşlardır. Kırcaburun, Griffith ve Billieux (2019) tarafından yapılan bir diğer çalışmada çocukluk çağı duygusal istismarının depresyona neden olduğu, depresyon nedeniyle de bireylerin internet oyun oynama bozukluğu geliştirebileceği görülmüştür. Grajewski ve Dragan (2020) internet oyun oynama bozukluğunun risk faktörleri olarak olumsuz çocukluk yaşantılarını (fiziksel ve duygusal istismar, duygusal ihmal), ayrışma ve bağlanma stillerini inceledikleri çalışmada olumsuz çocukluk deneyimlerinin oyun bozukluğu geliştirmede bir risk faktörü olduğunu bulmuşlardır. Yang ve diğerleri (2020) Çinli ergenlerle yaptıkları bir çalışmada ebeveynler tarafından ergene uygulanan sözlü/fiziksel istismarın ergen internet oyun oynama bozukluğu ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Zhu ve Chen (2021) yaptıkları boylamsal bir çalışmada

ebeveynlerde ergene karşı sevgi, şefkat, sıcaklık ve destek eksikliği olmasının internet oyun oynama bozukluğu ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Yazarlara göre psikolojik ihtiyaçları karşılanamayan ergenler internet oyun oynama bozukluğu gibi sorunlu davranışlar geliştirmeye eğilimlidirler.

Hsieh ve diğerleri (2016) yaptıkları çalışmada istismara maruz kalan bireylerin Travma Sonrası Stres Bozukluğu yaşayabileceğini ve TSSB'nin olumsuz etkilerinden kurtulmak için kendilerini siber dünyanın içine hapsedebileceklerini belirtmişlerdir. Bireylerin maruz kaldığı ihmal ve istismarın onların ebeveynlerine ve dış dünyadaki gerçek kişilere karşı güvenini zedeleyebileceği göz önüne alınırsa kişilerin TSSB'nin olumsuz sonuçlarıyla baş edebilmek için sanal dünyadaki sosyal ağlara yönelebileceği söylenebilir. Ayrıca bireylerin maruz kaldığı ihmal ve istismar ihtiyaç duydukları desteğe ulaşmalarına engel olabileceği için psikolojik sorunlarıyla baş etmelerinde yalnız kalmalarına sebep olabilmektedir. Bu konuda kendini yalnız hisseden birey ise sanal ortama ihtiyaç duyar hale gelebilmektedir.

Kardefelt-Winther (2014) tarafından geliştirilen telafi edici internet kullanım teorisine göre bireyler olumsuz yaşam durumundan kaynaklanan istenmeyen duygularla başa çıkabilmek için çevrimiçi olmaya yönelik motivasyon geliştirirler. Bu teorinin temel ilkesi bireyin olumsuz yaşam durumuna verdiği tepkinin bir internet uygulaması aracılığıyla kolaylaştırılmasıdır. Ebeveynleri tarafından duygusal istismara maruz kalan bireyler düşük kalitede ebeveyn-çocuk ilişkisi geliştirirler. Telafi edici internet kullanım teorisine göre bu bireyler ilişki kalitesindeki eksiklerini tamamlamak için çevrimiçi oyunlara yönelebilmektedirler (Liu, Frang, Wan ve Zhou, 2016). Nihayetinde bu durum bireylerin internet oyun oynama bozukluğu geliştirmesine neden olan bir risk faktörü haline gelmektedir.

İnternet oyun oynama bozukluğunu açıklayan hipotezlerden bir diğeri olan seyreltme etkisi hipotezine (Cheng, Cheung ve Wang, 2018) göre oyun bozukluğunun yetersiz öz düzenleme ile ilişkili olduğu ve oyun bozukluğunun altında yatan güdünün psikososyal iyi oluşu arttırmak olduğu söylenebilir. Buna göre aileden ergene uygulanacak ihmal ve istismar durumları bireyi daha güvenli olan alternatifler aramaya sevk edebilir. Birey maruz kaldığı olumsuz deneyimleri unutmak için sanal gerçeklik yaratma fırsatının yüksek olduğu bilgisayar oyunlarına yönelebilir. Böylelikle birey

gerçek dünyada sahip olamadığı hayallerini sanal dünyada gerçekleştirmeye başlar ve bir süre sonra oyunlar gerçekliğin yerini alır. Özetle ihmal ve istismar yaşayan bireyler acı verici deneyimlerini unutmak için sanal oyunlara ilgi gösterirler (Grajewski ve Dragan, 2020).

Aileden Algılanan Duygusal İstismar ile Şiddet Eğilimi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Çalışmada anneden ve babadan algılanan duygusal istismar ile şiddet eğilimi arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Buna göre ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar arttıkça şiddet eğiliminin arttığı söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde benzer bulgulara ulaşılan araştırmalar olduğu görülmektedir. 2169 lisans öğrencisi ile yapılan bir çalışmada bireylerin çocukluklarında ebeveynleri tarafından maruz kaldıkları duygusal istismarın ileriki dönemlerde yaşayacakları ilişkilerde hem şiddet mağduru olmalarını hem de şiddetin uygulayıcısı olmalarını öngördüğü bulunmuştur. Çalışmanın şaşırtıcı bir diğer sonucu ise çocuklukta maruz kalınan duygusal istismarın diğer kötü muamele türlerine göre şiddetin en önemli açıklayıcısı olmasıdır (Benzerski ve Yates, 2010). Chen ve diğerleri (2022) tarafından tutuklu mahkumlar ile yapılan bir araştırmada çocukluğunda kötü muameleye maruz kalmış tutukluların şiddet içeren davranışlara yönelebileceği bulunmuştur. Gold, Sullivan ve Lewis (2011) tarafından yapılan bir diğer çalışmada çocuklarına istismar uygulayan ebeveynlerin dönüştürülmüş utancın etkisiyle doğrudan ve dolaylı olarak şiddet davranışlarını içeren suçluluğu etkilediği bulunmuştur.

Çocukluk döneminde ihmal ve istismara maruz kalan bireyler yetişkinlik yaşamına geçtiklerinde bu olumsuz deneyimin yıkıcı sonuçlarını yaşamaya devam etmektedirler. Faus, Moraes, Reichenheim, Souza ve Taquette (2019) yaptıkları çalışmada çocukluk çağı istismarının gençlik şiddeti ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Burgess, Hartman ve Clements (1995) çocukların olumsuz yaşam deneyimleri neticesinde travmaya bağlı davranış örüntüleri geliştirdiğini ve bu örüntüleri gelecek hayatlarına taşıyarak başta şiddet olmak üzere olumsuz deneyimleri sürekli yaşadıklarını ifade etmektedirler.

Duygusal istismara maruz kalan ergenlerde genellikle sevgi ve ait olma duygularının eksikliği gözlemlenir. Ayrıca bu bireylerde değersizlik duygusu yoğun

yaşanır. Bu olumsuz duygular neticesinde ergenlerde otoriteye karşı gelme durumu yaygın bir şekilde görülür (Rosen, 1998). Bunun neticesinde ergenler şiddet içeren çeşitli davranışlar geliştirir.

Richards, Tillyer ve Wright (2017) yaptıkları çalışmada fiziksel şiddetin kişilerarası ilişkilerde edimsel koşullanma yoluyla öğrenilmesi neticesinde fiziksel istismarın ileride kurulacak yakın partner ilişkilerindeki şiddetin yordayıcısı olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak buna karşın duygusal istismar ile yakın partner şiddeti mağduriyeti ve failliği arasındaki doğrudan ilişki fiziksel şiddet kullanımını öğrenmenin ve kabul etmenin ötesinde durumların önemli olduğunu göstermektedir. Duygusal istismar meydana geldiğinde çocuğun bakım vereni ile güvenli bağlanması mümkün olmamaktadır. Bunun neticesinde çocuklar olumlu ve olumsuz duygularını sağlıklı bir şekilde ifade etmeyi öğrenememektedir. Örneğin şiddet kullanmadan başkalarının duygularını anlamak ve bunlara tepki vermek gibi (Bowlby, 1982; Berzenski ve Yates, 2010). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre bireyler fizyolojik ihtiyaçlar, güven, sevgi gibi temel gereksinimlere sahiptirler (Maslow, 1968; akt. Gobin, Teeroovengadum, Becceea ve Teeroovengadum, 2012). Bireyin doğduğu andan itibaren bu ihtiyaçlarının karşılanacağı ilk yer aile olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi gereksinimlerini karşılayabilecek durumda olmayan birey bunun için bakım verene muhtaçtır. Bakım veren ise genelde anne olmaktadır. Çocuğun anne ile kurduğu ilişki gelecek yaşamında insanlarla kuracağı ilişkinin de kalitesini belirlemektedir. Çocuk anneye ilişki kurduktan sonra ailede yer alan diğer bireylerle de (baba, kardeş, vs.) ilişki kurar ve artık ailesi onun güvenli alanı haline gelir. Nitekim aileden çocuğa karşı olası bir duygusal istismar durumu ise çocuğun güven ortamını zedeler ve çocuk psikolojik bir yıkıma uğrar (Pelendecioğlu ve Bulut, 2009). Lewis (2005) yaptığı çalışmada çocuklarına ihtiyaç duyduğu sevgi ve şefkati vermeyen ve kendi bastırılmış öfkesini çocuklarına yansıtan annelerin çocuklarında bağlanma sorunu oluşturduğu ve çocuklarının özgüvenlerinin düşmesine neden olduklarını belirtmiştir. Bu durum neticesinde ise özellikle erkek çocukların ileriki dönemlerde saldırgan davranışlar sergileme riski yükselmektedir. Bu nedenle bakım verenleri tarafından duygusal istismara maruz kalan bireylerin gelecek yaşamlarında şiddet içeren davranışlara yönelme risklerinin diğer bireylere göre daha yüksek ihtimal olduğu söylenebilir. Bunun önüne geçilebilmesi için ise çocukla bakım vereni arasında güvenli bağlanma

oluşturulmaya çalışılmalıdır. Güvenli bağlanan çocuk gelecekte olumsuz duygularını sağlıklı bir şekilde ifade etme becerisi kazanacağından şiddet içeren davranışlar sergilemesi düşük bir ihtimal olacaktır. Netice olarak özellikle çocukluk çağında bireye başta ailesi olmak üzere çevresinden de uygulanabilecek duygusal istismar çeşitli etmenlerle birleştiğinde ileriki dönemlerde sonuçları yıkıcı olabilecek şiddet eğilimine dönüşmektedir.

Aileden Algılanan Duygusal İstismar ile Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Çalışmada anneden ve babadan algılanan duygusal istismar ile riskli davranışlar arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Yani ergenin ailesinden algıladığı duygusal istismar arttıkça riskli davranışlara yönelme ihtimali de artmaktadır. Alan yazın incelendiğinde benzer bulgulara ulaşılan çalışmaların olduğu görülmektedir. Lengvenyte, Philippe ve Olie (2022) yaptıkları çalışmada çocuklukta maruz kalınan duygusal istismarın erken yaşta intihar davranışı ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Amerika’da 882 kadın katılımcı ile yapılan bir çalışmada çocuklukta istismar yaşantısı geçirmiş kadınların riskli cinsel ve anti-sosyal davranışlarda bulunma olasılığının arttığı tespit edilmiştir (Diaz ve diğerleri, 2020). Yapılan bir diğer araştırmada ise istismar geçmişi olan kız çocuklarının madde kullanma risklerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Wilson, Samuelson, Staudenmeyer ve Widom, 2015). Zhou ve Zhen (2022) yaptıkları çalışmada duygusal istismara maruz kalmanın depresyon ve anti-sosyal davranışlar üzerinde doğrudan etkisi olduğunu bulmuşlardır. Duygusal olarak istismarcı bir ailede yetişen birey kendini değersiz görmeye başlayacağı için benlik saygısı azalır, zamanla çevresi ile iletişimi zayıflar, toplumsal kurallara uyumu zorlaşır ve anti-sosyal davranışlar gösterme eğilimi artar.

Riskli davranışların alt boyutlarından olan intihar eğiliminin çocuklukta yaşanan travmalarla ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada çocuklukta maruz kalınan duygusal istismarın intiharı yordayan en güçlü travma olduğu bulunmuştur (Diago ve diğerleri, 2022). Yapılan bir diğer araştırmada ise istismarın her türüne maruz kalan bireylerde intihar etme riskinin altı kat arttığı bulunmuştur. Souza, Molina, Silva ve Jansen’e (2016) göre bireyler intihar davranışına istismarın neden olduğu duygusal yük ile başa çıkabilmek için başvurmaktadır. Kişilerarası intihar teorisine göre istismar aidiyet

duygusunu engelleyerek algılanan problem ve güçlük duygularını arttırarak intihar riskine katkıda bulunur (Joiner ve diğerleri, 2005; Oh ve diğerleri, 2021).

İntiharın bağlanma stilleri ile ilişkisini araştıran bir çalışmada çocuklukta istismara maruz kalmış bireylerin güvensiz bağlanma stillerinden kaçınmacı ve ikircikli bağlanma stili geliştirdiği görülmüştür. Bu bağlanma stiline sahip kişilerde ise intihar riskinin arttığı tespit edilmiştir (Boroujerdi, Kimiaee, Yazdi ve Safa, 2019). Dolayısıyla bağlanma stilinin oluşmasında ve intihar riskinin azaltılmasında ebeveynlerle sağlıklı iletişim kurmanın önemi büyüktür.

Riskli davranışların alt boyutlarından bir diğeri olan okul terki ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre ihmal veya istismar yaşayan bireylerin düşük akademik performans ve akademik ilgi göstermeleri, okul kurallarına uymamaları nedeniyle okulu bırakma olasılıklarının yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre okul terki üzerinde ihmalin istismardan daha büyük etkiye sahip olduğu söylenebilir. Anne babaların çocuklarının eğitimini desteklememeleri akademik motivasyonlarının ve yeteneklerinin düşmesine neden olmakta bunun sonucunda ise akademik yeterlilik azalmaktadır (Oh ve Song, 2018). Akademik yeterliği azalan birey ise zamanla okulu bırakma riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. May ve Avcı (2021) tarafından yapılan lise öğrencilerinin ebeveynlerinden algıladıkları duygusal istismar ile okul reddi arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada okul reddi ile algılanan duygusal istismar puanlarının ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu durumun olası nedenlerinden biri evde ebeveynleri ile sağlıklı iletişim kuramayan bireyler okulda da arkadaşları ile sağlıklı ilişkiler kuramayarak okula karşı kendilerini yabancı hissedebilirler. Ayrıca istismar yaşantısı olan bireyler olumsuz arkadaş çevresi edinerek okuldan uzaklaşma davranışı gibi riskli davranışlar gösterebilir. Bir diğer neden ise anne babası tarafından akademik olarak desteklenmeyen birey düşük akademik performans göstererek okula karşı ilgisini kaybedebilir.

Çocuklukta maruz kalınan duygusal istismar ile riskli davranışların alt boyutlarından bir diğeri olan yeme alışkanlıkları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmada çocuklukta duygusal istismara maruz kalan bireylerin yüksek düzeyde yeme bozukluğu yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (Dawson, Strodi ve Kitamura, 2022). Yapılan bir başka çalışmada ise çocuklukta duygusal istismara maruz kalmış bireylerin

istismarın yıkıcı etkisi ile başa çıkabilmek için düzensiz yeme alışkanlıkları geliştirdikleri bulunmuştur (Hund ve Espelage, 2006). Tüm bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde mevcut çalışma ile paralel olarak duygusal istismar ve riskli davranışlar arasında pozitif yönlü ilişki olduğu görülmektedir. Ergene ailesinden veya çevresinden uygulanan duygusal istismar ergenin riskli davranışların alt boyutları olan anti-sosyal davranışlar geliştirmesine, madde kullanımına, düzensiz yeme alışkanlıkları geliştirmesine, intihar eğiliminin artmasına ve okul terki riskinin yükselmesine sebep olmaktadır.

Şiddet Eğilimi ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Çalışmada şiddet eğilimi ile internet oyun oynama bozukluğu arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ergenlerin şiddet eğilimi arttıkça internet oyun oynama bozukluklarının arttığı söylenebilir. İlgili literatür incelendiğinde internet oyun oynama bozukluğunun da şiddet eğilimini arttırabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Alan yazında mevcut çalışma ile benzer bulgulara ulaşılan araştırmaların olduğu görülmektedir. 1471 katılımcı ile yapılan bir çalışmada saldırgan kişilik özelliklerine sahip bireylerin çevrimiçi oyun bağımlılığı geliştirme riskinin yüksek olduğu bulunmuştur (Kim, Namkoong, Ku ve Kim, 2008). Mehroof ve Griffiths'in (2010) ve Ghuman ve Griffiths'in (2012) yaptıkları çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Şiddet eğilimi yüksek olan bireylerin internet oyun oynama bozukluğu geliştirmelerinin nedeni sahip oldukları saldırganlık dürtülerini toplumca kabul edilebilecek bir şekilde tatmin etmek istemeleri olabilir.

Yapılan araştırmalarda şiddet eğilimi yüksek olan bireylerin internet oyun oynama bozukluğu geliştirdiği ve aynı zamanda internet oyun oynama bozukluğu geliştiren bireylerin de şiddete eğilimleri olduğu ifade edilmektedir. Özellikle içeriğinde şiddet öğeleri barındıran oyunların bu duruma sebep olduğu söylenebilir. Şiddet içeren oyunlar en genel ifadeyle başkasına zarar vermenin tasvir edildiği oyunlar olarak tanımlanabilir. Tüm oyunlar şiddet içermese de dünya genelinde piyasada bulunan video oyunlarının %85'inin şiddet içerdiği söylenebilir (APA, 2020).

Fischer, Kastenmüller ve Greitemeyer (2010) yaptıkları çalışmada video oyunlarındaki kişiselleştirilmiş agresif karakterlerin bireylerin şiddet eğilimini

arttırabileceğini bulmuşlardır. Kutner, Olson, Warner ve Hertzog (2008) ebeveynler ve genç ergen erkek çocukları ile yaptıkları çalışmada ebeveynlerin şiddet içerikli oyunlar nedeniyle çocuklarının şiddeti öğrendiğini ve normalleştirdiğini, bu tür oyunların çocuklarını şiddet uygulaması için cesaretlendirdiğini, çocuklarının sosyalleşmesini sekteye uğrattığını ve mağlup olma duygusuyla aşırı saldırgan davranışlar geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Bilgisayar oyunları çocukların aileleri, arkadaşları ve sosyal çevresi ile iletişimini sekteye uğratarak çocukların çevresiyle sağlıklı iletişim geliştirememesine neden olmaktadır. Çevresi ile sağlıklı bir iletişim kuramayan kişi ise daha çok bireysel bir hayatı tercih etmeye başlamaktadır.

Koreli ergenlerle yapılan bir çalışmada saldırganlığın internet oyun oynama bozukluğu geliştirme riski ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Kim ve diğerleri, 2018). Prescott, Sargent ve Hull (2018) tarafından yapılan bir meta analiz çalışmasında ise dijital oyunların saldırganlık davranışını arttırdığı bulunmuştur. Bu sonuçlar neticesinde saldırganlık ihtiyacını karşılamak isteyen bireylerin internet oyunlarına yöneldiği, internet oyunlarının da saldırganlık duygusunu arttırdığı ve bu durumun kısır döngü yarattığı söylenebilir.

Sözen (2019) tarafından yapılan bir çalışmada çevrimiçi oyun oynamanın gençlerin saldırganlık düzeylerini artırdığı, aynı zamanda saldırganlık düzeyi yüksek olan gençlerin çevrimiçi oyunlara yöneldiği bulunmuştur. Çevrimiçi oyun oynama durumu cinsiyet değişkeni bağlamında incelendiğinde ise erkeklerin kadınlara göre daha fazla çevrimiçi oyun oynadığı tespit edilmiştir. Elde edilen başka bir sonuç ise erkeklerin saldırganlık toplam puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğudur. Kıran (2011) yaptığı çalışmada erkek oyuncuların daha çok şiddet ve savaş oyunlarını tercih ettiğini ikinci sırada ise yarış ve spor içerikli oyunlara yöneldiklerini bulmuştur. Kadın oyuncuların oyun tercihleri ise zeka ve mantık oyunları başta olmak üzere strateji ve macera oyunları olarak sıralanabilir. Salırganlık üzerinde oynanan oyunların türünün de etkili olduğu göz önüne alındığında erkeklerin kadınlardan daha saldırgan olma riski taşıdığı söylenebilir.

Tseng (2011) çevrimiçi oyuncuların oyun oynama yönelik motivasyonlarını incelediği çalışmasında bireylerin iki temel motivasyonla oyun oynadıklarını söylemiştir. Bu motivasyonlardan ilki keşif ihtiyacıdır. İkinci motivasyon ise mevcut

araştırmayla ilgili olarak saldırganlık ihtiyacı olarak belirlenmiştir. Murry (1938, akt. Tseng, 2011) 28 psikojenik ihtiyacı içinde barındıran bir kişilik teorisi önermiştir. Bu teoride yer alan psikojenik gereksinimlerden biri ise saldırganlıktır. Saldırganlık bir kişiye veya nesneye saldırma veya kişiyi ve nesneyi yaralama ihtiyacını içermektedir. Gerçek hayatta bireyler bu gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Ancak çevrimiçi oyunlardaki sanal karakterler üzerinden bu ihtiyaçlarını tatmin edebilmektedirler. Tüm bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde şiddete meyilli kişilerin saldırganlık duygularını toplumca kabul edilebilecek şekilde tatmin etmek için internet oyun oynama bozukluğu geliştirebileceği, şiddet içerikli oyun oynayan bireylerin de saldırgan davranışlarının artacağı söylenebilir.

Riskli Davranışlar ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Çalışmada riskli davranışlar ile İOOB arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ergenlerin riskli davranışlara yönelimleri arttıkça internet oyun oynama bozukluğu risklerinin de arttığı söylenebilir. Yine alan yazın incelendiğinde İOOB geliştiren ergenlerin de riskli davranışlara yönelmesinin mümkün olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin okul terkinin ve devamsızlık nedenlerinin belirlenmesinin amaçlandığı bir çalışmada, öğrencilerin ailelerinin ekonomik zorluk çekmeleri ve eğitime karşı duyarsız olmaları okul terki nedeni olarak bulunmuştur (Aküzüm, Yavaş, Tan ve Uçar, 2015). Çeşitli sebeplerle okulu terk eden bireyler sağlıklı arkadaş ortamlarına yönelir. Bu ortamlarda kabul görebilmek için arkadaşlarının davranışlarını taklit ederek riskli davranışlar geliştirirler. Ayrıca boş zamanlarını değerlendirme aktivitesi olarak internet kafelere ve oyun salonlarına alışabilirler. Bunların neticesinde ise internet oyun oynama bozukluğu geliştirirler.

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere ailesi tarafından duygusal istismara uğrayan bireyler çevreleriyle sağlıklı iletişim geliştirmek konusunda zorlanacakları için bireysel bir yaşam tarzını benimsemeye yatkın olmaktadır. Yalnız kalma ve toplumdan soyutlanma neticesinde bireyler anti-sosyal davranış kalıpları geliştirebilirler ve yaşadıkları olumsuz duygulardan internet oyunları aracılığı ile kurtulmak isteyebilirler. Çevrimiçi oyunlara fazla zaman ayrılması ise bireylerde internet oyun oynama bozukluğunun gelişmesinde risk faktörü olarak değerlendirilebilir.

Aileden Algılanan Duygusal İstismar ile İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Arasındaki İlişkide Şiddet Eğilimi ve Riskli Davranışların Etkisinin İncelenmesi

Çalışmada aileden algılanan duygusal istismar ile İOOB arasındaki ilişkide şiddet eğiliminin ve riskli davranışların aracı etkisi incelenmiştir. Yapılan analizler sonucu şiddet eğilimi ve riskli davranışların algılanan istismar ve İOOB arasındaki ilişkide aracı role sahip olduğu bulunmuştur. Yani ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar, şiddet eğilimi ve riskli davranışlar aracılığı ile İOOB dolaylı olarak yordanmaktadır.

İOOB genel anlamıyla bireylerin oynadıkları oyun üzerindeki kontrollerini kaybettiği bir bozukluktur. İOOB araştırmacılar için nispeten yeni bir kavram olduğu için hakkında daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalarda bireylerde gelişen İOOB'nin sebepleri araştırılmış ve risk faktörleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Neticede İOOB'nin gelişmesinin birçok farklı sebebi olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalar sonucunda yüksek kaygı düzeyinin (Adams ve diğerleri, 2019), düşük özgüvenin (Scerri, Anderson, Stravropoulos ve Hu, 2019) ve oyuna ayrılan fazla sürenin (Wei, Chen, Huang ve Bai, 2012) İOOB nedenlerinden bir kaç olabileceği bulunmuştur. Bireylerde İOOB gelişmesinin bir diğer sebebi ise bireyin ailesiyle kurduğu ilişki olduğu söylenebilir. Özellikle yeni doğan bireylerin anneleriyle kurduğu ilişki kalitesi onların gelecek yaşamlarında bireylerle kuracakları ilişki kalitesini etkilemektedir. Aile doğumdan itibaren birey için ihtiyaçlarının karşılandığı güvenli bir alan olmaktadır. Ancak kimi durumlarda bu güven zedelenerek olumsuz sonuçlar meydana gelmektedir (Bowlby, 1982; Berzenski ve Yates, 2010). Anne ve baba tarafından bireye uygulanan duygusal istismar bireyin sağlıklı gelişimini sekteye uğratarak travma yaşamasına sebep olmaktadır. Birey yaşadığı travmanın olumsuz etkilerinden kurtulmak için gerçek dünya yerine sanal alemi tercih edebilir. Bunun neticesinde ise İOOB geliştirme riski yükselmektedir (Hsieh ve diğerleri, 2016; Wu ve diğerleri, 2022). Bireyin travma yaşamasına sebep olabilecek bir diğer faktör ise bireyin aile ortamında şiddete tanık olması ve şiddete maruz kalmasıdır. Şiddetin tanığı ve mağduru olan kişi belli bir zaman sonra şiddetin uygulayıcısı haline gelebilmektedir (Richards, Tillyer ve Wright, 2017). Bireyler saldırganlık dürtülerini tatmin edebilmek için ise çevrimiçi oyunlara yönelebilmektedir. Çevrimiçi oyun üzerinde hakimiyetini kaybeden birey ise zamanla İOOB geliştirme

riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca istismarcı bir ailede yetişen bireyin yaşadığı olumsuz duygu durumundan kurtulmak için riskli davranışlara yöneldiği, yaşanan travmanın etkisinden kurtulmak için intihara sürüklendiği, çeşitli yeme bozuklukları geliştirdiği, okuldan uzaklaştığı yapılan çalışmalarda bulunmuştur (Zhou ve Zhen, 2022; Boroujerdi, Kimiaee, Yazdi ve Safa, 2019; Dawson, Strodi ve Kitamura, 2022; May ve Avcı, 2021). Bu durumun neticesinde ise bireyde İOOB gelişme riski artmaktadır. Sonuç olarak aileden algılanan duygusal istismarın şiddet eğilimi ve riskli davranışlar ile birlikte bireyin İOOB geliştirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümünde araştırma hipotezleri doğrultusunda elde edilen verilerin analizi ile ulaşılan sonuçlara ve araştırmacılara, uygulayıcılara ve politika geliştiricilere yönelik önerilere yer verilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada ergenlerde riskli davranışlar, şiddet eğilimi, aileden algılanan duygusal istismar ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Ayrıca aileden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide şiddet eğiliminin ve riskli davranışların aracı etkisi incelenmiştir. Bu amaçlara yönelik yapılan analizler neticesinde ulaşılan sonuçlar aşağıda verilmiştir:

Değişkenler arası ilişkiler incelendiğinde araştırmanın ilgili değişkenlerinin birbirleriyle pozitif yönde ve anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Buna göre anneden ve babadan algılanan duygusal istismar; şiddet eğilimi, riskli davranışlar ve internet oyun oynama bozukluğu ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Aracı değişkenler olan şiddet eğilimi ve riskli davranışlar ve internet oyun oynama bozukluğu arasında da anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

Aracılık analizlerine göre anneden ve babadan algılanan duygusal istismarın internet oyun oynama bozukluğu üzerindeki toplam etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Aracı değişkenler olan şiddet eğilimi ve riskli davranışlar ile birlikte değerlendirildiğinde anneden ve babadan algılanan duygusal istismarın internet oyun oynama bozukluğu üzerindeki etkisi yok olmuştur. Sonuç olarak anneden ve babadan algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkide şiddet eğiliminin ve riskli davranışların aracı role sahip olduğu söylenebilir.

Öneriler

Araştırmacılara yönelik öneriler:

- Çalışmada aileden algılanan duygusal istismar ile internet oyun oynama bozukluğu arasındaki pozitif ilişki çocuklukta maruz kalınan duygusal istismarın depresyon ve TSSB'ye yol açmasıyla bireylerin internet oyun oynama bozukluğu geliştirmesine neden olduğu şeklinde açıklanmıştır.

Bu nedenle araştırmacılar internet oyun oynama bozukluğu, depresyon ve TSSB arasındaki ilişkileri araştırabilirler.

- Çalışmada aileden algılanan duygusal istismar ile şiddet eğilimi arasındaki pozitif ilişki bireylerin çocukluk yıllarında bakım verenleri ile güvenli bağlanma stili geliştirememiş olma ihtimali ile açıklanmıştır. Bu kapsamda araştırmacılar bağlanma stilleri ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkiler üzerine çalışmalar yapabilirler.
- Çalışmada aileden algılanan duygusal istismar ile riskli davranışlar arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Çalışmada riskli davranışların alt boyutlarından olan antisosyal davranışların ortaya çıkmasının olası nedeni bireylerin çocuklukta maruz kaldıkları duygusal istismarın benlik saygısını azaltması ile açıklanmıştır. Bu nedenle araştırmacılar benlik saygısı ve riskli davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyebilirler.
- Çalışmada şiddet eğilimi ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkinin nedeni olarak saldırganlık dürtüsünün tatmin edilmek istenmesi değerlendirilmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda saldırganlık ve internet oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkilerin incelenmesinin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Çalışmada araştırma hipotezlerinin test edilebilmesi için nicel araştırma ve uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma farklı araştırma yaklaşımları ile tekrarlanabilir.
- İnternet oyun oynama bozukluğu ile ilgili Türkiye’de yapılan bu çalışma kültürel farklılıkları ortaya koyabilmek adına başka ülkelerdeki katılımcılarla yürütülebilir.

Uygulayıcılara (psikolojik danışmanlar, psikologlar ve psikiyatristler) yönelik öneriler:

- İnternet oyun oynama bozukluğu nispeten yeni bir kavram olduğu için psikolojik danışman ve rehber öğretmenler internet oyun oynama bozukluğu ve internet oyun oynama bozukluğu ile ilişkili olduğu görülen

duygusal istismar, şiddet eğilimi ve riskli davranışlar ile ilgili öğrencilere, öğretmenlere ve velilere yönelik farkındalık kazandırmaya dönük bilgilendirici çalışmalar yapılabilirler.

- Aileden algılanan duygusal istismar şiddet eğilimi, riskli davranışlar ve internet oyun oynama bozukluğu ile ilişkili olduğu için psikolojik danışman ve rehber öğretmenler Halk Eğitim Merkezleri aracılığı ile aile okulları açarak burada velilere yönelik aile içi iletişim ve anne baba tutumları hakkında bilgilendirici çalışmalar yapılabilirler.
- Alan çalışanları internet oyun oynama bozukluğuna sahip danışanla karşılaştıklarında internet oyun oynama bozukluğunun olası nedenleri olarak çalışmada yer alan şiddet eğilimini, riskli davranışları ve aileden algılanan duygusal istismarı inceleyebilirler.

Politika geliştirecilere yönelik öneriler:

- Çalışmada aileden algılanan duygusal istismarın riskli davranışlar, şiddet eğilimi ve internet oyun oynama bozukluğu ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin çocuklarıyla kuracakları ilişkinin kalitesi çocuğun gelecek hayatındaki davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle aile okulları yaygınlaştırılarak anne babaların çocuk yetiştirme, ebeveynlik stilleri, bağlanma türleri, ihmal ve istismar gibi konular başta olmak üzere çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili konularda bilinçlenmesi sağlanmalıdır.
- Çalışmada internet oyun oynama bozukluğunun özellikle çocuk ve ergenler için risk faktörü olduğu görülmüştür. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı ve Yeşilay'ın ortak gerçekleştirecekleri projelerle eğitim kademelerinde yer alan tüm öğrenciler bağımlılığın her türü konusunda bilgilendirilmelidir.
- Çalışmada riskli davranışların, duygusal istismarın ve internet oyun oynama bozukluğunun şiddet eğilimi ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Şiddetin öğrenilebilir bir olgu olduğu göz önünde bulundurulduğunda toplumda şiddeti azaltmaya yönelik kişi ve

kurumların gerçekleştirecekleri çeşitli projeler ile şiddet içerikli davranışların önüne geçilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abramson, L. Y., Metalsky, G. I. ve Alloy, L. B. (1989). Hopelessness depression: a theory-based subtype of depression. *Psychological Review*, 96(2), 358–372. DOI: 10.1037/0033-295X.96.2.358
- Adams, B., Stavropoulos, V., Burleigh, T., Liew, L., Beard, C. ve Griffiths, M. D. (2019). Internet gaming disorder behaviors in emergent adulthood: a pilot study examining the interplay between anxiety and family cohesion. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17, 828–844. DOI: 10.1007/s11469-018-9873-0
- Afia, K., Dion, E., Dupere, V., Archambault I. ve Toste, J. (2019). Parenting practices during middle adolescence and high school dropout. *A Journal of Adolescence*, 1(76). DOI: 10.1016/j.adolescence.2019.08.012
- Ajdukoviç, M., Rajter, M. ve Rezo, I. (2018). Individual and contextual factors for the child abuse potential of croatian mothers: the role of social support in times of economic hard ship. *Child Abuse & Neglect*, 78, 60–70. DOI: 10.1016/j.chiabu.2018.01.008
- Ajisuksmo, C. R. P. (2021). Why some adolescents engage in risk-taking behavior. *International Journal of Educational Psychology*, 10(2), 143-171. DOI: 10.17583/ijep.2021.4258
- Aküzüm, C., Yavaş, T., Tan, Ç. ve Uçar, M. (2015). İlköğretim kurumu öğrencilerinin devamsızlık ve okul terki nedenleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 167-192.
- Ali, P. A. ve Naylor, P. B. (2013). Intimate partner violence: a narrative review of the feminist, social and ecological explanations for its causation. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 611–619. DOI: 10.1016/j.avb.2013.07.009
- Aliyev, R. ve Karakuş, M. (2015). The effects of positive psychological capital and negative feelings on students' violence tendency. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 190, 69 – 76. DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.04.918

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 5th ed.* Arlington: American Psychiatric Association.
- American Psychological Association. (2022). Understanding and preventing child abuse and neglect. <https://www.apa.org/pi/families/resources/understanding-child-abuse> adresinden alınmıştır.
- American Psychological Association. (2020). APA resolution on violent video games. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2008.11.033>. adresinden alınmıştır.
- Ammerman, B. A., Serang, S., Jacobucci, R., Burke, T. A., Alloy, L. B. ve McCloskey, M. S. (2018). Exploratory analysis of mediators of the relationship between childhood maltreatment and suicidal behavior. *Journal of Adolescence*. 69, 103-112. DOI: 10.1016/j.adolescence.2018.09.004
- Anderson, R. E., Edwards, L., Silver, K. E. ve Johnson, D. M. (2018). Intergenerational transmission of child abuse: predictors of child abuse potential among racially diverse women residing in domestic violence shelters. *Child Abuse & Neglect*, 85, 80–90. DOI: 10.1016/j.chiabu.2018.08.004
- Anstey, K. J., Sanden, C., Salim, A. ve O’Kearney, R. (2007). Smoking as a risk factor for dementia and cognitive decline: a meta-analysis of prospective studies. *American Journal of Epidemiology*, 4(166). DOI:10.1093/aje/kwm116
- Areshtanab, H. N., Fathollahpour, F., Bostanabad, M. A., Ebrahimi, H., Hosseinzadeh, M. ve Fooladi, M. M. (2021). Internet gaming disorder and its relationship with behavioral disorder and mother’s parenting styles in primary school students according to gender in Iran. *BioMed Central*, 9, 1-7.
- Arıcak, O. T., Dinç, M., Yay, M. ve Griffiths, M. D. (2018). Adapting the short form of the internet gaming disorder scale into turkish: validity and reliability. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5, 615-636.
- Arslan, G. ve Kabasakal, Z. (2014). The second short form of perception psychological maltreatment inventory for adolescents: the study of validity and reliability. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10(2), 491-510.

- Ban, J. ve Oh, I. (2016). Neglect mediating effects of teacher and peer relationships between parental abuse/neglect and emotional/behavioral problems. *Child Abuse & Neglect*, 61, 35–42. DOI: 10.1016/j.chiabu.2016.09.010
- Bandura, A. (1973). *Aggression: a social learning analysis*. New York: Prentice-Hall, Inc.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Başığmez, A. C. ve Özerk, H. (2021). İnsanın saldırgan ve şiddet içeren davranışlarını psikoterapi kuramlarının ele alış biçimlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(44), 8475-8499.
- Baysak, E., Yertutanol, F., Şahiner, İ. ve Candansayar, C. (2020). Çevrimiçi oyun oynayanların sosyodemografik özellikleri ve oyun bağımlılığının bazı psikososyal etmenlerle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 196-203. DOI: 10.5505/kpd.2020.10337
- Bebiş, H., Coşkun, S. ve Açıkel, C. (2014). Bir ortaöğretim okulundaki öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(1), 1-17.
- Bekman, M. (2022). Halkla ilişkiler uygulamalarında nicel araştırma yöntemi: ilişkisel tarama modeli. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 238-258.
- Bernburg, J. G., Thorlindsson, T. ve Sigfusdottir, I. D. (2009). The spreading of suicidal behavior: the contextual effect of community household poverty on adolescent suicidal behavior and the mediating role of suicide suggestion. *Social Science & Medicine*, 68, 380-389. DOI: 10.1016/j.socscimed.2008.10.020
- Bernet, W. (1997). Practice parameters for the forensic evaluation of children and adolescents who may have been physically or sexually abused. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36(10), 37S-56S.
- Bernstein, D. P., Stein, J. A., Newcomb, M. D., Walker, E., Pogge, D., Ahluvalia, T., ... Zule, W. (2003). Development and validation of a brief screening version of the childhood trauma questionnaire. *Child Abuse & Neglect*, 27(2), 169-190.

- Berzenski, S. ve Yates, T. (2010). A developmental process analysis of the contribution of childhood emotional abuse to relationship violence. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(2), 180-203. DOI: 10.1080/10926770903539474
- Blum, R. W., Kelly, A. ve Ireland, M. (2001). Health-risk behaviors and protective factors among adolescents with mobility impairments and learning and emotional disabilities. *Journal of Adolescent Health*, 28, 481-490.
- Bonnaire, C. ve Phan, O. (2017). Relationships between parental attitudes, family functioning and internet gaming disorder in adolescents attending school. *Psychiatry Research*, 255, 104–110. DOI: 10.1016/j.psychres.2017.05.030
- Booth, A. ve Dabbs, J. M. (1993). Testosterone and men's marriages. *Social Forces*, 72(2), 463-477. DOI: 10.2307/2579857
- Bornioli, A., Lewis-Smith, H., Smith, A., Slater, A. ve Bray, I. (2019). Adolescent body dissatisfaction and disordered eating: predictors of later risky health behaviours. *Social Science & Medicine*, 238. DOI:10.1016/j.socscimed.2019.112458
- Boroujerdi, F., Kimiaee, S., Yazdi, S. ve Safa, M. (2019). Attachment style and history of childhood abuse in suicide attempters. *Psychiatry Research*, 271. DOI: 10.1016/j.psychres.2018.11.006
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss* (2nd ed.). Attachment (Vol. 1). New York: Basic Books.
- Braams, B. R., Leijenhorst, L. ve Crone, E. A. (2015). Risks, rewards and the developing brain in childhood and adolescence. *The Neuroscience of Risky Decision Making*, 73-91. DOI: 10.1037/14322-004
- Braga, T., Cunha, O. ve Maia, A. (2018). The enduring effect of maltreatment on antisocial behavior: a meta-analysis of longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 40, 91-100. DOI: 10.1016/j.avb.2018.04.003
- Brand, M., Wegmann, E., Stark, R., Müller, A., Wölfling, K., Robbins, T. W. ve Potenza, M. N. (2019). The interaction of person-affect-cognition-execution (i-pace) model for addictive behaviors: update, generalization to addictive behaviors beyond internet-use disorders, and specification of the process

- character of addictive behaviors. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 104, 1-10.
- Brand, M., Young, K., Laier, C., Wölfling, K. ve Potenza, M. (2016). Integrating psychological and neurobiological considerations regarding the development and maintenance of specific Internet-use disorders: an interaction of person-affect-cognition-execution (i-pace) model. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 71, 252–266. DOI: 10.1016/j.neubiorev.2016.08.033
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *International Encyclopedia of Education*, 3(2).
- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J. G. ve Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 22(11), 1065–1078.
- Bueso-Izquierdo, N., Guerrero-Molina, M., Verdejo-Roman, J. ve Moreno-Manso, J. M. (2022). The three faces of intimate partner violence against women seen from the neuroimaging studies: a literature review. *Aggression and Violent Behavior*, 62, 101720. DOI: 10.1016/j.avb.2022.101720
- Burgess, A.W. (1995). Biology of memory and childhood trauma. *Psychosocial Nursing Mental Health Service*, 33(3).
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Burt, S. A. (2012). How do we optimally conceptualize the heterogeneity with in antisocial behavior? an argument for aggressive versus non-aggressive behavioral dimensions. *Clinical Psychology Review*, 32, 263-279.
- Calam, R., Horne, L., Glasgow, D. ve Cox, A. (1998). Psychological disturbance and child sexual abuse: a follow-up study. *Child Abuse & Neglect*, 22(9), 901-913.
- Campaign Türkiye. (2022). İstatistiklerle 2021’de oyun sektörü. <https://www.campaigntr.com/istatistiklerle-2021de-oyun-sektoru/> adresinden alınmıştır.

- Chandraratne, N. K., Fernando, A. D. ve Gunawardena, N. (2018). Physical, sexual and emotional abuse during childhood: experiences of a sample of sri lankan young adults. *Child Abuse & Neglect*, 81, 214–224. DOI: 10.1016/j.chiabu.2018.05.004
- Chau, K., Kabuth, B., Causin-Brice, O., Delacour, Y., Richoux-Picard, C., ... Chau, N. (2016). Associations between school difficulties and health-related problems and risky behaviour sinearly adolescence: across-sectionalstudyin middle-school adolescents in France. *Psychiatry Research*, 244, 1–9. DOI: 10.1016/j.psychres.2016.07.008
- Chen, H., Zhou, H., Zhang, M., Chen, C., Wang, C. ve Zhang, N. (2022). Childhood emotional abuse and motor impulsiveness among male violent inmates with antisocial personality disorder. *Personality and Mental Health*, 16(4), 350-360. DOI: 10.1002/pmh.1557
- Cheng, C., Cheung, M. W. L. ve Wang, H. (2018). Multinational comparison of internet gaming disorder and psychosocial problems versus well-being: meta-analysis of 20 countries. *Computers in Human Behavior*, 88, 153–167. DOI: 10.1016/j.chb.2018.06.033
- Children APSAC. Guidelines for the psychosocial evaluation of suspected psychological maltreatment in children and adolescents. Author Chicago: 1995.
- Choo, S. ve Lee, J. M. (2018). Explaining physical, verbal, and social bullying among bullies, victims of bullying, and bully-victims: assessing the integrated approach between social control and lifestyles-routine activities theories. *Children and Youth Services Review*, 91, 372-382.
- Church, W. T., Jagers, J. W. ve Taylor, J. K. (2012). Neighborhood, poverty, and negative behavior: an examination of differential association and social control theory. *Children and Youth Services Review*, 34, 1035-1041. DOI: 10.1016/j.childyouth.2012.02.005
- Cleland, V., Timperio, A., Salmon, J., Hume, C., Baur, L. A. ve Crawford, D. (2009). Predictors of time spent outdoors among children: 5-year longitudinal findings. *Journal of Epidemiol Community Health*, 64, 400-406. DOI:10.1136/jech.2009.087460

- Clements, R. (2004). An investigation of the status of outdoor play. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 5(1).
- Cohen, J. R. ve Thakur, H. (2021). Developmental consequences of emotional abuse and neglect in vulnerable adolescents: a multi-informant, multi-wave study. *Child Abuse & Neglect*, 111, 104811.
- Colvin, M. ve Pauly, J. (1983). A critique of criminology: toward an integrated structural marxist theory of delinquency production. *American Journal of Sociology*, 89(3).
- Dahlberg, L. L. ve Krug, E. G. (2006). Violence a global public health problem. *Ciência & Saúde Coletiva*, 11(2), 277-292.
- Dave, D. ve Rashad, I. (2009). Overweight status, self-perception, and suicidal behaviors among adolescents. *Social Science & Medicine*, 68, 1685-1691. DOI:10.1016/j.socscimed.2009.02.015
- Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological internet use. *Computers in Human Behavior*, 17, 187-195.
- Dawson, D., Strodi, E. ve Kitamura, H. (2022). Childhood maltreatment and disordered eating: the mediating role of emotion regulation. *Appetite*, 172. DOI: 10.1016/j.appet.2022.105952
- Dekovic, M., Wissink, I. B. ve Meijer, A. M. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27, 497–514. DOI: 10.1016/j.adolescence.2004.06.010
- Diago, M., Badia, R., Arumi, C., Butjosa, A., Cacho, N., Sanjusto, M., ... Usall, J. (2022). Emotional abuse and perceived stress: the most relevant factors in suicide behavior in first-episode psychosis patients. *Psychiatry Research*, 315. DOI: 10.1016/j.psychres.2022.114699
- Diaz, A., Shankar, V., Sack, A., Linares, L., Salandy, A., Stricker, H., ... Schlecht, N. (2020). Effect of child abuse and neglect on risk behaviors in inner-city minority female adolescents and young adults. *Child Abuse & Neglect*, 101.

- Dick, M. D., Adkins, A. E. ve Kuo, S. (2016). Genetic influences on adolescent behavior. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 70, 198–205. DOI: 10.1016/j.neubiorev.2016.07.007
- Dijital Oyunlar Raporu. (2020). <https://www.guvenlioyuna.org.tr/dosya/jVFeB.pdf> adresinden alınmıştır.
- Dong, G., Hu, Y., Lin, X., Lu, Q. (2013). What makes internet addicts continue playing online even when faced by severe negative consequences? Possible explanations from an fMRI study. *Biological Psychology*, 94.
- Dong, G. ve Potenza, M. N. (2014). A cognitive-behavioral model of internet gaming disorder: theoretical underpinnings and clinical implications. *Journal of Psychiatric Research*, 58, 7-11. DOI: 10.1016/j.jpsychires.2014.07.005
- Dubow, E. F., Huesmann, L. R., Boxer, P. ve Smith, C. (2016). Childhood and adolescent risk and protective factors for violence in adulthood. *Journal of Criminal Justice*, 45, 26–31. DOI: 10.1016/j.jcrimjus.2016.02.005
- Durak, Ö. G., Ünal, Ş. ve Erdoğan, A. (2018). Lise öğrencilerinde problemlı internet kullanımı ile saldırgan davranışların ilişkisi: özel ahmet şımşek anadolu lisesi örneğı. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(1), 217-228.
- Dvorak, R. D., Stevenson, B. L., Kilwein, T. M., Sargent, E. M., Dunn, M. E., Leary, A. V. ve Kramer, M. P. (2018). Tension reduction and affect regulation: an examination of mood indices on drinking and non-drinking days among university student drinkers. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 26(4), 377–390. DOI:10.1037/pha0000210
- Ekşi, H., Arıcan, T. ve Yaman, G. K. (2016). Meslek lisesi öğrencilerinin riskli davranışlarının yordayıcısı olarak sosyal görünüş kaygısı ve mükemmeliyetçilik. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 527-545.
- Emler, N. (1984). Differential involvement in delinquency: toward an interpretation in terms of reputation management. *In Progress In Experimental Personality Research*, 13, 173-239.

- Engelhardt, C. R., Bartholow, B. D., Kerr, G. T. ve Bushman, B. J. (2011). This is your brain on violent video games: neural desensitization to violence predicts increased aggression following violent video game exposure. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(5), 1033-1036.
- Erel, Ö. ve Gölge, Z. B. (2015). Üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar ile çocukluk çağı istismar, dürtüsellik ve riskli davranışlar arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16,189-197.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth, and crisis*. New York: Norton.
- Erkman, F. ve Görkem, E. (2012). *A perceived emotional abuse inventory:development of the short form (popmıfa –short form). paper presented*. Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Konferansı’nda sunuldu, İstanbul.
- Esposti, M. D., Pereira, S. M. P., Humphreys, D. K., Sale, R. D. ve Bowes, L. (2020). Child maltreatment and the risk of antisocial behaviour: a population-based cohort study spanning 50 years. *Child Abuse & Neglect*, 99. DOI: 10.1016/j.chiabu.2019.104281
- European Statistical Office. (2020). Early leavers from education and training. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Early_leavers_from_education_and_training adresinden alınmıştır.
- Fairchild, G., Goozen, S. H. M., Calder, A. J. ve Goodyer, I. M. (2013). Research review: evaluating and reformulating the developmental taxonomic theory of antisocial behaviour. *Child Psychol Psychiatry*, 54(9), 924–940. DOI: 10.1111/jcpp.12102
- Farrington, D.P. (1991). Childhood aggression and adult violence: early precursors and later-life outcomes. *The Development and Treatment of Childhood Aggression*, 5-29.
- Faus, D. P., de Moraes, C. L., Reichenheim, M. E., da Matta Souza, L. M. B. ve Taquette, S. R. (2019). Childhood abuse and community violence: risk factors for youth violence. *Child Abuse & Neglect*, 98, 104182

- Featherstone, B., Morris, K., Daniel, B., Bywaters, P., Brady, G., Bunting, L., ... Mirza, N. (2019). Poverty, inequality, child abuse and neglect: changing the conversation across the UK in child protection?. *Children and Youth Services Review*, 97, 127–133. DOI: 10.1016/j.childyouth.2017.06.009
- Feng, W., Ramo, D. E., Chan, S. R. ve Bourgeois, J. A. (2017). Internet gaming disorder: trends in prevalence 1998–2016. *Addictive Behaviors*, 75, 17–24. DOI: 10.1016/j.addbeh.2017.06.010
- Fischer, P., Kastenmüller, A. ve Greitemeyer, T. (2010). Media violence and the self: the impact of personalized gaming characters in aggressive video games on aggressive behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(1), 192-195.
- Forbes. (2022). Video games are being played at record levels as the coronavirus keeps people indoors. <https://www.forbes.com/sites/mattperez/2020/03/16/video-games-are-being-played-at-record-levels-as-the-coronavirus-keeps-people-indoors/?sh=639577bf57ba> adresinden alınmıştır.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. America: The McGraw-Hill Companies.
- Fresno, A., Spencer, R. ve Espinoza, C. (2018). Does the type of abuse matter? study on the quality of child attachment narratives in a sample of abused children. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 11(4), 421-430.
- Fumero, A., Marrero, R. J., Bethencourt, J. M. ve Peñate, W. (2020). Risk factors of internet gaming disorder symptoms in Spanish adolescents. *Computers in Human Behavior*, 111, 106416.
- Gaming in Turkey. (2022). Türkiye oyun sektörü raporu 2021 yayında. <https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyun-sektoru-raporu-2021-yayinda/> adresinden alınmıştır.
- Gençtanırım-Kurt, D. ve Ergene, T. (2017). Prediction of risk behaviours among Turkish adolescents. *Education and Science*, 42(189), 137-152.

- Gençtanırım, D. ve Ergene, T. (2014). Riskli davranışlar ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25, 125-138.
- Gençtanırım-Kuru, D. (2010). *Ergenlerde riskli davranışların yordanması*. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gerrits, J. H., Ridder, D. T. D., Wit, J. B. F. ve Kuijer, R. G. (2009). Cool and independent or foolish and undisciplined? adolescents' prototypes of (un)healthy eaters and their association with eating behaviour. *Appetite* 53, 407-413. DOI:10.1016/j.appet.2009.08.008
- Ghuman, D. ve Griffiths, M. D. (2012). A cross-genre study of online gaming: player demographics, motivation for play, and social interactions among players. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 2(1), 13-29.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): a conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26(6-7), 697-714. DOI: 10.1016/S0145-2134(02)00342-3
- Gobin, A., Teeroovengadum, V., Becceea, V. ve Teeroovengadum, V. (2012). Investigating into the relationship between the present level of tertiary students' needs relative to maslow's hierarchy: a case study at the university of mauritius. *The International Journal of Learning*, 18(12).
- Gold, J., Sullivan, M. ve Lewis, M. (2011). The relation between abuse and violent delinquency: the conversion of shame to blame in juvenile offenders. *Child Abuse & Neglect*, 35. DOI: 10.1016/j.chiabu.2011.02.007
- Gökkaya, V. B. ve Ayan, S. (2017). Sosyal öğrenme kuramı ve aile içi şiddet. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48), 389-394.
- Göldağ, B. (2020). The relationship between the digital game dependence and violence tendency levels of high school students. *International Education Studies*, 13(8), 118-129.

- Grajewski, P. ve Dragan, M. (2020). Adverse childhood experiences, dissociation, and anxious attachment style as risk factors of gaming disorder. *Addictive Behaviors Reports*, 11. DOI: 10.1016/j.abrep.2020.100269
- Gugliandolo, M.C., Costa, S., Kuss, D.J., Cuzzocrea, F. ve Verrastro, V. (2020). Technological addiction in adolescents: the interplay between parenting and psychological basic needs. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 18, 1389–1402.
- Halle, C., Pepelasi, C., Pylarinou, N. ve Fumagalli, A. (2020). The link between mental health, crime and violence. *New Ideas in Psychology*, 58, 100779. DOI: 10.1016/j.newideapsych.2020.100779
- Han, L., Xiao, M., Jou, M., Hu, L., Sun, R. ve Zhou, Z. (2020). The long-term effect of media violence exposure on aggression of youngsters. *Computers in Human Behavior*, 106, 106257. DOI: 10.1016/j.chb.2020.106257
- Haskan-Avcı, Ö. ve Yıldırım, İ. (2014). Violence tendency, loneliness and social support among adolescents. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1).
- Haskan, Ö. (2009). *Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı, Ankara.
- Haskan, Ö. ve Yıldırım, İ. (2012). Şiddet eğilimi ölçeği'nin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 165-177.
- Haskan-Avcı, Ö. ve Yıldırım, İ. (2015). Prevalence of violence tendency in adolescents. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 106-124.
- Hessler, D. M. ve Katz, L. F. (2010). Brief report: associations between emotional competence and adolescent risky behavior. *Journal of Adolescence*. 33, 241-246. DOI: 10.1016/j.adolescence.2009.04.007
- Higgins, D. J. (2004). The importance of degree versus type of maltreatment: a cluster analysis of child abuse types. *The Journal of Psychology*, 138.

- Hirschi, T. (1969). Key idea: Hirschi's social bond/social control theory. *Key Ideas in Criminology and Criminal Justice*, 55-69.
- Hirschi, T. (2002). *Causes of delinquency*. New Brunswick, NJ: Transaction Publ.
- History. (2022). The invention of the internet. <https://www.history.com/topics/inventions/invention-of-the-internet> adresinden alınmıştır.
- Hizmetler, T. B. S. Kurumu, Ç. E. ve UNICEF. (2010). Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması. Ankara: SHÇEK.
- Hoeboer, C., Roos, C., Son, G., Spinhoven, P. ve Elzinga, B. (2021). The effect of parental emotional abuse on the severity and treatment of PTSD symptoms in children and adolescents. *Child Abuse & Neglect* 111, 104775. DOI: 10.1016/j.chiabu.2020.104775
- Hsieh, Y., Shen, A., Wei, H., Feng, J., Huang, S. ve Hwa, H. (2016). Associations between child maltreatment, PTSD, and internet addiction among Taiwanese students. *Computers in Human Behavior*, 56. DOI: 10.1016/j.chb.2015.11.048
- Hu, E., Stavropoulos, V., Anderson, A., Scerri, M. ve Collard, J. (2019). Internet gaming disorder: feeling the flow of social games. *Addictive Behaviors Reports*, 9, 100140. DOI: 10.1016/j.abrep.2018.10.004
- Hund, A. ve Espelage, D. (2006). Childhood emotional abuse and disordered eating among undergraduate females: mediating influence of alexithymia and distress. *Child Abuse & Neglect*, 30.
- Hussain, Z., Griffiths, M. D. ve Baguley, T. (2012). Online gaming addiction: classification, prediction and associated risk factors. *Addiction Research & Theory*, 20(5), 359-371.
- ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics. (2022). 6C51 Gaming disorder. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/1448597234> adresinden alınmıştır.

- Ilgaz-Büyükbaykal, C. ve Abay-Cansabuncu, İ. (2020). Türkiye’de yeni medya ortamı ve dijital oyun olgusu. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4(1), 1-9. DOI: 10.17932/IAU.EJNM.25480200.2020.4/1.1-9
- Im, Y., Oh, W. O. ve Suk, M. (2017). Risk factors for suicide ideation among adolescents: five-year national data analysis. *Archives of Psychiatric Nursing*, 31, 282-286. DOI: 10.1016/j.apnu.2017.01.001
- Internet World Stats. (2022). <https://www.internetworldstats.com/> adresinden alınmıştır.
- James, S., Donnelly, L., Brooks-Gunn, J. ve McLanahan, S. (2018). Links between childhood exposure to violent contexts and risky adolescent health behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 63, 94–101. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2018.01.013
- Jaworska, N. ve McQueen, G. (2015). Adolescence as a unique developmental period. *Psychiatry Neurosci*, 40(5).
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: a psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12, 597-605.
- Jessor, R., Donovan, J. E. ve Costa, F. M. (1994). *Beyond adolescence: problem behaviour and young adult development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jimerson, S., Egeland, B., Sroufe, L. A. ve Carlson, B. (2000). A prospective longitudinal study of high school dropouts examining multiple predictors across development. *Journal of School Psychology*, 38(6), 525-549.
- Joiner, E. T., Brown, J. S. ve Wingate, L. R. (2005). The psychology and neurobiology of suicidal behavior. *Annual Review of Psychology*, 56, 287–314.
- Jull, J. (2003). The game, the player, the world: looking for a heart of gameness. M. Copier ve J. Raessens (Ed.). *Digital games research conference proceedings* kitabı içinde (s. 30-45).
- Karaboğa, F. ve Eker, E. (2020). Adolescents' parental rejection perceptions and the attachment styles as a parameter of tendency to violence. *Journal of*

- International Psychological Counseling and Guidance Researches*, 2(2), 143-158.
- Karaman, N. G. (2013). Predicting the problem behavior in adolescents. *Eurasian Journal of Educational Research*, 52, 137-154.
- Kardefelt-Winther, D. (2014). A conceptual and methodological critique of internet addiction research: towards a model of compensatory internet use. *Computers in Human Behavior*, 31. DOI: 10.1016/j.chb.2013.10.059
- Karr, B. (1971). Freudian aggression theory: two hypotheses. *psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 8(4), 259–263.
- Kaya, Z., Bedir, G. ve Kaval, A. (2019). *Lise öğrencilerinde riskli davranışlar ve oyun bağımlılığının incelenmesi*. In EJER Congress (pp. 1358-1372).
- Khuder, S. A., Dayal, H. H. ve Mutgi, A. B. (1999). Age at smoking onset and its effect on smoking cessation. *Addictive Behaviors*, 5(24), 673-677.
- Kıran, Ö. (2011). *Şiddet içeren bilgisayar oyunlarının ortaöğretim gençliği üzerindeki etkileri (samsun örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Kırcaburun, K., Griffiths, M. D. ve Billieux, J. (2019). Psychosocial factors mediating the relationship between childhood emotional trauma and internet gaming disorder: a pilot study. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1). DOI: 10.1080/20008198.2018.1565031
- Kim, E. J., Namkoong, K., Ku, T. ve Kim, S. J. (2008). The relationship between online game addiction and aggression, self-control and narcissistic personality traits. *European Psychiatry*, 3(23).
- Kim, E., Yim, H., Jeong, H., Jo, S., Lee, H., Son, H. ve Han, H. (2018). The association between aggression and risk of Internet gaming disorder in korean adolescents: the mediation effect of father-adolescent communication style. *Epidemiol Health*, 40. DOI:10.4178/epih.e2018039

- King, D. L. ve Delfabbro, P. H. (2014). The cognitive psychology of internet gaming disorder. *Clinical Psychology Review*, 34(4), 298-308.
- King, D. L., Delfabbro, P. H., Billieux, J. ve Potenza, M. N. (2020). Problematic online gaming and the COVID-19 pandemic. *Journal of Behavioral Addictions*, 9(2), 184-186. DOI: 10.1556/2006.2020.00016
- Ko, C. H. (2014). Internet gaming disorder. *Current Addiction Reports*, 1, 177–185. DOI: 10.1007/s40429-014-0030-y
- Koca, E. ve Tunca, M. Z. (2020). İnternet ve sosyal medya bağımlılığının öğrenciler üzerindeki etkilerine dair bir araştırma. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 4(1).
- Körük, S. (2020). Saldırganlık ve şiddeti açıklayan yaklaşımlar. N. Özabacı (Ed.). *Çağımızın çözüm arayan sorunu şiddet* içinde (s. 93-104). Ankara: Pegem Akademi.
- Kraus, L., Bloomfield, K., Augustin, R. ve Reese, A. (2000). Prevalence of alcohol use and association between onset of use and alcohol-related problems in a general population sample in germany. *Addiction*, 95, 1389-1401.
- Krvavac, S. ve Jansson, B. (2021). The role of emotion dysregulation and alexithymia in the link between types of child abuse and neglect and psychopathology: a moderated mediation model. *European Journal of Trauma & Dissociation*, 5(3), 100213. DOI: 10.1016/j.ejtd.2021.100213
- Kulakçı-Altıntaş, H. ve Ayaz-Alkaya, S. (2019). Parental attitudes perceived by adolescents, and their tendency for violence and affecting factors. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(1), 200-216.
- Kuss, D. J. (2013). Internet gaming addiction: current perspectives. *Psychology Research and Behavior Management*, 6, 125-137.
- Kutner, L. A., Olson, C. K., Warner, D. E. ve Hertzog, S. M. (2008). Parents' and sons' perspectives on video game play: a qualitative study. *Journal of Adolescent Research*, 23(1), 76-96.

- Kwon, M. S., Vorobyev, V., Moe, D., Parkkola, R. ve Hamalainen, H. (2014). Brain structural correlates of risk-taking behavior and effects of peer influence in adolescents. *Plos One*, 9(11). DOI:10.1371/journal.pone.0112780
- Laconi, S., Pires, S. ve Chabrol, H. (2017). Internet gaming disorder, motives, game genres and psychopathology. *Computers in Human Behavior*, 75, 652-659. DOI: 10.1016/j.chb.2017.06.012
- Lahoti, S. L., McClain, N., Girardet, R., McNeese, M. ve Cheung, K. (2001). Evaluating the child for sexual abuse. *American Family Physician*, 63(5), 883.
- Lane, W., Sacco, P., Downton, K., Ludeman, E., Levy, L. ve Tracy, J. K. (2016). Child maltreatment and problem gambling: a systematic review. *Child Abuse & Neglect*, 58, 24-38. DOI: 10.1016/j.chiabu.2016.06.003
- Latham, A. J., Patston, L. L. M. ve Tippet, L. J. (2013). The virtual brain: 30 years of video-game play and cognitive abilities. *Frontiers in Psychology*, 13. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00629
- Lau, W. W. ve Yuen, A. H. K. (2013). Adolescents' risky online behaviours: The influence of gender, religion, and parenting style. *Computers in Human Behavior*, 29(6), 2690-2696.
- Lee, B. X. (2015). Causes and cures III: the psychology of violence. *Aggression and Violent Behavior*, 25, 210–214. DOI: 10.1016/j.avb.2015.10.003
- Leiner, B. M., Cerf, V. G., Clark, D. D., Kahn, R. E., Kleinrock, R., Lynch, D. C., ... Wollf S. (2009). A brief history of the internet. *Association for Computing Machinery*, 39(5).
- Lengvenyte, A., Philippe, C. ve Olie, E. (2022). Onset of suicidal behaviours is associated with a nitric oxidase synthetase polymorphism and childhood emotional abuse. *Neuroscience Applied*, S1.
- Lewis, D. O. (2005). Adult antisocial behavior, criminality and violence. In Kaplan & Sadock's *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, 8.

- Liel, C., Eickhorst, A., Zimmermann, P., Stemmler, M., ve Walper, S. (2022). Fathers, mothers and family violence: which risk factors contribute to the occurrence of child maltreatment and exposure to intimate partner violence in early childhood? findings in a German longitudinal in-depth study. *Child Abuse & Neglect*, 123, 105373.
- Lin, I., Ko, C., Chang, Y., Liu, T., Wang, P., Lin, H., ... Yen, C. (2014). The association between suicidality and Internet addiction and activities in Taiwanese adolescents. *Comprehensive Psychiatry*, 55, 504–510. DOI: 10.1016/j.comppsy.2013.11.012
- Liu, Q., Fang, X., Wang, J. ve Zhou, Z. (2016). Need satisfaction and adolescent pathological internet use: comparison of satisfaction on perceived online and offline. *Computers in Human Behavior*, 55. DOI: 10.1016/j.chb.2015.09.048
- Liu, Y., Gong, R., Yu, Y., Xu, C., Yu, X., Chang, R., ... Cai, Y. (2021). Longitudinal predictors for incidence of internet gaming disorder among adolescents: the roles of time spent on gaming and depressive symptoms. *Journal of Adolescence*, 92, 1–9. DOI: 10.1016/j.adolescence.2021.06.008
- Lozano-Blasco, R., Latorre-Martinez, M. ve Cortes-Pascual, A. (2022). Screen addicts: a meta-analysis of internet addiction in adolescence. *Children and Youth Services Review*, 135. DOI: 10.1016/j.childyouth.2022.106373
- Lutzker, J. R., Hasselt, V. B., Bigelow, K. M., Greene, B. F. ve Kessler, M. L. (1998). Child abuse and neglect: behavioral research, treatment, and theory. *Aggression and Violent Behavior*, 3(2), 181–196.
- Maftai, A. ve Enea, V. (2020). Symptoms of internet gaming disorder and parenting styles in Romanian adolescents. *Psihologija*, 53(3), 307-318.
- May, H. ve Avcı, R. (2021). Okul reddinin yordayıcısı olarak lise öğrencilerinin ebeveynlerinden algıladıkları duygusal istismar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(48).
- Mehroof, M. ve Griffiths, M. D. (2010). Online gaming addiction: the role of sensation seeking, self-control, neuroticism, aggression, state anxiety, and

trait anxiety. *Cyber Psychology, Behavior, And Social Networking*, 13(3), 313-316. DOI: 10.1089/cyber.2009.0229

Merriam-Webster. (2022). Dictionary. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary> adresinden alınmıştır.

Migali, G. ve Zucchelli, E. (2017). Personality traits, forgone health care and high school dropout: evidence from US adolescents. *Journal of Economic Psychology*, 62, 98-119. DOI: 10.1016/j.joep.2017.06.007

Miller, P., Baldwin, R., Coomber, K., Nixon, B., Taylor, N., Hayley, A. ve Andrade, D. (2022). The association of childhood physical abuse, masculinity, intoxication, trait aggression with victimization in nightlife districts. *Child Abuse & Neglect*, 123.

Mills, D. J. ve Allen, J. J. (2020). Self-determination theory, internet gaming disorder, and the mediating role of self-control. *Computers in Human Behavior*, 105, 106209. DOI: 10.1016/j.chb.2019.106209

Moody, G., Cannings-John, R., Hood, K., Kemp, A. ve Robling, M. (2018). Establishing the international prevalence of self-reported child maltreatment: a systematic review by maltreatment type and gender. *BMC Public Health*, 18, 1164. DOI: 10.1186/s12889-018-6044-y

Moore, D. J., Atkinson, J. H., Akiskal, H., Gonzalez, R., Wolfson, T. ve Grant, I. (2005). Temperament and risky behaviors: a pathway to HIV?. *Journal of Affective Disorders*, 85, 191-200. DOI: 10.1016/S0165-0327(03)00193-9

Morris, M. ve Ogan, C. (1996). The internet as mass medium. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1(4). DOI: 10.1111/j.1083-6101.1996.tb00174.x

Moss, S. L., Santaella-Tenorio, J., Mauro, P. M., Keyes, K. M. ve Martins, S. S. (2020). Changes over time in marijuana use, deviant behavior and preference for risky behavior among U.S. adolescents from 2002-2014: testing the moderating effect of gender and age. *Addiction*, 114(4), 674–686. DOI: 10.1111/add.14506

Mowery, D. C. ve Simcoe, T. (2002). Is the internet a us invention?an economic and technological history of computer networking. *Research Policy*, 31, 1369–1387.

- Murshid, K. ve Murshid, N. S. (2019). Adolescent exposure to and attitudes toward violence: empirical evidence from Bangladesh. *Children and Youth Services Review*, 98, 85–95. DOI: 10.1016/j.childyouth.2018.12.025
- Mustafayeva, A. (2020). *Öfke kontrol problemi olan üniversite öğrencilerinde saldırganlık eğilimi ve riskli davranışlar*. Yüksek lisans tezi. Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalı Adli Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Müller, A., Loeber, S., Söchtig, J., Te Wildt, B. ve De Zwaan, M. (2015). Risk for exercise dependence, eating disorder pathology, alcohol use disorder and addictive behaviors among clients of fitness centers. *Journal of Behavioral Addictions*, 4(4), 273-280.
- Nelson, E. E., Leibenluft, E., McClure, E. B. ve Pine, D. S. (2005). The social re-orientation of adolescence: a neuroscience perspective on the process and its relation to psychopathology. *Psychological Medicine*, 35, 163–174.
- Notten, N. (2013). Risicogedrag en het wereld wijde web de invloed van gezin en samenleving op het online risicogedrag van adolescenten vanuit een Europees perspectief. *Mens & Maatschappij*, 88(4), 350-375.
- Oh, H., Marinovich, G., Jay, S., Zhou, S. ve Kim, J. (2021). Abuse and suicide risk among college students in the United States: findings from the 2019 healthy minds study. *Journal of Affective Disorders*, 282. DOI: 10.1016/j.jad.2020.12.140
- Oh, I. ve Song, J. (2018). Mediating effect of emotional/behavioral problems and academic competence between parental abuse/neglect and school adjustment. *Child Abuse & Neglect*, 86, 393-402.
- Oka, T., Hamamura, T., Miyake, Y., Kobayashi, N., Honjo, M., Kawato, M., ... Chiba, T. (2021). Prevalence and risk factors of internet gaming disorder and problematic internet use before and during the COVID-19 pandemic: a large online survey of Japanese adults. *Journal of Psychiatric Research*, 142, 218–225. DOI: 10.1016/j.jpsychires.2021.07.054

- Omolola, L. A. (2011). The effects of parenting styles on student's disposition to violence in Osun State, Nigeria. *Revista De Cercetare Sie Social*, 32, 86 – 94.
- Orak, O. S., Kırbaş, Z. Ö., Şahin, E. ve Gülırmak, K. (2020). Ergenlerin anne babalarından algıladıkları duygusal istismar durumu ile riskli davranışları arasındaki ilişki. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 113-119.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan-Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Peeters, M., Koning, I. ve Eijenden, R. (2018). Predicting internet gaming disorder symptoms in young adolescents: a one-year follow-up study. *Computers in Human Behavior*, 80, 255-261.
- Pelendecioğlu, B. ve Bulut, S. (2009). Çocuğa yönelik aile içi fiziksel istismar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 9(1).
- Pem, D. ve Jeewon, R. (2015). Fruit and vegetable intake: benefits and progress of nutrition education interventions- narrative review article. *Iran Public Health*. 44(10), 1309-1321.
- Pfeifer, J. H., Masten, C. L., Moore, W. E., Oswald, T. M., Mazziotta, J. C., Iacoboni, M. ve Dapretto, M. (2011). Entering adolescence: resistance to peer influence, risky behavior, and neural changes in emotion reactivity. *Longitudinal Change in Neural Responses to Emotion*, 69, 1029–1036.
- Pirie, K., Peto, R., Reeves, G. K., Green, J. ve Beral, V. (2013). The 21st century hazards of smoking and benefits of stopping: a prospective study of one million women in the UK. *Published Online*. DOI: 10.1016/S0140-6736(12)61720-6
- Pontes, H. M. ve Griffiths, M. D. (2015). Measuring DSM-5 internet gaming disorder: development and validation of a short psychometric scale. *Computers in Human Behavior*, 45, 137–143. DOI: 10.1016/j.chb.2014.12.006
- Potthast, N., Neuner, F. ve Catani, C. (2014). The contribution of emotional maltreatment to alcohol dependence in a treatment-seeking sample. *Addictive Behaviors*, 39, 949-958. DOI: 10.1016/j.addbeh.2014.01.015

- Pratarelli, M., Browne, B. ve Johnson, K. (1999). The bits and bytes of computer/internet addiction: factor analytic approach. *Behavior Research Method, Instruments, Computers*, 31(2), 305-314.
- Prescott, A. T., Sargent, J. D. ve Hull, J. (2018). Metaanalysis of the relationship between violent video game play and physical aggression over time. *Psychological and Cognitive Sciences*, 115(40).
- Pro, P. C. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. <http://www.iccwtnispcanarc.org/upload/pdf/3609755328Child%20abuse%20and%20neglect%20by%20parents%20and%20other%20caregivers.pdf> adresinden alınmıştır.
- Rageliene, T. ve Gronhoj, A. (2020). The influence of peers' and siblings' on children's and adolescents' healthy eating behavior. a systematic literature review. *Appetite*, 148. DOI: 10.1016/j.appet.2020.104592
- Ramphelle, M. A. (1997). Adolescents and violence: "adults are cruel, they just beat, beat, beat!". *Social Science & Medicine*, 8(45), 1189-1197.
- Richards, T., Tillyer, M. ve Wright, E. (2017). Neglect intimate partner violence and the overlap of perpetration and victimization: considering the influence of physical, sexual and emotional abuse in childhood. *Child Abuse & Neglect*, 67. DOI: 10.1016/j.chiabu.2017.02.037
- Rideout, V. J., Foehr, U. ve Roberts, D. (2010). *Generation*. California.
- Rohling, J., Friend, J. ve Powell, A. (2009). Adolescent suicide, gender, and culture: a rate and risk factor analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 14, 402-414. DOI: 10.1016/j.avb.2009.06.010
- Rosen, H. (1998). *İnsan yönetimi*. (Çev. G. Bulut). İstanbul MESS Yayınları.
- Rosenbaum, A., Hoge, S. K., Adelman, S. A., Warnken, W. J., Fletcher, K. E. ve Kane, R. L. (1994). Head injury in partner-abusive men. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62(6), 1187.

- Rudasill, K. M., Reio, T. G., Stipanovic, N. ve Taylor, J. E. (2010). A longitudinal study of student–teacher relationship quality, difficult temperament, and risky behavior from childhood to early adolescence. *Journal of School Psychology*, 48, 389–412. DOI: 10.1016/j.jsp.2010.05.001
- Saka, E. (2019). Türkiye’de internet. *Alternatif Bilişim Derneği*, 4-71.
- Sakuma, H., Mihara, S., Nakayama, H., Miura, K., Kitayuguchi, T., Maezono, M., ... Higuchi, S. (2017). Treatment with the self-discovery camp (sdic) improves Internet gaming disorder. *Addictive Behaviors*, 64, 357–362. DOI: 10.1016/j.addbeh.2016.06.013
- Sargın, N., Avşaroğlu, S. ve Ünal, A. (Editörler). (2016). *Eğitim ve psikolojiden yansımalar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Sarı, S. V. ve Camadan, F. (2016). The new face of violence tendency: cyber bullying perpetrators and their victims. *Computers in Human Behavior*, 59, 317-326. DOI: 10.1016/j.chb.2016.02.027
- Scerri, M., Anderson, A., Stavropoulos, V. ve Hu, E. (2019). Need fulfilment and internet gaming disorder: a preliminary integrative model. *Addictive Behaviors Reports*, 9,100144. DOI: 10.1016/j.abrep.2018.100144
- Schneider, M. W., Ross, A., Graham, J. C. ve Zielinski, A. (2005). Do allegations of emotional maltreatment predict developmental outcomes beyond that of other forms of maltreatment? *Child Abuse & Neglect*, 29, 513–532. DOI: 10.1016/j.chiabu.2004.08.010
- Schoenmacker, G. H., Sakala, K., Franke, B., Buitelaar, J. K., Veidebaum, T., Harro, J., ... Alejandro, A. V. (2020). Identification and validation of risk factors for antisocial behaviour involving police. *Psychiatry Research*, 291. DOI: 10.1016/j.psychres.2020.113208
- Selçuk, N. (2022). “Çocuk istismarı ve ihmali konusunda geliştirilen modellere sosyolojik bir yaklaşım: istismar edilen sosyalleşme”, *R&S- Research Studies Anatolia Journal*, 5(3). 338-362.

- Hayes, A. F. (2018). *Mediation, moderation and conditional process analysis*. The Guilford Press: New York.
- Shanley, P. B. (2020). Gaming usage up 75 percent amid coronavirus outbreak, verizon reports. <https://www.hollywoodreporter.com/news/general-news/gaming-usage-up-75-percent-coronavirus-outbreak-verizon-reports-1285140/> adresinden alınmıştır.
- Sher, K. J. ve Levenson, R. W. (1982). Alcohol and tension reduction: the importance of individual differences. *Alcohol*, 14, 15.
- Shi, L., Wang, Y., Yu, H., Wilson, A., Cook, S., Duan, Z., ... Chen, R. (2020). The relationship between childhood trauma and internet gaming disorder among college students: a structural equation model. *Journal of Behavioral Addictions*, 9(1), 175-180. DOI:10.1556/2006.2020.00002
- Simonoff, E., Elander, J., Holmshaw, J., Pickles, A., Murray, R. ve Rutter, M. (2004). Predictors of antisocial personality. continuities from childhood to adult life. *British Journal Of Psychiatry*, 184, 118-127.
- Soldatou, A., Stathi, A., Panos, A., Paouri, B., Koutsoukou, E., Krepis, P., ... Leventhal, J. M. (2020). A national educational campaign to raise awareness of child physical abuse among health care professionals. *European Journal of Pediatrics*, 179, 1395–1402. DOI: 10.1007/s00431-020-03625-4
- Souza, L., Molina, M., Silva, R. ve Jansen, K. (2016). History of childhood trauma as risk factors to suicide risk in major depression. *Psychiatry Research*, 246. DOI: 10.1016/j.psychres.2016.11.002
- Sözen, H. (2019). Spor bölümlerinde öğrenim görev üniversite öğrencilerinin interaktif oyun bağımlılığı ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 47-55.
- Spencer, B. ve Aardsma, T. L. (2001). A brief history of the internet. www.elementkjournals.com/int adresinden alınmıştır.

- Srividya, M. S., Anala, M. R. ve Chetan, T. (2021). Deep learning techniques for physical abuse detection. *IAES International Journal of Artificial Intelligence (IJ-AI)*, 10(4), 971-981. DOI: 10.11591/ijai.v10.i4.pp971-981
- Stevens, C., Zhang, E., Cherkerzian, S., Chen, J. ve Liu, C. (2020). Problematic internet use/computer gaming among US college students: prevalence and correlates with mental health symptoms. *Depression and Anxiety*, 2. DOI: 10.1002/da.23094
- Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., ... Dees, J. (2009). Risk factors in child maltreatment: a meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 14, 13–29. DOI: 10.1016/j.avb.2006.03.006
- Stoltenborg, M., Kranenburg, M., Alink, L. ve Ijzendor, M. H. (2015). The prevalence of child maltreatment across the globe: review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*. DOI: 10.1002/car.2353
- Stoltenborgh, M., Ijzendoorn, M., Euser, E. ve Kranenburg, M. (2011). A global perspective on child sexual abuse: meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2).
- Sumter, S. R., Bokhorst, C. L., Steinberg, L. ve Westenberg, P. M. (2009). The developmental pattern of resistance to peer influence in adolescence: will the teenager ever be able to resist? *Journal of Adolescence*, 32(4), 1009–1021. DOI: 10.1016/j.adolescence.2008.08.010
- Susman, E. J. ve Rogol, A. (2004). Puberty and psychological development. *Handbook of Adolescent Psychology*, 15-44.
- Suziedelyte, A. (2021). Is it only a game? video games and violence. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 188, 105–125. DOI: 10.1016/j.jebo.2021.05.014
- Sygit, K., Kollataj, W., Wojtly, A., Sygit, M., Bojar, I. ve Owoc, A. (2011). Engagement in risky behaviours by 15-19-year-olds from Polish urban and rural areas. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 18(2), 404-409.

- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. ve Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (7. Baskı). Boston: Pearson.
- Tatlıoğlu, S. S. (2021). Öğrenmeye sosyal- bilişsel bir bakış: albert bandura. *Sosyoloji Notları*, 5(1), 15-30.
- Tönbul, Ö. (2015). Şiddetin psikolojik kökenleri ve psikopatolojik etkileri. http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_15758.htm adresinden alınmıştır.
- Tseng, F. (2011). Segmenting online gamers by motivation. *Expert Systems with Applications*, 38. DOI: 10.1016/j.eswa.2010.12.142
- Tuğrul, B., Ertürk, H. G., Özen-Altınkaynak, Ş. ve Güneş, G. (2014). Oyunun üç kuşaktaki değişimi. *International Journal of Social Science*, 27, 1-16.
- Türk Dil Kurumu. (2022). İnternet. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2022). İstismar. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2022). Oyun. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). Ölüm istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Istatistikleri-2018-30701> adresinden alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Türkiye sağlık araştırması. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-33661#:~:text=Her%20g%C3%BCn%20t%C3%BCt%C3%BCn%20kullanan%20bireylerin,14%2C9%20oldu%C4%9Fu%20tespit%20edildi.> adresinden alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Alkol kullanım istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=alkol> adresinden alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). Hanehalkı bilişim teknolojileri (bt) kullanım araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437) adresinden alınmıştır.

- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2018). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara, Türkiye.
- Türkkan, T., Odacı, H. ve Bülbül, K. (2022). Çocuk istismarı ve ihmalini anlamak: ekolojik bir yaklaşım. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 709-728. DOI: 10.33417/tsh.847467
- Vazsonyi, A. T., Chen, P., Young, M., Jenkins, D., Browder, S., Kahumoku, E., ... Michaud, P. (2008). A test of jessor's problem behavior theory in a eurasian and a western european developmental context. *Journal of Adolescent Health*, 43, 555–564. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2008.06.013
- VEDANTU (2023). History of internet. Erişim adresi <https://www.vedantu.com/physics/history-of-internet>
- Veras, J., Ximenes, R., Vasconcelos, F. ve Sougey, E. (2016). Prevalence of suicide risk among adolescents with depressive symptoms. *Archives of Psychiatric Nursing*, 30, 2-6. DOI: 10.1016/j.apnu.2015.11.003
- Verhoef, M., Eijinden, R. J. J., Koning, I. M. ve Vollebergh, W. A. M. (2014). Age at menarche and adolescent alcohol use. *Youth Adolescence*, 43, 1333-1345. DOI: 10.1007/s10964-013-0075-6
- Vitaro, F., Wanner, B., Brendgen, M., Gosselin, C. ve Gendreau, P. L. (2004). Differential contribution of parents and friends to smoking trajectories during adolescence. *Addictive Behaviors*, 29, 831-835. DOI: 10.1016/j.addbeh.2004.02.018
- Vogeltanz, N. D., Wilsnack, S. C., Harris, T. R., Wilsnack, R. W., Wonderlich, S. A. ve Kristjanson, A. F. (1999). Prevalence and risk factors for childhood sexual abuse in women: national survey findings. *Child Abuse & Neglect*, 23(6), 579-592.
- Wang, W., Qian, Y., Wang, Y. ve Ma, Y. (2020). Violence exposure among Chinese middle school students: characteristics and influencing factors. *Children and Youth Services Review*, 113, 105000. DOI: 10.1016/j.childyouth.2020.105000

- Warren, J. R. ve Lee, J. C. (2003). The impact of adolescent employment on high school dropout: differences by individual and labor-market characteristics. *Social Science Research*, 32, 98–128.
- Wartberg, L., Kriston, L. ve Thomasius, R. (2020). Internet gaming disorder and problematic social media use in a representative sample of German adolescents: Prevalence estimates, comorbid depressive symptoms and related psychosocial aspects. *Computers in Human Behavior*, 103, 31–36. DOI: 10.1016/j.chb.2019.09.014
- Washi, S. A. ve Agaib, M. B. (2010). Poor diet quality and food habits are related to impaired nutritional status in 13- to 18-year-old adolescents in jeddah. *Nutrition Research*, 30, 527-534. DOI:10.1016/j.nutres.2010.07.002
- We Are Social. (2023). Dijital 2023: temel başlıklar. <https://wearesocial.com/us/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/> adresinden alınmıştır.
- Weaver, C. M., Peacock, M. ve Johnston, C. C. (1999). Adolescent nutrition in the prevention of postmenopausal osteoporosis. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, 84(6), 1839-1843.
- Wei, H., Chen, M., Huang, P. ve Bai, Y. (2012). The association between online gaming, social phobia, and depression: an internet survey. *BMC Psychiatry*, 12-92.
- Wekerle, C., Leung, E., Wall, A. M., MacMillan, H., Boyle, M., Trocme, N. ve Waechter, R. (2009). The contribution of childhood emotional abuse to teen dating violence among child protective services-involved youth. *Child Abuse & Neglect*, 33, 45–58. DOI: 10.1016/j.chiabu.2008.12.006
- WePC. (2022). Video game industry statistics, trends and data in 2022. <https://www.wepc.com/news/video-game-statistics/> adresinden alınmıştır.
- Whitebread, D. ve Basilio, M. (2013). Play, culture and creativity. *Cultures of Creativity. Billund, Denmark: The LEGO Foundation*.

- Wilson, H. W., Samuelson, S. L., Staudenmeyer, A. H. ve Widom, C.S. (2015). Trajectories of psychopathology and risky behaviors associated with childhood abuse and neglect in low-income urban African American girls. *Child Abuse & Neglect*, 45, 108–121. DOI: 10.1016/j.chiabu.2015.02.009
- World Health Organization. (2003). *Promoting the health of young people in custody* (No. EUR/03/5036297). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- World Health Organization (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. Retrieved from www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/child_maltreatment/en/ adresinden alınmıştır.
- World Health Organization. (2002). World report on violence and health. http://www5.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=0000000582 adresinden alınmıştır.
- World Health Organization. (1999). WHO/HSC/PVI/99.1; http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/65900/1/WHO_HSC_PVI_99.1.pdf. Erişim Tarihi: 03.04.2023
- Wu, Y., Liu, F., Chan, K., Wang, N., Zhao, S., Sun, X., ... Wang, Z. (2022). Childhood psychological maltreatment and internet gaming addiction in Chinese adolescents: mediation roles of maladaptive emotion regulation strategies and psychosocial problems. *Child Abuse & Neglect*, 129. DOI: 10.1016/j.chiabu.2022.105669
- Xie, X., Gou, Q. ve Wang, P. (2021). Childhood parental neglect and adolescent internet gaming disorder: From the perspective of a distal—proximal—process—outcome model. *Children and Youth Services Review*, 120, 105564. DOI: 10.1016/j.childyouth.2020.105564
- Yakeley, J. ve Meloy, J. R. (2012). Understanding violence: does psychoanalytic thinking matter? *Aggression and Violent Behavior*, 17, 229–239.

- Yang, X., Jiang, X., Mo, P., Chai, Y., Ma, L. ve Lau, J. (2020). Prevalence and interpersonal correlates of internet gaming disorders among chinese adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17.
- Yargıç, İ., Ersoy, E. ve Batmaz-Oflaz, S. (2012). Çocukluk çağı travmalarının intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13, 277-284.
- Young, K. (2009). Understanding online gaming addiction and treatment issues for adolescents. *The American Journal of Family Therapy*, 37(5). DOI: 10.1080/01926180902942191
- Young, S. N. ve Leyton, M. (2002). The role of serotonin in human mood and social interaction Insight from altered tryptophan levels. *Pharmacology, Biochemistry and Behavior*, 71, 857–865.
- Yu, Y., Mo, P., Zhang, J., Li, J. ve Lau, J. (2021). Why is Internet gaming disorder more prevalent among Chinese male than female adolescents? the role of cognitive mediators. *Addictive Behaviors*, 112, 106637. DOI: 10.1016/j.addbeh.2020.106637
- Yu, Y., Mo, P., Zhang, J., Li, J. ve Lau, J. (2022). Maladaptive cognitions, loneliness, and social anxiety as potential moderators of the association between internet gaming time and internet gaming disorder among adolescent internet gamers in China. *Addictive Behaviors*, 129. DOI: 10.1016/j.addbeh.2022.107239
- Zhai, Z., Hoff, R. A., Howell, J. C., Wampler, J., Krishnan-Sarin, S. ve Potenza, M. N. (2020). Differences in associations between problematic video-gaming, video-gaming duration, and weapon-related and physically violent behaviors in adolescents. *Journal of Psychiatric Research*, 121, 47-55.
- Zhang, M., Wang, X., Yu, S. ve Wu, A. (2019). Purpose in life, social support, and internet gaming disorder among Chinese university students: a 1-year follow-up study. *Addictive Behaviors*, 99, 106070. DOI: 10.1016/j.addbeh.2019.106070

- Zhang, S., Wang, Q., Xiao, Y. ve Zhang, Y. (2023). Internet exposure during adolescence and age at first marriage. *Journal of Asian Economics*, 84. DOI: 10.1016/j.asieco.2022.101569
- Zhou, X. ve Zhen, R. (2022). How do physical and emotional abuse affect depression and problematic behaviors in adolescents? the roles of emotional regulation and anger. *Child Abuse & Neglect*, 129. DOI: 10.1016/j.chiabu.2022.10564
- Zhu, J. ve Chen, Y. (2021). Developmental pathways from parental rejection to adolescent internet gaming disorder: a parallel process latent growth model. *Children and Youth Services Review*, 128. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2021.106128
- Zill, N., Nord, C. W. ve Loomis, L. S. (1995). Adolescent time use, riskybehavior, and outcomes:an analysis of national data. *Children And Youth Data Analysis Projects*, 1-138.

EKLER

Ek 1. Kişisel Bilgi Formu ve Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Sevgili öğrenciler,

Yürütülen bir araştırma kapsamında görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Cevaplarınızın gizliliği korunacaktır. Sorulara içtenlikle cevap vermeniz beklenmektedir.

- 1) **Cinsiyetiniz:** Kız () Erkek ()
- 2) **Yaşınız:**
- 3) **Okul Türünüz:** Fen Lisesi () Sosyal Bilimler Lisesi () Anadolu Lisesi ()
İmam Hatip Lisesi () Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi () Çok Programlı
Anadolu Lisesi ()
- 4) **Sınıfınız:** Hazırlık () 9.sınıf () 10.sınıf () 11.sınıf () 12.sınıf ()
- 5) **Günlük İnternet Kullanım Süreniz:** 0-1 saat () 2-3 saat () 4-5 saat ()
6 saat ve üstü ()
- 6) **İnternette (çevrimiçi) oyun oynar mısınız?** Hiçbir zaman () Nadiren ()
Bazen () Sık sık () Her zaman ()
- 7) **En çok oynadığınız 3 çevrimiçi oyunu sıralayınız.**
 - 1)
 - 2)
 - 3)
- 8) **Sosyal medya uygulamalarını kullanır mısınız?** Hiçbir zaman () Nadiren ()
Bazen () Sık sık () Her zaman ()
- 9) **En çok kullandığınız 3 sosyal medya uygulamasını sıralayınız.**
 - 1)
 - 2)
 - 3)
- 10) **Anne Eğitim Durumu:** Okur yazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise
() Üniversite () Lisansüstü ()
- 11) **Baba Eğitim Durumu:** Okur yazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise
() Üniversite () Lisansüstü ()
- 12) **Ailenizin Ekonomik Durumu:** Düşük () Orta () Yüksek ()

Riskli Davranışlar Ölçeği

Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği

Şiddet Eğilimi Ölçeği

İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Kısa Form (Igds9-Sf-Tr)

Ek 2. Ölçek Kullanım İzni

Ek 2. Ölçek Kullanım İzni

Ek 3. Veri Toplama Uygulama İzni

Ek 4. Yazarın ÖzgeçmiŖi